

3. | 1. | 2023
cilt | sayı | nisan
volume | issue | april

ISSN: 2757-9611

Dicle Akademi dergisi

Journal of Dicle Academy

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi
International Refereed Journal of Social Sciences

Dicle Akademi Dergisi DAD©

- 6 Ayda Bir Yayınlanan Uluslararası Hakemli Dergi
- International Refereed Journal Published Every 6 Months Nisan/April 2023
- Sayı/Issue: 03 • No/Vol: 01 • e-ISSN: 2757-9611

web sayfası / web pages:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dade>

<https://www.dicleakademidergisi.com/>

Lisans Bilgileri

Dicle Akademi Dergisi'nde yayınlanan eserler [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in Journal of Dicle Academy are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](#).

Açık Erişim

Kullanıcılar, alıntı yaptıkları sürece yayıncıdan veya yazardan önceden izin almaksızın makalelerin tam metinlerini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, dağıtabilir, yazdırabilir, arayabilir veya bunlara bağlantı verebilir veya başka herhangi bir yasal amaç için kullanabilirler.

Open Access

Users may read, download, copy, distribute, print, search or link to the full texts of articles, or use them for any other legal purpose, without prior permission from the publisher or author, as long as they cite.

İmtiyaz Sahibi • Owner

İlim Sanat Marifet Derneği

Baş Editör/ Editor-in-Chiefs

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü SİZER

Editörler/ Editors

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİR

Dr. Ahmet Fethi GÜN

Alan Editörleri /Field Editors

Doç. Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ (İşletme)

Doç. Dr. Osman GEYİK (Maliye)

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ (Tarih)

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAYLAN (Uluslararası İlişkiler)

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk ÖZYALÇIN (İktisat)

Dr. Öğr. Üyesi Sinan CEREYAN (Edebiyat)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZKAN (İlahiyat)

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİR (Hukuk)

Dil Editörleri/ Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Seyhan KARDEŞ (Türkçe)

Dr. Faruk EVRENK (İngilizce)

Yayın Kurulu/ Editorial Board

- Prof. Dr. İdris KADIOĞLU (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya ARI (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Khaliq AHMAD (International Islamic University of Malaysia)
Prof. Dr. Ömer KARA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Olga Nosova (University of Kharkov Institute Banking Affairs) (Ukraine)
Prof. Dr. Khaled TADMORİ (Lebanese University)
Prof. Dr. Khaliq AHMAD (International Islamic University of Malaysia)
Doç. Dr. Kadir KARAGÖZ (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Aliye Fatma MATARACI (International University of Sarajevo)
Doç. Dr. Selvira Draganović (International University of Sarajevo)
Doç. Dr. Liliana BOŞCAN (Bucharest University)
Doç. Dr. Asiman Guliyev (Azerbaijan State University of Economics)
Doç. Dr. Ainur Nogayeva (Avrasya Milli Üniversitesi) (Kazakistan)
Doç. Dr. Rovshan Aliyev (Bakü State University)
Doç. Dr. Samir HAMİDOV (Azerbaycan Devlet Diller Üniversitesi)
Doç. Dr. Cırgalbek İSMANOV (The Kyrgyz Union Cooperatives University of Economy and Enterprise)
Doç. Dr. Hilale Caferova Azərbaycan Milli İlimlər (Elimlər) Akademisi)
Doç. Dr. Tarana Khalilova (Azerbaijan State University of Economics)
Doç. Dr. Davran YOLDAŞEV (The Kyrgyz Union Cooperatives University of Economy and Enterprise)
Doç. Dr. Qurbanov Nüsrət (Azerbaijan State University of Economics)
Doç. Dr. Valida Mehdiyeva (Azerbaijan State University of Economics)
Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ (Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN (Siirt Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdulhakim TUĞLUK (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim ŞENGÜN (Dicle Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan AFŞAR (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. M.Ali TÜRKMENOĞLU (Muş Alparslan Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakan HEMŞİNLİ (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hacı Yusuf GÜNGÖR (Iğdır Üniversitesi)
Dr Öğr. Üyesi Mehmet Emin KURT (Dicle Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre AVCI (Siirt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan TURGUT (Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Dr. Selvira Draganović (International University of Sarajevo)
Dr. Şahin Akberov (Azerbaijan State University of Economics)
Dr. Ogtay Guliyev (Azerbaijan State University of Economics)
Dr. Agil Mammadov (Azerbaijan State University of Economics)
Dr. Elşen Mammadov (Azerbaijan State University of Economics)
Dr. Zakir ELÇİÇEK (Dicle Üniversitesi)

Bu Sayının Hakemleri/ Reviews Of This Issue

Dr. Öğr. Gör. Ali ÇİÇEK (Cumhuriyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAYLAN (Dicle Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün KİRİŞÇİ (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oktay TATLICIOĞLU (Dicle Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre AVCI (Siirt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ (Dicle Üniversitesi)
Doç. Dr. Bünyamin HAN (Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir ÇELİK (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KOÇAK (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Gör. Sedat IŞIK (Dicle Üniversitesi)
Doç. Dr. Halim GÜNER (Muş Alparslan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USLU (Bingöl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Davut ADLIĞ (Dicle Üniversitesi)

Dicle Akademi Dergisi (DAD), yılda iki kez yayınlanan (Nisan ve Ekim) çift kör hakemli uluslararası hakemli bir dergidir. Dergi kapsamında özellikle hukuk, toplum, ekonomi, politika, eğitim ve kuramlar ile ilgili kavramsal, kuramsal ve nitel çalışmalara yer verilmesi hedeflenmektedir. Bunun temel nedeni, DAD'ın sadece akademisyenler, yüksek lisans ve doktora öğrencileri değil aynı zamanda toplumdaki bireylerin anlayabileceği makaleler yayımlayabilme amacından ileri gelmektedir. Bunun yanı sıra dergi kapsamına giren nicel çalışmalar da kabul edilmektedir. Derginin dili hem İngilizce hem de Türkçedir ve Türkçe makalelerin genişletilmiş İngilizce özete sahip olması gerekmektedir.

Dicle Academy Journal (DAD) is a double-blind peer-reviewed international peer-reviewed journal published twice a year (April and October). This journal aims at publishing conceptual, theoretical and qualitative studies related to law, society, economics, politics, education and institutions. The main reason for this aim stems from publishing studies that are understood by not only academicians, graduate and PhD students, but also individuals

and practitioners in society. In addition, quantitative studies within the scope of the journal have been accepted. In addition, quantitative studies within the scope of the journal have been accepted. The language of this journal is both English and Turkish, and the Turkish articles need to have an extended English abstract.

Index Bilgisi/ Index Information

Tasarım / Design

Sidar AKGÜN

DICLE AKADEMİ
DERGİSİ
E-ISSN: 2757-9611

Akademi dünyasının pek kıymetli araştırmacıları

Dicle Akademi Dergisi Kurulu olarak yayın hayatımızın 3. yılının Nisan ayı sayısında yine sizinle birlikteyiz.

Bu sayıda dergimize gönderilen 7 adet çalışma içerisinden 5 adet makale editöryal ve hakemlendirme süreçlerinden olumlu, 2 adet makale ise ret edilerek yayımlanmaya uygun bulunan çalışmalar sizlere arz edilmiştir. Sayıda yazıları yayımlanmaya uygun bulunan yazarlarımızı tebrik ederiz. Ayrıca bu sayıda hakemlik yapan hocalarımıza da teşekkür ederiz.

Doçentlik kriterlerini sağlayan dergimize olan ilginizden ötürü siz okurlarımıza ve yazarlarımıza teşekkür eder, dergimize uygun olarak hazırlanmış çalışmalarınızı beklediğimizi ifade etmek isteriz.

2023 yılı Ekim ayında yayımlayacağımız sayıda görüşmek üzere..

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü SİZER

DICLE AKADEMİ
DERGİSİ
E-ISSN: 2757-9611

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1. Araştırma Makalesi / Research Article

HUKUK DEVLETLETİNDE SINIRLANAMAYACAK OLAN ÇEKİRDEK HAK: MASUMİYET KARİNESİ

NON-LIMITED CORE RIGHT IN THE STATE OF LAW: PRESUMPTION OF INNOCENCE

Abdullah KOÇ ss./pp. 1-25

2. Araştırma Makalesi / Research Article

ÖZEL YETENEK VE LGBTİ+ KONUSUNDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ

DOCUMENT REVIEW OF RESEARCHES ABOUT GIFTED AND LGBTQ+

Deniz BAHÇE & Şule DEMİREL DİNGEÇ ss./pp. 26-45

3. Araştırma Makalesi / Research Article

GERÇEĞİN SIFIR ANINDA İÇERİK PAZARLAMASI: ONEDİO ÖRNEĞİ İLE TÜKETİCİ ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ

CONTENT MARKETING AT ZERO MOMENT OF TRUTH: EXAMINING CONSUMER
ENGAGEMENT WITH ONEDİO EXAMPLE

Yusuf Ozan YILDIRIM & Şakir ERDEM ss./pp. 46-76

4. Araştırma Makalesi / Research Article

KAMU LİDERLİK ÖLÇEĞİ KISA FORMUNUN TÜRKÇE'YE UYARLANMASI VE PSİKOMETRİK ANALİZLERİNİN YAPILMASI

ADAPTATION OF THE PUBLIC LEADERSHIP SHORT FORM TO TURKISH AND
PERFORMING PSYCHOMETRIC ANALYSIS

Yusuf Taha OKAN & Nihat GÜLTEKİN ss./pp. 77-97

5. Araştırma Makalesi / Research Article

**KASTAMONU VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE KASTAMONU İDADİSİ VE
SANAYİ MEKTEBİ(1889-1903)**

KASTAMONU ADMINISTRATIVE AND INDUSTRIAL SCHOOL ACCORDING TO
KASTAMONU PROVINCIAL SUMMARY(1889-1903)

Tarık SAĞLAM ss./pp. 98-123

HUKUK DEVLETLETİNDE SINIRLANAMAYACAK OLAN ÇEKİRDEK HAK: MASUMİYET KARİNESİ

Abdullah KOÇ¹

Öz

Dünya tarihi boyunca siyasi otoritelerin baskıcı yönetimleri ve adaletsiz mahkemelerin hakkaniyetsiz kararlarına tepki olarak ortaya çıkan toplumsal isyan hareketleri ve ihtilaller, birtakım temel hak ve hürriyetlerin filizlenmesine sebep olmuştur. Nitekim kişinin suçluluğu ispatlanıncaya kadar masum olduğu varsayımına dayanan masumiyet karinesi de ilk defa Fransız İhtilali sonrasında kabul edilen 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinde yer alan en önemli teminatlardandır. Bu hak sonraki dönemlerde, modern anayasalarda hiçbir zaman sınırlandırılmayacak nitelikteki temel insan hakları arasında yerini almıştır. Ancak masumiyet karinesinin pozitif hukuk metinlerinde var olması, hakkında soruşturma yürütülen veya kamu davası açılan şüpheli ve sanıkların yargılama sürecinde lekelenmemesi adına tek başına yeterli bir tedbir değildir. Bunun yanında devletin bütün organları ve toplumu oluşturan bireyler bu hakkı zedeleyecek her türlü muameleden kaçınmalıdır. Özellikle bu konu hızla genişleyen ve kontrol altına alınması gitgide güçleşen sosyal medya mecraları ve devletin dördüncü erki olarak isimlendirilen basın yayın organları hakkında ayrı bir öneme haizdir. Sonuç olarak gereken hassasiyet gösterilmediği takdirde bireylerin hakkaniyete uygun bir şekilde yargılamaları için son derece önemli olan bu hak, kâğıt üzerinde kalacak ve pratik hukuk hayatına etkisi olmayan soyut kanun metinlerinden ibaret olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Masumiyet Karinesi, Lekelenmeme Hakkı, Adil Yargılanma Hakkı, Basın ve Sosyal Medya

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, abduhahkoc5826@gmail.com. <https://orcid.org/0000-0003-1083-5266>

*Atıf/ Citation: Koç, A. (2023). Hukuk devletletinde sınırlandınamayacak olan çekirdek hak: Masumiyet karinesi, *Dicle Akademi Dergisi*, 3(1), 1-25.

Bu makale [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır

NON-LIMITED CORE RIGHT IN THE STATE OF LAW: PRESUMPTION OF INNOCENCE

Abstract

Throughout the history of the world, social rebellion movements and revolutions that emerged as a reaction to the oppressive administrations of political authorities and the unfair decisions of unjust courts have caused some fundamental rights and freedoms to sprout. As a matter of fact, the presumption of innocence, which is based on the assumption that a person is innocent until proven guilty, is one of the most important guarantees in the 1789 French Declaration of Human and Citizen Rights, which was accepted for the first time after the French Revolution. In later periods, this right took its place among the basic human rights that could never be limited in modern constitutions. However, the existence of the presumption of innocence in positive legal texts alone is not a sufficient precaution in order not to tarnish the suspects and defendants who are being investigated or prosecuted during the trial. In addition to this, all organs of the state and individuals formed by the society have to refrain from any treatment that would harm this right.

This issue has a special importance especially regarding the rapidly expanding social media channels, which are getting harder and harder to control, and the media organs called the fourth power of the state. As a result, if the necessary sensitivity is not shown, this right, which is extremely important for individuals to judge in a fair way, will fail to implement and consist of abstract law texts that have no effect on practical legal life.

Keywords: Presumption of innocence, right not to be labelled as criminal, the right to a fair trial, the press, and social media

EXTENDED SUMMARY

Introduction

The acceptance of the presumption of innocence, which is one of the most basic requirements of the right to a fair trial and protected by modern legal systems, in positive legal texts has only been possible after the great loss of rights and grievances that have occurred throughout the history of humanity. Because, in accordance with the rules of proof prevailing in the criminal proceedings based on canonical principles of the Middle Ages, every individual accused by public authorities was obliged to prove himself innocent. Until the middle of the 18th century, the sole purpose of criminal proceedings in Europe was to punish the individual accused of a crime by the authorities, at all costs. The most reliable evidence for conviction is undoubtedly confession. As Foucault states, for this purpose, individuals have been subjected to torture through immoral and unlawful judicial processes and have been subjected to irreparable material and moral damages. The problems and social problems caused by the unjust legal systems, where the burden of proof is on the individual accused of crime, has led to many mass popular movements and uprisings that will cause holistic changes in the legal systems in the historical process. These social events have triggered very serious changes in the basis of the understanding of state sovereignty. Again in this period, the belief that basic human rights such as life, freedom and property of individuals should be protected by the state authority gained strength. With the 1789 French Declaration of Human and Citizen Rights adopted at the end of the 18th year, the presumption of innocence, which was based on the fact that the first plaintiff was obliged to prove his claim, took its place in positive law. In the ongoing process, this right gained strength with international legal texts such as the European Convention on Human Rights, which were signed with the aim of ensuring world peace and ensuring fundamental human rights after the Second World War, and national laws were created within this framework. Although some people who have committed very serious crimes have been spared from receiving the real punishments they deserve under the protective procedures of this presumption, the bitter experiences in the history of humanity have confirmed the idea that it is a

relatively correct choice not to punish the criminals even though they deserve it, rather than to punish the innocent even though they do not deserve it. In this article, we will define the concept of presumption of innocence, which is one of the most indispensable requirements of the rule of law, and evaluate the terminological discussions. We will examine the historical development of the right in different legal systems and the way it is organized in international and national texts. In addition, we will determine the practices that are a violation of the right that cause the victimization of individuals and make evaluations in the light of the ECtHR decisions.

Method

In our study, what the presumption of innocence means as a term, how it is applied and in which situations it is used is explained. In addition, the presumption of innocence was compared with similar concepts. Among these concepts, principles such as the burden of proof of guilt, presumption of innocence and the weight of blame are also included. Historically, the origins and development of the presumption of innocence are also discussed in the study. In this context, the changes and reforms in the judicial system in Europe during the Middle Ages and the Renaissance were examined. In addition, the reflections of the presumption of innocence in different legal systems were also investigated. The importance of the presumption of innocence in our country has also been discussed. In the study, the application and protection of the presumption of innocence through the judicial system in Turkey is explained. In this context, the principles of the right to defense and fair trial were also emphasized. In addition, the importance of the presumption of innocence in our country has been demonstrated by using numerical data and graphics. This study, which was carried out using the literature review method, aims to have a broader knowledge about the presumption of innocence and to conduct research in a more systematic way. The results of this study can be an important resource for discussions on reform of the judicial system and practices related to fair trial.

Findings

In this study, the importance of the presumption of innocence and the necessity of protecting it are emphasized. The presumption of innocence is based on the presumption of innocence against a charge and a person cannot be presumed guilty until proven innocent. This right applies not only to law enforcement and judicial authorities, but also to journalists and members of the press. However, the right not to be tarnished is frequently violated during the media activities in our country, and social media channels pose a threat to this right. Social media is used by political authorities to create public opinion and people are arrested because of the posts made on social media. Therefore, it is extremely important to limit and control the presumption of innocence. The study also draws attention to the problems in the functioning of the justice system in our country. It has been stated that, thanks to the official data published by the Ministry of Justice, the rapidly increasing number of cases and the heavy file load of the courts, we need the concept of justice more socially. Therefore, in order to contribute to society's understanding of justice, it is necessary to avoid unfair accusations against people suspected of crime.

Discussion, Conclusion and Recommendations

In my opinion, due to the increasing number of cases in the country and the heavy file load of the courts, we need the concept of social justice more than ever. For this reason, it is of great importance that fundamental rights such as the presumption of innocence and the right not to be tainted become unclear under the suspicion of crime and that efforts should be made to prevent unjust accusations among the members of the society. The justice system is essential to the functioning of a society, and a fair trial process ensures the punishment of the guilty as well as the presumption of innocence and the protection of those wrongfully accused. For this reason, every individual of the society, guilty or innocent, should respect the rules of law and contribute to the functioning of the justice system. However, due to the slowness and problems in the functioning of the justice system, errors such as the release of criminals without punishment and the unjust punishment of innocent people may occur. Therefore, it is necessary to work on solutions such as accelerating the trial process, employing more judges and prosecutors, and using technology in order for the justice system to work effectively. As a result, the justice system is extremely important to the functioning of a society and every individual, guilty or innocent, must respect the rules of law. However, due to the problems in the justice system, solutions should be worked out in order to ensure a judicial process in accordance with the rules of law.

GİRİŞ

Adil yargılanma hakkının en temel gereklerinden olan ve modern hukuk sistemleri tarafından koruma altına alınan masumiyet karinesinin günümüzde pozitif hukuk metinlerinde kabulü insanlık tarihi boyunca meydana gelen çok büyük hak kayıpları ve mağduriyetler sonrasında ancak mümkün olabilmiştir. Zira Ortaçağın kanonik esaslara² dayalı ceza yargılamasında hâkim olan ispat kuralları mucibince, kamusal makamlar tarafından suçlanan her birey suçsuz olduğunu bizzat kendisi ispat etmekle mükellef olmuştur (Arslan, 2022).

18. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa'da ceza yargılamalarının yegâne amacı otorite sahibi müddeiler tarafından suç ile itham edilen bireyi her ne pahasına olursa olsun cezalandırmaktır. Mahkûmiyet için ise en mukni delil hiç şüphesiz ikrardır (Tanrıvermiş, 2021). *Foucault*'unda ifade ettiği gibi bu amaç uğrunda gayri ahlaki ve hukuk dışı yargılama süreçleri ile bireyler işkencelere maruz bırakılmış ve telafisi mümkün olmayan maddi ve manevi zararlara uğratılmışlardır.

İspat külfetinin suç ithamı altındaki birey üzerinde olduğu adaletsiz hukuk sistemlerinin ortaya çıkardığı sorunlar ve yaşanan toplumsal sıkıntılar tarihsel süreçte hukuk sistemlerinde bütüncül değişikliklere sebebiyet verecek birçok kitlesel halk hareketlerine ve ayaklanmalarına sebebiyet vermiştir. Bu toplumsal hadiseler devlet egemenlik anlayışının temelinde çok ciddi değişikliklerin oluşmasını tetiklemiştir. Yine bu dönemde bireylerin sahip olduğu *hayat, hürriyet ve mülkiyet* gibi temel insani hakların devlet otoritesi tarafından muhafaza edilmesi gerektiğine dair inanç kuvvet bulmuştur (Şık, 2012).

18. yılın sonlarında kabul edilen 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi ile ilk defa *müddeinin iddiasını ispat ile mükellef olması* esasına dayanan masumiyet karinesi pozitif hukukta yerini aldı (Feyzioğlu, 2022). Devam edegelen süreçte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya barışının sağlanması ve temel insan haklarının temin edilmesi maksadıyla imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası hukuk metinleri ile bu hak kuvvet buldu ve ulusal kanunlar da bu çerçevede oluşturuldu (Üzülmez, 2005).

Her ne kadar çok ağır suç işlemiş bazı kişiler de bu karinenin koruyucu usulleri kapsamında hak ettikleri gerçek cezaları almaktan kurtulmuş olsa da insanlık tarihinde yaşanan acı

² “Kanon Hukuku: Kilise hukuku, Hristiyan kurumların ve üyelerin yönetimi için dini otorite tarafından yapılan ya da kabul edilen yasa ve yönetmeliklerin bütünüdür.” Ayrıntılı bilgi için bkz. <<https://Wikipedia.gov.tr>> s.e.t 15.03.2022.

tecrübeler suçsuzların hak etmedikleri halde cezalandırılmasındansa suçluların hak ettikleri halde cezalandırılmamasının nispeten daha doğru bir tercih olduğu fikrini tasdik etmiştir (Ercan, 2015).

Bu yazımızda hukuk devletinin en vazgeçilmez gereklerinden olan masumiyet karinesi kavramının tanımını yapacak ve söz konusu olan terimsel tartışmaları değerlendireceğiz. Hakkın farklı hukuk sistemlerindeki tarihi gelişimini, uluslararası ve ulusal metinlerdeki düzenleniş biçimini inceleyeceğiz. Ayrıca bireylerin mağduriyetlerine sebebiyet veren hakkın ihlali niteliğindeki uygulamaları tespit ederek AİHM kararları ışığında değerlendirmelerde bulunacağız.

1. MASUMİYET KARİNESİNİN TANIMI

Hukuk devleti ilkesinin en vazgeçilmez unsurlarından olan *masumiyet karinesi*, şüpheli veya sanığın kesinleşmiş bir mahkeme kararıyla suçluluğunun saptanması anına kadar geçen sürede masum sayılacağı varsayımına dayanmaktadır (Yenidünya, 2004; Özen, 2017).

Bu karinenin bir gereği olarak suç işlediği iddia edilen kimsenin görevli ve yetkili makamlar tarafından verilecek kesinleşmiş mahkeme kararına kadar masum olduğu düşüncesinin kabulü söz konusudur. Adeta söz konusu kararın kesinleşme anına kadar bütün özel ve kamusal kuruluşlarda *bilinçli bir bilinmezlik halinin* söz konusu olmasıdır (Şık, 2017).

Aşağıda da ayrıntılı olarak ifade edeceğimiz gibi adil yargılanma hakkının bir diğer gereği olan lekelenmeme hakkı ile doğrudan doğruya bağlantılı olan masumiyet karinesi, suç ithamı altındaki kişilerin soruşturma ve kovuşturma sürecinde yargı makamlarının önyargılı hareket ve davranışlarına maruz kalmasını engeller. Ayrıca sosyal hayat içerisinde toplumla iç içe yaşayan bu bireyler, bir suç ithamı ile karşılaştıklarında bile herhangi bir dış baskıya maruz kalmaksızın kendilerini güven içinde hissedebilir ve haklarında yürütülen yasal süreci ötekileştirilme kaygısı gütmeksizin rahatça sürdürebilirler (Akıncı, 2020).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi modern hukuk sistemlerinde masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı çok büyük bir öneme haiz olmuştur. Nitekim suç ithamı altında kalan masum bireyler insanlık tarih boyunca bu hakka sahip olamamanın bedelini çok ağır ödemişlerdir. Bu nedenle masumiyet karinesi modern anayasaların ve temel hak ve hürriyetleri konu alan uluslararası adlaşmaların çekirdek hakları arasında yer almıştır. Bu suretle olağanüstü hâl rejimleri de dâhil olmak üzere bu hakların ihlal edilmeleri hukuk düzeni tarafından kesin olarak yasaklanmıştır (Gözler, 2017; Şirin, 2016).

1.1. Kavram Sorunu: “Masum Sayılma” ya da “Suçlu Sayılmama” Karinesi

Çalışmamızda çoğunlukla *masumiyet karinesi* olarak tesmiye edeceğimiz bu kavramın doğru ifadesinin tam olarak ne olduğu doktrinde tartışmalıdır. Mezkûr karine 1982 Anayasası m. 38/4'te “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.*” şeklinde düzenlenirken AİHS m.6 da “*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır*” şeklinde ifade edilmiştir (Feyzioğlu, 1999).

Doktrinde *Anayurt* ve *Yüce*'nin de içinde bulunduğu birtakım yazarlar bu iki kavramında aynı anlamı ifade ettiği görüşündedir. Fakat *Centel/Zafer*'in de içinde bulunduğu diğer bir görüşteki yazarlar bu kavramların farklı anlamlara karşılık olarak kullanıldığını ifade etmektedirler (Burcu, 2019).

Kanaatimce söz konusu terimsel farklılığın pratik hukukta çok ciddi bir karşılığı yoktur. Dolayısıyla masumiyet ya da suçlu sayılmama terimleri hemen hemen aynı anlamları ifade edecektir ve herhangi birisinin kullanılması halinde pratik hukuk hayatında herhangi bir olumsuz bir netice meydana gelmeyecektir.

1.2. Masumiyet Karinesinin Geçerli Olduğu Hukuki Evreler

Masumiyet karinesi bireyin sadece mahkeme önündeki yargılanma sürecini ifade eden kovuşturma aşamasında geçerli değildir. Kovuşturma aşamasının da öncesinde soruşturma işlemlerinin ilk başladığı andan itibaren suç şüphesi altında bulunan şahıs bu haktan yararlanabilecektir (Feyzioğlu, 1999; Şık, 2012).

Bu kapsamda cumhuriyet savcısı her ne kadar elde ettiği basit şüphe sebebiyle birey hakkında soruşturma işlemlerine başlamış da olsa 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu m. 160/2 gereğince sadece şüphelinin aleyhine olan delilleri toplamayacak aynı zamanda suçsuz olduğu varsayımıyla lehine olan delilleri de toplayacaktır. Soruşturma işlemlerini yürüten kolluk kuvvetleri ifade alma ve sair işlemler esnasında şüpheliye suçlu nazarıyla bakmayacak³, masumiyet karinesinin gerektirdiği şekilde uygun muamelede bulunacaktır (Şık, 2017). Kovuşturma aşamasında yargılamayı yürüten mahkeme⁴ delilleri sadece sanık aleyhine

³ “*Masumiyet karinesine yalnızca bir hâkim ya da mahkeme tarafından değil aynı zamanda polisler de dâhil olmak üzere diğer kamu yetkilileri tarafından (Daktaras/Litvanya, no. 42095/98, §§ 41-42, AİHM 2000-X) da zarar verilebilir. Masumiyet karinesi, kişinin suçlu olduğunu yansıtan ve toplumu kişinin suçlu olduğuna inandıran veya yetkili hâkimin olay ve olguları değerlendirirken önyargılı davranmasına neden olabilecek açıklama veya fiillerle de ihlal edilebilmektedir.*” Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2. Dairesi, BN: 19866/04, KT: 25.07.2013, < [⁴ “*Mahkeme, basın bildirisinde, “başvuran hakkında “uluslararası uyuşturucu kaçakçısı” tabiriyle herhangi bir yoruma mahal vermeyecek şekilde yapılan nitelendirmenin”, toplumu başvuranın suçlu olduğu yönünde*](https://legalbank.net.com.>,s.e.t. 08.05.2022.</p></div><div data-bbox=)

yorumlamayacak ve kesinlikle suçu işlediği kanaati hâsıl oluncaya kadar geçen sürede sanığın suçlu olmama ihtimalini daima göz önünde bulundurulacaktır (Üzülmez, 2005).

1.3. Hakkın Kapsamı

Doktrinde masumiyet karinesinin yalnızca ceza yargılamasına münhasır olarak mı uygulanacağı yoksa disiplin hukuku veya sair özel hukuk alanlarında da geçerli olup olmayacağı olacağı konusu tartışmalıdır.

Doktrinde yer alan *bir görüşe göre*, yapılacak lafzi yorumdan söz konusu hakkın kapsamının ceza yargılaması ile sınırlı olması gerektiği sonucu ortaya çıkacaktır. Bu görüşün aksine olarak *diğer bir görüş* ise masumiyet karinesinin ceza yargılamasına münhasır olmadığı fikrini savunmaktadır (Değirmencioğlu, 2019).

Anayasa Mahkemesi verdiği son kararlarda⁵ eski tarihli verdiği kararlardan farklı olarak⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin oturmuş içtihatlarına atıflarda bulunmak suretiyle masumiyet karinesinin ceza yargılamasına münhasır olmayacağı yönünde fikir beyan etmektedir (Feyzioğlu, 1999; Değirmencioğlu, 2019).

AİHM de masumiyet karinesinin sadece ceza yargılaması ile sınırlandırılmayacağı görüşündedir. Mahkeme *özerk yorum* ilkesini kullanmak suretiyle geniş kapsamda, bireylerin aleyhine sonuç doğuracak bütün isnatlara karşı masumiyet karinesinin uygulanması gerektiği kanaatindedir. Nitekim birçok kararında mahkeme ceza yargılaması olarak kabul edilmeyen birtakım hukuki işlemlerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği yönünde kararlar vermiştir (Feyzioğlu, 1999; Değirmencioğlu, 2019).

Konuyla alakalı olarak Yüksek Mahkemenin vermiş olduğu en önemli karar *Engel/Hollanda* kararıdır. Bu kararlar, takip eden süreçte mahkeme kararlarında ve doktrinde “*Engel Ölçüleri*” olarak ifade bulacak olan üç kriter ortaya çıkmıştır (Şık, 2012). Vücuda gelen bir hareketin masumiyet karinesi kapsamında suç teşkil edip etmeyeceğini ifade eden bu kriterler şöyledir:

inandırarak nitelikte olduğunu ve masumiyet karinesi ilkesine aykırı olarak, yetkili hâkimlerin olay ve olguları değerlendirirken önyargılı davrandıklarını eklemektedir” Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2. Dairesi, BN: 19866/04, KT: 25.07.2013, <<https://legalbank.net.com>>, s.e.t. 08.05.2022.

⁵ AYM, S.M. Başvurusu, B.N: 2016/6038, B.T. 20.06.2019, RG. 01.08.2019, S.30849, <<https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/tedbir-kararinda-gecen-ifadeler-nedeniyle-masumiyet-karinesinin-ihlal-edilmesi/>> s.e.t. 08.05.2022.

⁶ “*Sanık, bir ceza tehdidi altında bulunan ve bu nedenle aktüel bir savunma gereksinimi içinde bulunan kişidir. Masumiyet Karinesi, savunma hakkını sanık ve gerçeğe ulaşma amacı yönünden zorunlu bir gereksinim durumuna getirmektedir”* AYM, E. 2002/70, K. 2004/56, 06.05.2004, RG. 01.06.2005, < <https://legalbank.net.com>>,s.e.t. 08.05.2022.

- Suçun iç hukuktaki yeri
- Suçun niteliği (nature of the offence)
- Öngörülen cezanın niteliği ve ağırlığı

Görüldüğü üzere söz konusu kriterlerle Mahkeme suç kavramının mümkün olduğunca geniş yorumlanmasını amaçlamıştır (Şık, 2012; Değirmencioglu, 2019).

“*Suçun İç Hukuktaki Yeri*” kriterine göre şayet taraf devletlerden birisi tarafından davaya konu olan eylem iç hukukta suç olarak nitelendiriliyorsa mahkeme de bu eylemi suç olarak kabul etmektedir (Çırak, 2018).

Diğer taraftan davaya konu olan bu eylemin iç hukukta kabahat olarak vasıflandırılmasına rağmen AİHM “*Suçun Niteliği*” kriterine göre bu eylemi suç olarak kabul edebilmektedir. Söz konusu kritere göre Mahkeme hareketin sözleşmeye taraf diğer devletlerin çoğunda da suç olarak kabul edilmesini göz önüne almaktadır. Ayrıca bu kriterin gereği olarak AİHM belirli bir grubun dışındaki kimseleri de kapsar nitelikte olan disiplin işlemlerini de ceza olarak kabul etmektedir (Çırak, 2019; Şık, 2012).

“*Öngörülen cezanın niteliği ve ağırlığı*” kriterine göre şayet bir taraf devletin yürüttü bir yaptırım caydırma ve cezalandırma amacına hizmet ediyorsa bu durumda uygulanan cezanın niteliği ve miktarı da göz önünde bulundurulmak suretiyle bu yaptırım ceza olarak kabul edilmektedir ve Mahkeme tarafından masumiyet karinesinin kapsamına alınmaktadır (Çırak, s.1020; Şık (2012), s.115).

2. MASUMİYET KARİNESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Ortaçağ Avrupa’sında Hukuki Gelişimi

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Avrupa’da başta adil yargılanma hakkı olmak üzere birçok insan hakkı yüzyıllar boyunca ortaçağın zifiri karanlıkları altında kalmıştır. Tahkik sisteminin hâkim olduğu kilise hukukunda iddia makamı ile karar makamı tek bir elde toplanmış ve adaletsiz yargılamalarla toplum adil yargılamadan çok uzak uygulamalara maruz kalmıştır (Öztürk, 2021). Nihayet 18. yüzyıla kadar uzanan süreçte birçok kanlı isyanlar ve ihtilallerle olgunlaşan demokrasi olgusu ve adil hukuk sistemleri içerisinde filizlenen masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı gibi kavramlar önem kazanmaya başlamıştır (Arslan, 2022).

Suçluluğu yargı makamlarınca kesin olarak ispat edilene kadar herkesin masum sayılacağı anlamını ifade eden masumiyet karinesinin *Kıta Avrupası* hukuk sistemi içerisinde ortaya

çıkıldığı ilk pozitif hukuk metni 1789 Fransız *İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi*'dir (Üzülmez, 2005).

Söz konusu Bildirgenin 9. maddesinde “*Bütün kişiler suçluluğu ilan edilene kadar (yargılama yapıp hüküm verilene kadar) suçsuz sayılacağından eğer gözaltına alınması/tutuklanması zorunlu ise alıkonulması için gerekli olmayan nitelikteki her türlü şiddet, yasa tarafından kesin bir biçimde cezalandırılmalıdır*” ifadelerine yer verilerek masumiyet karinesi garanti altına alınmıştır (Çırak, 2009).

Devam edegelen süreçte Fransa, Belçika, Prusya gibi ülkeler anayasalarında bu hakkın varlığını tanımışlardır (Akyılmaz, 2022).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya barışını tesis etmek ve geçmişte olduğu gibi insan haklarının ayaklar altına alınmasına engel olmak maksadıyla 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir. Beyanname ile beraber Kıta Avrupa'sı hukuk sisteminde masumiyet karinesi sağlam bir dayanak kazanarak modern pozitif hukukta yerini almıştır. Söz konusu beyanname m.11/1 de “*Kendisine cezai bir suç yüklenen herkesin, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı, kamuya açık bir yargılanma sonucunda suçluluğu yasaya göre kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılma hakkı vardır.*” denilmek suretiyle masumiyet karinesi evrensel bir çerçevede değerlendirilmiştir (Şık, 2012).

Devam eden süreçte 1950 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/2'nci maddesinde “*bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır*” ifadesi yer almış ve bu sayede masumiyet karinesinin sözleşmeye üye olan devletler açısından uygulanması hüküm altına alınmıştır (Şık, 2017). Anayasamızın 90. maddesi göz önüne alındığında AİHS'nin bu hükmünün hukuk sistemimiz açısından ne kadar vazgeçilmez bir hak olduğu bir kez daha anlaşılacaktır. Zira söz konusu maddede usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş herhangi bir milletlerarası sözleşmenin ulusal kanunlarla eşdeğer olacağı ifade edilmektedir (Değirmencioğlu, 2019).

2.2. İslam Hukukunda Hukuki Gelişimi

Kıta Avrupası hukuk sisteminin karanlık geçmişinden farklı olarak İslam hukuk sisteminde bilhassa Osmanlı Devleti hukuk sisteminde dayarılan en önemli esas ve üzerine medeniyetin inşa edildiği en büyük temel adaletin tesisi ve icra edilmesi prensibidir (Akyılmaz, 2022).

Osmanlı Devleti insan hakları ve kişi dokunulmazlığı konusunda, kurulduğu tarihten itibaren kararlı ve son derece adil bir yaklaşım izlemiş ve mahkemelerde uygulanan ceza usul kuralları ile bu ilkenin tesisini fevkalade kuvvetlendirmiştir. Bu yönü ile Osmanlı hukuk sistemi devlet

mekanizması içerisinde sistemli olarak işlemeye başladığı andan itibaren batınının pozitif hukuk sistemlerinin yüzyıllar sonra ulaşacağı seviyeye çoktan ulaşmıştır (Akyılmaz, 2022).

İslam hukukunun en temel prensiplerinden olan adil yargılanma hakkı ve buna bağlı olarak gelişen masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkı ve şüpheden sanığın yararlanması⁷ gibi haklar üzerinde ayrıntılı durulmuş (Tanrıvermiş, 2021) ve Osmanlı Kanunnamelerinde ve Yasaknamelerinde bu haklar ayrıntılı olarak kayıt altına alınmıştır. Örneğin II. Bayezid dönemi Tuna Tuzlası Yasaknamesinde bu ilke şöyle ifade edilmiştir. “... *Amma kadı marifeti olmadan kimesneye kulum yasak etmek caiz değildir*” (Akyılmaz, 2022).

Diğer taraftan evrensel nitelikte olan ve Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığını yürüttüğü bir komisyon tarafından 1869-1876 yılları arasında hazırlanan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* adlı kanunnameye iki maddelik düzenleme ile masumiyet karinesinin varlığı son derece belığ bir üslupla ifade edilmiştir (Çayan, 2020)

İlk olarak 4. maddede “*Şek ile yakın zail olmaz*” ifadesi yer almış ve kesinliği ifade etmeyen şüphelerin kuvvetli zanlara zarar veremeyeceği ifade edilmiştir. İkinci olarak 8. maddede “*Beraati zimmet asıldır.*” ifadesiyle aslolanın kişinin suçsuz veya borçsuz olması hali olduğu veciz bir ifade ile hüküm altına alınmıştır. Bu kapsamda şayet bireyin suç işlediği veya borç altında olduğu iddiası varsa bu durumda mezkûr iddianın müddei tarafından ispatlanması gerekecektir (Aslan, 2014). Görüldüğü gibi kanunnamenin söz konusu hükümleri hem ceza yargılamasına hem de hukuk yargılamasına şamildir. Yani bu maddeler ceza yargılaması anlamında suçsuzluk karinesini ifade ederken özel hukuk bağlamında borçsuzluk karinesi olarak kabul edilebilecektir (Öztürk, 2019; Şık, 2012).

2.3. Ulusal Mevzuatta Hukuki Gelişimi

Masumiyet karinesinin ulusal mevzuattaki gelişimi incelendiğinde 1921 ve 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye kanunlarında bu hakkın düzenlenmediği görülmektedir. Ayrıca devam edegelen süreçte 1961 Anayasası'nda da bu konuda herhangi bir düzenlemenin söz konusu olmadığı söylenebilecektir. Ancak söz konusu Anayasada m. 33/4 de “*Kimse, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlama sonucunu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz*” hükmüyle bireylerin susma hakkına sahip olduğu hüküm altına alınmıştır (Şık, 2017).

⁷“İslam hukukunun temel kaynaklarından olan muteber hadis metinlerinde masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının tesisi ve muhafazasına dair hukuki düzenlemelerde şu hadis esas alınmaktadır. “Hadleri şüphelerle düşürünüz. Suçlunun bir çıkış yolu varsa salveriniz. Devlet başkanının bağışlamada yapacağı hata ceza vermede yapacağı hatadan daha iyidir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz, s.169.

Özetle ifade edilecek olursa Cumhuriyetin kuruluşundan 1982 Anayasası kabul edilene kadar geçen sürede masumiyet karinesi herhangi bir anayasal düzenleme ile hüküm altına alınmamıştır. Ancak her ne kadar bu süreçte anayasal bir koruma söz konusu olmasa da bu hak sair kanunlar marifetiyle pozitif hukukta yer almış mahkeme içtihatları vasıtasıyla da tatbik edilmiştir (Çayan, 2020).

1982 Anayasası'nın kabulü ile masumiyet karinesi için ilk defa anayasal koruma sağlanmıştır. Söz konusu Anayasanın 38/4. maddesinde masumiyet karinesi “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz*” ifadesi ile hüküm altına almıştır. Bu düzenlemenin yanı sıra m. 15/2 de bu hak çekirdek haklar arasında zikredilmiş ve ne olursa olsun hiçbir şart ve durumda sınırlandırılması mümkün olmayan temel hak ve hürriyetler arasına alınmıştır (Feyzioğlu, 1999).

CMK’da masumiyet karinesi hakkında doğrudan doğruya bir düzenleme bulunmasa da bu karineyi dolaylı olarak ifade eden birtakım kanun maddeleri vardır. Örneğin CMK m.160/2 de “*Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.*” hükmü her ne kadar doğrudan doğruya masumiyet karinesini ifade etmese de masumiyet karinesinin gereği olarak savcının şüpheli lehine olan delillerin toplaması ve muhafaza etmesi gerektiğini belirterek masumiyet karinesine atıfta bulunmuştur (Yenisey & Nuhoglu, 2019).

3. SUÇSUZLUK KARİNESİNİN CEZA MUHAKEMESİ BAKIMINDAN SONUÇLARI

Adil yargılanma hakkının olmazsa olmaz bir unsuru olan masumiyet karinesinin bilhassa ceza muhakemesi alanında ortaya çıkan birçok neticeleri vardır. Bu neticeleri ilkeler halinde tâdadi olarak; ispat yükünün iddia makamında olması, şüpheli veya sanığın susma hakkına sahip olması, şüpheden sanığın yararlanması ilkesi (in dubio pro reo), makul sürenin tutuklulukta aşılması⁸ ve hukuka aykırı delillere dayanma yasağı şeklinde örneklendirebilecektir (Şık (2012), s.117). Pekâlâ bu örneklerin sayısını artırabilecektir. Şimdi burada masumiyet

⁸ Anayasa'nın 38'inci maddesinde ‘Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz’ şeklinde ifadesini bulan masumiyet karinesi, yargılama süresince kişinin hürriyetinin esas, tutukluluğun ise istisna olmasını gerektirmektedir. Masumiyet karinesine rağmen tutukluluğun devamı, ancak kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına nazaran daha ağır bir kamu yararının mevcut olması durumunda haklı görülebilir. Bu nedenle bir davada tutukluluğun makul süreyi aşmamasını gözetmek, öncelikle derece mahkemelerinin görevidir. Anayasa Mahkemesi Mustafa Ali Balbay Başvurusu BN: 2012/1272 KT: 4/12/2013, <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>>,s.e.t. 16.05.2022.

karinesinin ceza yargılaması alanında en çok karşılaşılan bazı neticelerini başlıklar halinde kısaca inceleyeceğiz.

3.1. İspat Yükünün İddia Makamına Düşmesi

Ceza yargılamasında ispat mükellefiyetinin kime ait olduğu konusuna geçmeden önce ispat kavramının tanımına göz atmak gerekecektir. Ceza yargılamalarında ispat, suçun konusu olan fiilin şüpheli tarafından işlenip işlenmediği konusunda yargı makamlarının, kesin bir kanaati ulaşmasına verilen genel addır (Öztürk, 2021). Burada özellikle belirtmelidir ki müddei iddiasını ancak hukuk düzenince kabul edilen usuller marifetiyle ispat edebilir. Aksi takdirde söz konusu delillerin hâkim tarafından hükme esas alınması hukuka aykırılık teşkil edecektir.

Hukuk Muhakemeleri Kanununda ve Türk Medeni Kanununda yapılan sarih düzenlemeler sayesinde özel hukukta ispat mefhumu herhangi bir tartışmaya sebebiyet vermeyecek derecede açıklığa kavuşmuştur. Zira TMK m.6 gereğince davacı iddiasını ispatla mükelleftir (Yavuz, 2012).

Her ne kadar ceza yargılamasında bu kadar açık bir düzenleme bulunmasa da hâkimin delil araştırması yapabildiği, şüpheli veya sanığın da susma hakkına sahip olduğu bir sistemde ispat külfetinin de iddia makamında olacağı sonucuna pekâlâ ulaşılabilecektir.⁹ Nitekim masumiyet karinesinin cari olduğu bir yargılamanın en doğal neticesi, müddeinin suçsuz olduğu varsayılan (Karakaya, 2015).

Uygulamada ne yazık ki ispat yükümlülüğünün şüpheli veya sanık aleyhine genişletildiği görülmektedir. Hatta zaman zaman şüpheli ve sanıklar suçsuz olduklarını ispatlamaya zorlanmaktadır. Bu gibi durumlar kişilerin susma hakkını ihlal etmekte ve masumiyet karinesini de zedelemektedir (Zafer & Centel, 2018).

AIHM de 20.03.2001 tarihinde vermiş olduğu Telfner/Avusturya kararında;

“İspat yükü iddia makamındadır; var olan her tür kuşku sanık lehinde yorumlanmalıdır(bkz. Barberà, Messegué ve Jabardo-İspanya davası). Yani, ispat yükünün iddia makamından savunmaya aktarıldığı durumda masumiyet karinesi çiğnenmiş demektir” ifadelerine yer

⁹ “Sanık masumiyet karinesi gereği suçsuz kabul edildiği için yargılama yapılmakta ve maddi gerçeğe ulaşılmaya çalışılmaktadır. Ceza muhakemesinde amaç, maddi gerçeğin adil yargılanma hakkı ihlal edilmeden ortaya çıkarılmasıdır. Dolayısıyla maddi gerçeğe ulaşmak için sanıktan masum olduğunu ispat etmesi istenemez. Çünkü suç isnaatı altında da olsa kişi, hükmen sabit oluncaya kadar suçsuz kabul edilmektedir. “Anayasa Mahkemesi, Âdem Hüseyinoğlu Başvurusu, BN: 2014/3954 KT:15/2/2017, <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr>>.”

vermek suretiyle ispat yükünün iddia makamına ait olduğunu ayrıca bu yükümlülüğünde masumiyet karinesinin doğal bir sonucu olduğunu belirtmiştir.

3.2. Susma Hakkı

Şüpheli veya sanığın suçsuz veya masum olduğu ön kabulü ile hareket edilmesinin yargılama sürecindeki en doğal sonuçlarından birisi de bireyin kanunen zorunlu olan bilgilendirmeler dışında muhakeme sürecine aktif olarak katılmama hakkıdır (Özbek, Kambur, Doğan & Bacaksız, 2021). Nitekim bu hak 1982 Anayasası m.38/5'de “Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.” ifadeleriyle hüküm altına alınmıştır. Ayrıca CMK m. 147/1-f’de bu hak ayrıca kayıt altına alınmıştır (Tunçer, 2018).

AİHM de 17.12.1996 tarihli verdiği Saunders/Birleşik Krallık kararında masumiyet karinesinin susma hakkı ile olan ilişkisini şu şekilde ortaya koymuştur.

“Mahkeme, her ne kadar Sözleşmenin 6. Maddesi’nde özellikle belirtilmemiş olsa da, sessiz kalma ve –bunun bir parçası olan kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkının 6. Madde kapsamındaki adil yargılanma kavramının esasını oluşturan ve genel olarak kabul edilen uluslararası kuralların özünde bulunan bir hak olduğunu anımsatır. Bu hakkın gerekçeleri arasında, sanığın yetkililerce uygunsuz bir şekilde zorlamaya maruz kalmaya karşı korunması yoluyla adaletin tecellisindeki hatalı uygulamaları önlemek ve 6. Maddenin hedeflerini yerine getirmek bulunmaktadır. Kişinin kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı, özellikle bir ceza davasında savcılık makamının sanığın iradesi dışında tehdit veya tazyik yöntemleriyle elde edilmiş delillere başvurmadan sanığa karşı iddiasını kanıtlamaya çalışmasını öngörür. Bu bağlamda söz konusu hak, Sözleşmenin 6. Maddesi’nin 2. fıkrası kapsamında bulunan masumiyet karinesiyle yakından bağlantılıdır”.

3.3. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi (in Dubio Pro Reo)

İnsan zihninin herhangi bir konu hakkında kesin bir neticeye ulaşamaması veya duraksaması durumuna şüphe adı verilmektedir (Yılmaz, 2014). Hâkim de yargılama konusu olayla alakalı olarak kesin bir kanaate ulaşamaması, diğer bir deyişle sanık hakkında var olan şüpheyi kat’iyen izale edememesi durumunda masumiyet karinesinin doğal bir neticesi olan şüpheden sanık yararlanır ilkesi (Hakeri & Ünver, 2020) gereğince sanığın suçsuz olduğuna hükmedecek dolayısıyla beraat kararı vermesi gerekecektir (Şahin & Göktürk, 2022; Öztürk,2019). Nitekim bu ilke CMK m.223/2 de “yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması”

ifadeleri ile hüküm altına alınmıştır. AİHM de 20.03.2001 tarihinde vermiş olduğu Telfner/Avusturya kararında;

“Mahkeme, genel kural olarak, sunulan ve toplanan delilleri değerlendirmenin ulusal mahkemelerin işi olduğunu, Mahkeme'nin görevinin ise yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını saptamak olduğunu hatırlatır. Bu görev, ceza davalarında masumiyet karinesine uyulmasını da içerir. 6. Madde 2. fıkra, diğer hususların yanı sıra, bir mahkeme heyetinin görevini yaparken işe sanığın isnat edilen suçu işlemiş olduğu konusunda bir önyargıyla başlamamasını gerektirir; ispat yükü iddia makamındadır; var olan her tür kuşku sanık lehinde yorumlanmalıdır.(bkz. Barberà, Messegue ve Jabardo-İspanya davası)” ifadelerine yer vermiş ve böylece masumiyet karinesini şüpheden sanık yararlanır ilkesi ile ilişkilendirmiştir (Dikici, 2009).

4. MASUMİYET KARİNESİ İLE İLİŞKİLİ İLKELER VE HUKUKİ KURUMLAR

4.1. Adil Yargılanma Hakkı ve Masumiyet Karinesi

1982 Anayasası m.36 da *“Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.”* denilmek suretiyle adil yargılanma hakkı anayasal güvence altına alınmıştır.

Ayrıca AİHS m. 6'da¹⁰ adil yargılanma hakkı son derece ayrıntılı bir şekilde hüküm altına alınmıştır. Madde metninden de anlaşılacağı üzere masumiyet karinesi adil yargılanma hakkının en esaslı unsurlarındandır. Bu madde hükmüyle ve masumiyet karinesi hakkında

¹⁰ ‘1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

yapılan söz konusu kanuni düzenlemeler sayesinde güçlü ve baskın bir konumda olan iddia makamıyla zayıf ve savunmasız bir konumda olan sanık arasında adil yargılanmanın icrasına zemin teşkil eden bir denge mekanizması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dengenin sağlanamaması halinde kendisini yeterince savunamayan ve zayıf durumda bulunan sanık hakkında hakkaniyete uygun bir karar verilmesi son derece güç hale gelecek bu durum ise adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil edecektir (Akıncı, 2020).

4.2. Lekelenmeme Hakkı ve Masumiyet Karinesi

Ceza yargılamasında masumiyet karinesi ile doğrudan doğruya ilişkili (doğal/ kaçınılmaz neticesi) bir diğer hak da lekelenmeme hakkıdır (Yüzer, 2014). Nitekim masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı şüpheli veya sanık hakkında ikili bir koruma sağlayacaktır. Zira masumiyet karinesi, yargı makamlarının kişilere karşı önyargılı davranışlarda bulunmamasına ve taraflı hareket ederek yargılama yapmasına mâni olarak içsel bir koruma sağlayacağı gibi lekelenmeme hakkı da yargılanmakta olan kişileri toplum nazarında suçlu yaftası altına girmekten kurtararak dışsal koruma sağlamaktadır (Yıldırım, 2017; Akıncı, 2020).

Bu hak soruşturma aşamasında hâkim olan soruşturmanın gizliliği ilkesi ile doğrudan doğruya alakadardır. Nitekim lekelenmeme hakkının muhafaza edilmesi adına soruşturma evresinde gizlilik esastır (Şahin & Göktürk, 2021; Akıncı, 2020). Bu durum CMK m. 157’de “*Kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir.*” şeklinde ifade edilmiştir (Şık, 2017; Gülsün 2015). Kanun metninden konumuzla alakalı olarak çıkarılabilecek ilk sonuç soruşturmanın sıhhatli bir şekilde yürütülmesi olmayıp aynı zamanda şüphelinin kamuoyuna karşı bir suçlu gibi taktim edilmemesi dolayısıyla da lekelenmeme hakkının ihlal edilmemesidir (Şık, 2012).¹¹

Yine Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 27. maddesinde “*Suçluluğu bir yargı hükmüne bağlanana kadar kişinin masumiyeti esastır ve soruşturma evresi gizlidir. Bu nedenle, soruşturma evresinde gözaltındaki bir kişinin "suçlu" olarak kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkarılmasına, kişilerin basınla sorulu cevaplı görüştürülmelerine, görüntülerinin alınmasına, teşhir edilmelerine sebebiyet verilmez ve soruşturma evraki hiçbir şekilde yayınlanamaz.*” denilmiştir.

¹¹ “*Ancak suç isnadı mahkûmiyete dönüştürülecek bile söz konusu mahkûmiyet hükmü hukuksal anlamda kesinleşmediği sürece masumiyet karinesinin devam ettiği kabulü gerekir. Çünkü bu durumda Anayasa’nın 38. maddesinin dördüncü ve Sözleşme’nin 6. maddesinin (2) numaralı fıkraları anlamında kişinin suçluluğu sabit olmamıştır ve bu nedenle suçlu sayılamaz.*” Anayasa Mahkemesi Mustafa Kıvrak Başvurusu BN: 2013/3175 KT: 20/2/2014, <<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>>, s.e.t. 17.05.2022.

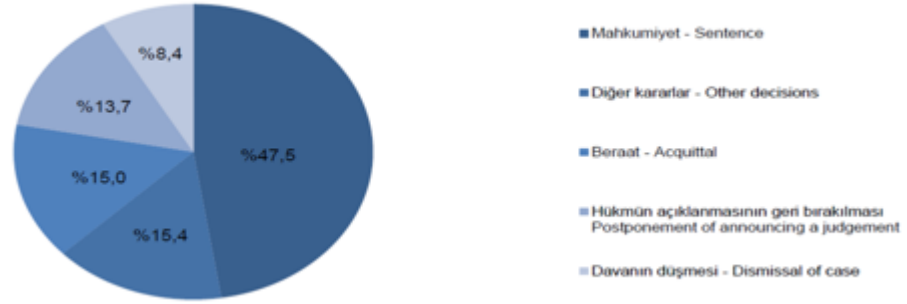
Kanun koyucu masumiyet karinesinin bir gereği olarak ve lekelenmeme hakkının korunmasını amaçlayarak TCK m. 285'te 'Adliye Karşı Suçlar' başlığı altında bu hakkın ihlalinin suç teşkil edeceğine ilişkin kanuni bir düzenleme yapmıştır (Gülsün, 2015). Bu düzenleme ile şüphelinin suçsuzluk karinesinin korunması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra mezkûr suçun madde gerekçesinde "Soruşturma evresinin gizliliği, bir defa ceza adaletinin doğruluk, dürüstlük, gerçeğe ulaşma ilkelerine uyulması için bir zorunluluktur. Ancak, her şeyden önce suçsuzluk karinesinin sağlam tutulabilmesi yönünden de vazgeçilemez niteliktedir. Aksi takdirde, bizde ve yabancı ülkelerde örneklerine rastlandığı üzere yargısız infazlar sonucu insanlar ıstıraplara sürüklenmekte ve suçsuzluk karinesi böylece lafta kalmaktadır." ifadelerine yer vermek suretiyle suçsuzluk karinesinin kanunen koruma altına alındığı açık bir dille belirtilmiştir (Karakaya, 2015).

Ancak tüm bu kanuni düzenlemelere rağmen çoğu zaman ülkemizde yargılama sürecinde, sosyal medya paylaşımları ve basın yayın faaliyetleri kapsamında lekelenmeme hakkı ihlal edilmekte ve maalesef masumiyet karinesinin çoğu zaman göz ardı edildiği görülmektedir (Öztürk, 2021).

Bir suç işlediği şüphesiyle yetkili makamlarca yargılanan ve hakkında beraat kararı verilen bireylerin suçsuz oldukları her ne kadar mahkeme marifetiyle ispatlanmış olsa da, halkın nazarında şüpheli veya sanıklar oluşan suçluluk ithamından kurtulmak pek de mümkün değildir. Nitekim kimi zaman bireyleri korkutan haklarında soruşturma yürütülmesi veya yargılama yapılmasından çok toplum nezdinde itibarının lekelenmesi veya masumiyet karinesinin ihlal edilmesidir. Hâlbuki lekelenmeme hakkının korunduğu adil yargılanma ilkesinin hâkim olduğu hukuk sistemlerinde insan onuru devlet tarafından muhafaza edilmeli (Gülsün, s.36) suçsuz bireyler hiçbir zaman yargılanmaktan dolayısıyla toplum nezdinde suçlu ithamı altında kalmaktan korkmamalıdır (Akıncı, 2020).

Adalet Bakanlığı'nın 2020 yılında yayınladığı verilere göre Ceza Mahkemelerinde karara bağlanan davalardaki sanıklar hakkında verilen kararların sadece %47,5 lik kısmı mahkûmiyetle sonuçlanmıştır.

Kanaatimce bu durum toplum tarafından haklarında dava açılan bireylerin kamuoyunda ve basında suçluymuş gibi lanse edilmesi ve lekelenmeme hakkının ihlal edilmesi halinde ne kadar çok kişinin mağduriyet yaşayacağını çok açık bir göstergedir.

Şekil 1. Ceza Mahkemelerinde Karara Bağlanan Davalardaki Sanıklar Hakkında Karar Türü, 2020

Lekelenmeme hakkının bir gereği olarak mahkemeler delilden yoksun iddianameleri¹²ve hukuka aykırı yollarla elde edilen delillere dayanılarak açılan davaları¹³ iade etmeleri gerekmektedir. Nitekim Yargıtay’da vermiş olduğu kararlarda Mahkemelerin bu işlemlerini haklı ve yerinde bulmaktadır (Şık, 2012).

4.3. Masumiyet Karinesi ve Soruşturmaya Yer Olmadığı Kararı

5237 sayılı TCK’nın 278. maddesinde *suçu bildirmeme* başlığı altında düzenlenen suç, 765 sayılı TCK da ki düzenlemeden farklı olarak, bireyleri şikâyete bağlı suçlar dışında işlenen suçları yetkili makam veya mercilere ihbar etme yükümlülüğü altına sokmaktadır. TCK m.160 gereği olarak cumhuriyet savcısı herhangi bir suretle suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrendiğinde kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlayacaktır. Madde hükmünde suç işlendiği izlenimi veren hal basit şüphe olarak ifade edilmektedir ve bu şüphenin varlığı halinde soruşturma işlemlerine başlanacaktır (Özen, 2017).

¹² “... sanığın bir suçtan cezalandırılmasının temel koşulu, suçun kuşkuyla yer vermeyen bir kesinlikle ispat edilmesine bağlıdır. Şüpheli ve aydınlatılmamış olaylar ve iddialar sanığın aleyhine yorumlanarak hüküm tesis edilemez. Ceza mahkûmiyeti bir ihtimale değil, kesin ve açık bir ispata dayanmalıdır. Bu ispat teorikte olsa hiçbir kuşku ve başka türlü bir oluşa olanak vermemelidir. Yüksek de olsa bir ihtimale dayanılarak sanığı cezalandırmak, ceza yargılamasının en önemli amacı olan gerçeğe ulaşmadan hüküm vermektir. O halde ceza yargılamasında mahkûmiyet, büyük veya küçük bir ihtimale değil, kuşkudan uzak bir kesinliğe dayanmalıdır. Adli hataların önüne geçilmesinin tek yolu budur.” Yargıtay Ceza Genel Kurulu EN: 2005/1-90 KN: 2005/112K T: 11.10.2005, <<https://legalbank.net.com>>,s.e.t. 17.05.2022.

¹³ “Somut olay değerlendirildiğinde; gündüz vakti cadde üzerinde yürürken kolluk güçlerince durdurulan sanığın elinde bulunan poşetin ve üzerinin aranması için ortada “makul şüphe”yi gerektiren olgular ve buna bağlı olarak da arama kararı ya da emri verilebilmesinin koşulları bulunmadığı halde, sanık hakkında yalnızca “çeşitli suçlardan kaydı bulunduğu” gerekçesiyle hukuka aykırı bir şekilde yapılan arama sonucu elde edilen deliller ile buna ilişkin düzenlenen tutanağa dayanılarak, atılı hırsızlık ve 6136 sayılı Yasa’ya aykırılık suçlarından sanığın hükümlülüğüne karar verilmesi, Yasaya aykırı ve sanığın temyiz nedenleri ile tebliğnamedeki düşünce yerinde görüldüğünden hükümlerin diğer yönleri incelenmeksizin bozulmasına...”Yargıtay 2. Ceza Dairesi EN: 2012/29290 KN: 2013/27219 KT: 20.11.2013, <<https://legalbank.net.com>>,s.e.t. 17.05.2022.

Durum böyle olmakla birlikte ülkemizde bilhassa 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında terör örgütlerine yapılan operasyonlar sırasında asılsız genel ve soyut nitelikteki ihbar ve şikâyetler sebebiyle hem savcılığın iş yükünü gereksiz yere artırıyor hem de Anayasada bireylere tanınmış olan lekelenmeme hakkı açıkça ihlal edilerek masumiyet karinesi göz ardı ediliyordu. Ayrıca gözaltına alınma, ifade verme gibi haksız ve gereksiz nedenlerle soruşturma işlemlerine maruz kalan suçsuz bireylerin onuru zedelenmekte ve toplum içindeki itibar ve saygınlığı zarar görmekteydi (Akıncı, 2020).

Bu ve benzeri durumların yaşanması üzerine 2017 yılında CMK m. 158’de yapılan yeni düzenleme ile birlikte cumhuriyet savcısına aşağıda özetle ifade edeceğimiz iki durumda soruşturmaya yer olmadığı kararı verme hakkı açıkça tanındı.

1. Savcılığa ulaşan ihbar veya şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığı herhangi bir araştırma yapılmasına gerek duyulmaksızın açıkça anlaşılması halinde, soruşturmaya yer olmadığına karar verilecektir. Zira herhangi bir kişi tarafından işlenen bir fiil her ne kadar genel ahlaka aykırılık teşkil ediyor olsa ve toplum tarafından tasvip edilmese de kanunda suç olarak düzenlenmediği için cezaların kanuniliği ilkesi gereğince suç olarak kabul edilemeyecektir. Ve fail hakkında da ceza davası yürütülemeyecektir (Öztürk, 2021). Örnek vermek gerekirse bir kadının eşini aldatarak zina fiilini gerçekleştirdiği yönünde bir ihbarın savcılığa ulaşması halinde savcılıkça hiçbir soruşturma işlemi yapılmaksızın soruşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi gerekmektedir. Zira zina fiili için ne TCK’da ne de başka bir kanunumuzda herhangi bir cezai yaptırım öngörülmemiştir.

2. Savcılığa ulaşan ihbar veya şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Zira CMK m. 160 uyarınca soruşturma işlemlerinin başlaması için somut şüphenin var olması gerekir. Örneğin CİMER üzerinden yapılan ve yeri, zamanı ve mesnedi tam olarak belli olmayan bir ihbarın konusu suç olsa bile somut bir şüphenin varlığı söz konusu olmadığı için soruşturmaya yer olmadığı kararı verilecektir (Kızıllarslan, 2019).

Kasım 2021’de düzenlenen *Ceza Muhakemesinde Lekelenmeme Hakkı Hakları Eylem Planı Çalıştayı*’nın açılış konuşmasında Adalet Bakanı Abdülhamit Gül tarafından verilen bilgiye göre ülkemizde cumhuriyet savcıları tarafından verilen SYOK kararlarının sayısı 2018 yılında 38682, 2019 yılında 119621, 2020 yılının ilk dört ayında 44210 adet olduğu görülmektedir (Akıncı, 2020).

Kanaatimce bu veriler SYOK kurumunun masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkının korunması açısından ne kadar önemli bir konumda olduğunun mühim göstergedir. Ayrıca Adalet Bakanlığı basın ve halkla ilişkiler müşavirliği tarafından yapılan bir yayında 2018, 2019, 2020 yıllarının tamamında ve 2021 yılının ilk yedi ayında yapılan 602 bin ihbardan 404 bin 800'i hakkında SYOK kararı verildiği ifade edilmiştir. Söz konusu bu verilerin yıllara göre tasnifi şu şekildedir:

Tablo 1. SYOK Kararı

	2017	2018	2019	2020	2021
İhbar Dosyası	19.930	89.817	207.408	200.285	214.807
SYOK	3.738	38.598	119.623	141.986	198.154
%	18,7	65,7	71,5	74,5	75,1

Tablodan da açıkça görüleceği gibi yıllar geçtikçe hızla artan ihbar sayılarına karşı SYOK kurumunun CMK ile hüküm altına alınması son derece yerindedir ve lekelenmeme hakkının korunması açısından zaruridir.

5. SUÇSUZLUK KARİNESİ VE BASIN

İfade özgürlüğünün parlak bir yansıması olan basın hakkı, demokratik toplumlar için öncelikli olarak iktidarın denetlenmesi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından son derece zaruridir. Bu kadar önemli bir kamu hizmetini icra eden basın yayın kuruluşlarının bağımsız olmaları ve özgürce faaliyetlerini yürütebilmeleri son derece önemlidir (Şık, 2012).

Nitekim Anayasamızın 26. maddesinde “*Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.*” ifadelerine yer verilerek konunun önemi ifade edilmiştir.

AİHS in 10. maddesinde *İfade Özgürlüğü* başlığı ile yapılan düzenleme ile basın özgürlüğü hüküm altına alınmıştır.¹⁴

Buna ilave olarak 5187 sayılı Basın Kanununun 3. maddesinde de *basın özgürlüğü* başlığı altında “*Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir. Bu hak teminat altına alınmıştır*” ifadelerine yer verilmiştir. Hiç şüphesiz yayma hakkının doğal bir sonucu olarak haber yapma hakkı ortaya çıkmaktadır. Haber verme hakkı ise meydana gelen olayların doğrudan aktarılmasını kapsadığı gibi olayla ilgili görüşlerin farklı yorumların ve eleştirilerinde ifade edilmesini sağlar ve bu durum da düşünce özgürlüğünün bir gereğidir (Yüzer, 2014).

Ancak unutulmaması gerekir ki doğrudan doğruya bireyler hakkında haberler yapılması objektifliğin sağlanması şartıyla hukuka uygundur. Zira basın yayın mensupları kanunla kendilerine tanınan hakkın sınırlarını aşmadıkça veya kötüye kullanmadıkça TCK m. 26/1 gereğince suç işlediği iddia edilen kişiler hakkında haber yapma hakkına sahiptirler (Koca & Üzülmaz 2020). Nitekim yukarıda da ifade ettiğimiz gibi TCK'nın *gizliliğin ihlali* başlıklı 285. maddesinde basının soruşturma esnasında kamuoyunu bilgilendirme hakkı şüphelilerin sahip olduğu masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı ile sınırlandırılmıştır. Kanun koyucu bu şekilde kişilerin yargılama öncesinde yargısız infazlara maruz kalmasını engellemeyi amaçlamıştır (Tanrıvermiş, 2021).

Günümüzde medya sektöründe var olan rekabet basın yayın faaliyetlerinde hukuka aykırı uygulamalara sebebiyet vermektedir (Karakaya, 2015; Üzülmaz, 2005). Son derece sansasyonel olarak hazırlanarak servis edilen haberlerin halk tarafından daha fazla ilgi görmesi adımı birçok zaman masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı ihlal edilmektedir. Neticede bu durum birçok kişinin toplum içerisinde itibarını zedelemekte ve gündelik hayatını olumsuz etkilemektedir (Şık, 2012).¹⁵

¹⁴ “Madde 10- Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.”

¹⁵ “Yüzüm değişse de çileden kurtulsam' başlıklı haberde suçsuzluk karinesinin önemi çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır: “Suçsuz olmasına karşın, küçük yaşta çocuklara tecavüz ettiği iddiasıyla 28 gün tutuklu kalan 32 yaşındaki B.A., bu kâbustan kurtulmak için estetik ameliyat olmak istiyor. B.A., bunun için yardım bekliyor. 2 yıl önce ortaya çıkan 'Ümraniye Sapiğı'nın robot resmine benzediği için tutuklanan B.A., gerçek sanık Y.Ö. yakalanınca tahliye edildi. Herkes tarafından dışlandığını belirten B.A., "Olay yüzünden annem kısmi felç geçirdi. Nişanlım terk etti. İşimi kaybettim. Çocuklar arkamdan 'Sapık Bilal' diye bağırıyor. Tarifile çizilen bir robot resme benzemenin bedelini ödüyorum" dedi. 250 milyar maddi, 1 trilyon lira manevi tazminat talebine karşılık 147

Üzülmez 'in de yerinde ifade ettiği gibi basın yayın organları basın yayın hakkı çerçevesinde adli haberlerin kamuoyunda paylaşılması fonksiyonunun da ötesinde *adeta ikinci bir iddia makamı* gibi haberler yapmamalıdır. Ayrıca suç haberleri insanların *heyecanlarını sömürecek* biçimde kamuoyuna lanse edilmemeli, suç işlediği iddia edilen kişi açısından masumiyet karinesini, suçluluk karinesine çeviren yayınlardan kaçınılmalıdır (Üzülmez, 2005; Akıncı, 2020). Ayrıca unutulmaması gerekir ki şüpheliler tarafından soruşturma evresinde verilen ifadelerin *tevilli ikrar* adı altında basın yayın araçlarıyla kamuoyuna duyurulması soruşturmanın gizliliği ilkesine aykırı olduğu gibi lekelenmeme hakkının ihlali niteliğindedir (Özbek & Bacaksız, 2021).

Nitekim 1982 Anayasası basın hürriyetinin düzenlendiği 26. maddenin 2. fıkrasında “*Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir*” ifadelerine yer vermek suretiyle masumiyet karinesini hakkın kötüye kullanılması niteliğindeki basın yayın faaliyetlerine karşı anayasal güvence altına almıştır.

Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu bir kararda basın yayın hakkının kamuoyunun bilinçlendirilmesi için kaçınılmaz olduğunu¹⁶ ifade etmekle birlikte, kesinleşmiş bir mahkeme kararı olmaksızın bu hakkı kullanmak suretiyle kişilerin suç şüphesi altında bırakılmasının hukuka aykırı olduğunu ifade etmiştir.¹⁷

milyon maddi, 1 milyar lira da manevi tazminat kararıyla şoke olduğunu belirten Akyıldız, kendisini gözaltına alanlar aleyhine açtığı davanın sonucunu bekliyor.” <<http://www.milliyet.com.tr>> s.e.t. 08.05.2022.

¹⁶ “*kamu menfaatine ilişkin konularda basın ve yayın organlarında yazılar yayınlanmasının, haberlere ve yorumlara yer verilmesinin beklenmesi gereken bir olgu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.*” Anayasa Mahkemesi, BN: 2013/6617, KT: 08.04.2015, <<https://legalbank.net.com.>>, s.e.t.15.05.2022.

¹⁷“*Hazırlık soruşturması gizli olup, soruşturmanın selâmeti bakımından ve masumiyet karinesinin ihlâl edilmemesini teminen, basının bu konuda çok titiz ve dikkatli olması gereklidir. Henüz iddianameye dahi konu edilmeyen bir aşamada kişilerin itibar ve onurlarını zedeleyici, onları kamuoyu önünde bulundurulmalıdır.*” Anayasa Mahkemesi, BN: 2013/6617, KT: 08.04.2015, <<https://legalbank.net.com.>>, s.e.t.15.05.2022.

AİHM de *Ensslin, Baader, Raspe* /Almanya kararında Kızıl Ordu fraksiyonu üyeleri hakkında basında yer alan “*haydutlar*”, “*suçlular*”, “*katiller takımı*” benzeri ifadelerin masumiyet karinesini ihlal niteliği taşıdığı kararını vermiştir (Değirmencioğlu, 2019).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

18. yüzyılın ikinci yarısından sonra uluslararası hukuk metinlerinde yer almaya başlayan masumiyet karinesinin oluşumu dünya tarihi boyunca yaşanan çok ağır hak ihlalleri, büyük katliamlar ve kanlı ihtilaller sonrasında ancak mümkün olabilmiş ve bu hakkın kazanımı insanlığa gerçekten çok pahalıya mal olmuştur. İlk olarak Fransız İnsan Hakları Bildirgesi ile kabul edilen masumiyet karinesi daha sonraları birçok ülkenin ulusal hukukunda karşılığını bulmuş ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/2. maddesinde de düzenlenmiştir. Ülkemizde bu kavram ilk defa 1982 Anayasasının 38. maddesinde temel haklar arasında yer almıştır. Ayrıca Anayasamızda 15. ve 90. maddeleri ile kuvvet bulan masumiyet karinesi hiçbir zaman da ve hiçbir şartta ne olursa olsun kısıtlanması mümkün olmayan çekirdek haklar arasına kabul edilmiş ve uluslararası hukukun tekellüfü altında bireyler adına varlığı zaruri nitelikte bir hak olmuştur.

Hiç şüphesiz masumiyet karinesinin en önemli muhatapları yürütme organı bünyesinde çalışan jandarma ve polis gibi kolluk kuvvetleri veya hâkimler, savcılar ve gibi adaleti fiilen tesise çalışan yargı makamlarıdır. Ancak yegane muhatapları onlar değildirler. Nitekim kamuoyunu bilgilendirme gibi önemli bir vazifeyi deruhte eden gazeteciler ve basın yayın mensupları da Anayasanın tekeffülü altında olan bu hakkın gereklerini yerine getirmekle mükellef diğer bir topluluktur. Ancak yazık ki ülkemizde yürütülen basın yayın ve haber faaliyetleri esnasında pek çok defa lekelenmeme hakkı ihlal edilmekte insanların toplum içinde saygınlıkları ve onuru hiçe sayılmaktadır. Yakın zamanda giderek artan etkisiyle sosyal medya mecraları basın yayın organlarının sahip olduğu etkiye çok geride bırakmıştır. Sosyal medyada sosyal medyanın toplumu biçimlendirme ve dönüştürme etkisi sıklılıyorsa artmakla beraber bu mecralar kamuoyu oluşturmayı amaçlayan siyasi otoritelerinde en gözde araçlarıdır. Ne yazık ki henüz hâkim karşısına çıkmamış insanların sosyal medyada yapılan paylaşımlar sebebiyle tutuklandığı ülkemizde bu mecranın masumiyet ilkesi kapsamında sınırlandırılması ve denetlenmesi son derece önem arz etmektedir.

Sonuç olarak ülkemizde hızla artan dava sayıları ve mahkemelerin ağır dosya yükleri göz önünde bulundurulduğunda toplumsal olarak adalet mefhumuna her zamankinden çok daha

fazla muhtaç olduğumuz bir gerçektir. Toplum mabeyninde masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı suç şüphesi altında mutlaklığını yitirmekte belirsizleşmektedir. Ülke çapında uyuşmazlıkların giderilmesi ve umumi adaletin tesisi son derece ağır bir yükür. Ve bu ağır yükün altından yalnızca bu işi icra eden hukukçuların kalkması gerçekten zor gözükmeüktedir. Dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin suç şüphesi altındaki şüpheli ve sanıklara karşı haksız ithamlarda bulunmamaları toplum barışının tesis edilmesi için son derece önemlidir.

Lisans Bilgileri

Dicle Akademi Dergisi'nde yayınlanan eserler [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in Journal of Dicle Academy are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](#).

Etik Beyannamesi

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi beyan ederiz. Bu çalışmada etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, F. (2020). Lekelenmeme hakkı, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 22, 177-186.
- Akyılmaz, G. (2022). Osmanlı hukukunda masumiyet-i şahsiyye ilkesi, *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, 167.
- Aslan, N. (2014). Kur'ân ve sünnete göre sanık ve mahkûm hakları. *Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları*, 531-565.
- Arslan, Z. (2022.03.20). *Masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı*, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/Zühtü Arslan/masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı>
- Çayan, G. (2020). Masumiyet karinesi doktrini. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(42), 49-88.
- Çırak, E. (2019). Avrupa insan hakları sözleşmesi çerçevesinde adil yargılanma hakkının uygulama alanı. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21, Özel S., 997-1028
- Değirmencioglu, B. (2019). Avrupa insan hakları mahkemesi içtihatları ışığında masumiyet karinesi'nin korunması. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,(2), 2019).
- Dikici, M. F. (2009). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. (6. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Ercan, İ. (2015). *Ceza muhakemesi Hukuku*. (9. Baskı). İstanbul: 12 levha.
- Feyzioğlu, M. (1999). Suçsuzluk karinesi: Kavram hakkında genel bilgiler ve avrupa insan hakları sözleşmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 48(1), 135-163.
- Gözler, K. (2017). *İnsan Hakları Hukuku*. (1. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayım Dağıtım.
- Gülsün, R. (2015). İnsan onuru ve lekelenmeme hakkı. *International Journal of Legal Progress*, 1(2), 17-42.
- Hakeri, H. & Ünver, Y. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. (17. Baskı). Ankara.
- Karakaya, N. (2015). Lekelenmeme Hakkı. *Journal of Penal Law and Criminology*, 3(2), 311-318.
- Kızılarıslan, H. (2019). Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararları (syok) ve bu kararların ceza muhakemesi sistematigi açısından irdelenmesi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 144, 59-104.
- Koca, M. & Üzülmöz, İ. (2020). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. (13. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Özbek, V. Ö., Doğan, K. & Bacaksız, P. (2021). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. (14. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Özen, M. (2017). *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*. (1. Baskı). Ankara: Adalet.
- Öztürk, B. (2021). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. (15.Baskı), Ankara: Seçkin.

- Öztürk, M. (2019). *Anayasa Hukukunda Suçsuzluk Karinesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şahin, C. & Göktürk, N. (2021). *Ceza Muhakemesi Hukuku-1*. (12.Baskı). Ankara: Seçkin.
- Şık, H. (2012). Suçsuzluk karinesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (1), 103-145.
- Tanrıvermiş, A. (2021). *Masumiyet Karinesi Genişleten Bir İlke Olarak Lekelenmeme Hakkı*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Tolga, Ş. (2016). Anayasası'na göre temel hak ve özgürlüklerin olağanüstü hal rejimi: eski kavramlara yeniden bakmak. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 5(10), 502-503.
- Tunçer, A. İ. (2018). Susma hakkı bağlamında birtakım ceza muhakemesi işlemlerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 355-379.
- Üzülmez, İ. (2005). Türk hukukunda suçsuzluk karinesi ve sonuçları. *TBB Dergisi*, 58, 41-72.
- Yavuz, M. (2012). Ceza muhakemesinde ispat sorunu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S, 9. 151-176.
- Yenidünya, A. C. (2004). Avrupa insan hakları sözleşmesi ve masumiyet karinesi, *Güncel Hukuk Aylık Dergisi*. 5, 20-21.
- Yenisey, F. & Nuhoğlu, A. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. (7. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, A. (2017). Anayasa mahkemesi uygulamasında masumiyet karinesi, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (9), 491-517.
- Yılmaz, E. (2014). *Hukuk Sözlüğü(Öğrenciler İçin)*. (5. Baskı). Ankara: Yetkin.
- Yüzer, D. (2014). Basın yoluyla adli haberlerin verilmesi ve suçsuzluk karinesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15, 1653-1694.
- Zafer, H. & Centel, N. (2018). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. (15. Baskı). İstanbul: Beta.

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1, Sayfalar / Pages: 26-45

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 19.01.2023

Accepted / Kabul: 25.04.2023

ÖZEL YETENEK VE LGBTİ+ KONUSUNDA YAPILMIŞ ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ

Deniz BAHÇE¹

Şule DEMİREL DİNGEÇ²

Öz

Toplum içerisinde herhangi bir konuda norma uyan bireyler normal olarak değerlendirilirken, diğer bireyler farklı olarak nitelendirilebilir. Bu farklılık bazen pozitif bazen negatif olsa da iki durumda da farklılığın getirdiği zorluklar yaşanabilir. Cinsel kimlik anlamında toplumlarda yaygın olan görüş, heteroseksüel ilişkilerin normal olması ve diğerlerininse farklı kabul edilmesi şeklindedir. Zekâ ve yetenek düzeyi normalin altında veya üzerinde olan bireyler de toplumdaki bir başka *farklı* gruptur. Özel yetenekli bireyler belli bir alanda veya alanlarda akranlarından daha üst düzeydedir denebilir. Bu çalışmada cinsel kimlikleri ve yönelimleri normdan farklılaşan özel yetenekli bireylere ilişkin yapılmış çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ayrı iki bağlamda farklılık yaşanan bireylere ilişkin çalışmalar irdelenecektir. Çalışma, konuyla ilgili araştırmaların güçlü ve eksik yönlerini belirlemek, LGBTİ+ ve özel yetenekli bireyleri daha iyi tanımak ve onlara ne tür destekler sağlanabileceğini ortaya koymak mümkün olabilecektir. Çalışma doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. İncelenen dokümanlara dâhil etme kriterleri (a) SCOPUS ve Web of Science (WoS) veri tabanlarında açık erişimde olan araştırma makaleleri olması (b) “LGBTİ+” ve “özel yetenek” anahtar kelimelerinin bulunması olarak belirlenmiştir. Spesifik bir konu olan çalışma konusuyla ilgili 7 makaleye ulaşılmıştır. Araştırmalarda yer alan katılımcıların hepsi özel yetenek tanısı almış ve farklı cinsel yönelimlere sahiptirler. İncelenen çalışmalarda özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin ilk başlarda LGBTİ+ kimliklerini saklama ve akademik başarılarını öne çıkarma eğilimleri göstermesi daha sonra kendilerini kabul etmeleri dikkat çekicidir. Çalışmada yapılan doküman incelemesi sonucunda LGBTİ+ ve özel yetenek ile ilgili daha yeni çalışmalar olmasına rağmen hala sınırlı sayıda yayın olduğunu göstermektedir. Bunun bir nedeni, özel yeteneklerin tespiti, eğitimde farklılaşma, yasal politikalar gibi birçok konu açık ve tercih edilirken, LGBTİ+ ile ilgili çalışmaların tercih edilmemesi olabilir. Öte yandan, Türkiye’de üstün yetenekli LGBTİ+ bireylerle ilgili çalışmaların olmaması, kültürel değerlerin bilim üzerinde etkisi olduğunu düşündürmektedir.

¹Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, denizbahce@akdeniz.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0003-0915-4164>

²Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, suledemirel@anadolu.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0002-6709-7690>

***Atıf/ Citation:** Bahçe, D. & Demirel Dinceç, Ş. (2023). Özel yetenek ve lgbti+ konusunda yapılmış araştırmaların incelenmesi, *Dicle Akademi Dergisi*, 3(1), 26-45.

Bu makale [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır

Anahtar Kelimeler: Özel Yetenek, LGBTİ+, Doküman İncelemesi

DOCUMENT REVIEW OF RESEARCHES ABOUT GIFTED AND LGBTQ+

Abstract

In society, individuals who conform to the norm in any subject are considered normal, while other individuals may be characterized as different. Although this difference is sometimes positive and sometimes negative, in both cases, there may be difficulties brought about by the difference. In terms of sexual identity, the common view in societies is that heterosexual relationships are normal and others are considered different. Individuals with intelligence and ability levels below or above normal are another diverse group in society. It can be said that gifted individuals are at a higher level than their peers in a certain field or fields. In this study, it is aimed to examine the studies on gifted individuals whose sexual identities and orientations differ from the norm. In line with this purpose, studies on individuals with differences in two different contexts will be analyzed. In the study, it will be possible to identify the strengths and shortcomings of the studies on the subject, to get to know the individuals in such a group better and to reveal what kind of support can be provided to them. The study was conducted by document analysis method. The inclusion criteria for the documents analyzed were (a) open access research articles in SCOPUS and Web of Science (WoS) databases (b) the presence of the keywords "LGBTQ+" and "gifted and talented". We found 7 articles related to the specific topic of the study. All of the participants in the studies were diagnosed as gifted and had different sexual orientations. In the studies examined, it is noteworthy that gifted LGBTQ+ individuals initially showed a tendency to hide their LGBTQ+ identities and emphasize their academic achievements, and later accepted themselves. As a result of the document review in the study, it shows that although there are more recent studies on LGBTQ+ and special talent, there is still a limited number of publications. One reason for this may be that while many subjects such as the identification of special talents, differentiation in education, and legal policies are open and preferred, studies on LGBTQ+ are not preferred. On the other hand, the lack of studies on gifted LGBTQ+ individuals in Turkey suggests that cultural values have an impact on science.

Keywords: Giftedness, LGBTQ+, document analysis.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

In society, individuals who conform to the norm in any subject are considered normal, while other individuals may be characterized as different. Although this difference is sometimes positive and sometimes negative, in both cases, there may be difficulties brought about by the difference. In terms of sexual identity, the common view in societies is that heterosexual relationships are normal and others are considered different. Individuals with intelligence and ability levels below or above normal are another diverse group in society. It can be said that gifted individuals are at a higher level than their peers in a certain field or fields. In this study, it is aimed to examine the studies on gifted individuals whose sexual identities and orientations differ from the norm. In line with this purpose, studies on individuals with differences in two different contexts will be analyzed. In the study, it will be possible to identify the strengths and shortcomings of the studies on the subject, to get to know the individuals in such a group better and to reveal what kind of support can be provided to them.

Method

In the study, SCOPUS and Web of Science (WoS) databases were used. These databases have been preferred because of the publication and citation sections they cover, as they are two powerful databases that have attracted the attention of the scientific world. Scan criteria; the words “talented and talented” were used in the main title area and the words LGBTQ+ were used in the subject area; it is limited to being open to full-text access and being a research article. With the determined criteria, there is no limitation on the publication year. As a result of the search, 9 articles published between 1997 and 2022 were reached. Since one of the accessed articles is a dictionary and the other is a review article, it was not included in the scope of this research. Thus, there are 7 articles left.

Findings

We found 7 articles related to the specific topic of the study. All of the participants in the studies were diagnosed as gifted and had different sexual orientations. In the studies examined, it is noteworthy that gifted LGBTQ+ individuals initially showed a tendency to hide their LGBTQ+ identities and emphasize their academic achievements, and later accepted themselves.

Discussion, Conclusion and Recommendations

As a result of the document review in the study, it shows that although there are more recent studies on LGBTQ+ and special talent, there are still limited publications. One reason for this may be that while many issues such as the identification of special talents, differentiation in education, and legal policies are still open and preferred, studies on LGBTQ+ are not preferred. On the other hand, the lack of studies on gifted LGBTQ+ individuals in Turkey may indicate that cultural values have an impact on science. One of the common aspects of the studies reviewed is coping strategies. It was determined that gifted LGBTQ+ individuals first discovered themselves during adolescence, were ashamed and afraid. It has been determined that they prefer to focus on the area they are capable of in order to cope with these feelings. In addition, investigating the issues such as label effect, social emotional sensitivities and support, loneliness and bullying that affect this group can contribute positively to both the literature and the lives of these individuals. In the field of practice, it is thought that mentor support will be beneficial for these individuals. For this reason, it is recommended that those who want to take on a mentoring role in the field should also improve themselves in this group.

1. GİRİŞ

Norm kavramı Türk Dil Kurumu (2023) tarafından “Yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt” olarak tanımlanmıştır. Normların toplum açısından önem dereceleri farklılaşabilir. Yani toplumdaki bütün normlar aynı seviyede kabul görmemektedir (Eren, 2007). Örneğin, popülasyonun çoğu esmer olan bir ülkede sarışın bireyler azınlık grupta yer almalarına rağmen fiziksel özelliklerle ilgili bu durum toplumda çok önem ve tepki yaratmayabilir. Ancak hırsızlığın yasak olduğu yasalarla belirlenmiş ve ahlaki değer olarak yanlış olarak nitelendirilen bir toplum içerisinde hırsızlık yapan biri, içinde bulunduğu toplumda çok daha fazla tepki toplayacaktır. Üstelik bu tepki olumsuz olacaktır. Özetle toplumda norm dışı durumların değerlendirilmesi durumun içeriğine, düzeyine, bağlamına göre değişimler gösterebilir. Bu çalışmada hem cinsel yönelimi açısından hem de yetenek düzeyi açısından normdan farklılaşan özel yetenekli bireylerle ilgili çalışmalar konu alınmıştır. Özel yetenek normun üzerinde bir grup olduğu için toplumda olumlu geri bildirimler alabilir. Farklı cinsel yönelimler ise toplumda olumsuz tepki çeken bir norm dışı konu olabilir. İlk bakışta biri

pozitif, diğeri negatif görünen bu iki farklılık grubuyla ilgili çalışmaların incelenmesiyle özel yetenekli LGBTİ+ bireylerle ilgili detaylı bir değerlendirme yapmak mümkün olabilecektir.

1.1. Cinsellik

Cinsiyet, bireye üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaratılış özelliğidir (TDK, 2023). Tanımdan da anlaşıldığı gibi cinsiyet yaratılıştan gelen biyolojik bir özelliktir. Dünyadaki tüm canlılarda dişi ve eril olmak üzere iki tür biyolojik cinsiyet vardır. Ancak cinsellik kavramı, “kadın ve erkek” bileşenleri ile açıklanabilecek basit bir kavram değildir. Cinsellik (sexuality) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları tanımlanırken sıklıkla birbirine karıştırılmaktadır (Siann, 2013). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2006) cinselliği, bireylerin cinsiyetini, cinsel kimliklerini ve rollerini, cinsel yönelimini, hazzı, samimiyeti ve üremeyi; düşüncelerle, arzularla, inançlarla, tutumlarla, değerlerle, davranışlarla deneyimlemesi ve ifade etmesi olarak tanımlamıştır.

Cinsiyetin bileşenleri cinsel kimlik, cinsel yönelim, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet iken; cinselliğin temel boyutları biyolojik, psikolojik ve kültürel boyutlar olarak sıralanabilir (World Health Organization, 2006; Coleman, 2007). Cinsiyet ve cinsellik arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak için öncelikle cinsiyetin bileşenleri açıklanmalıdır:

- a. Cinsel kimlik, bireylerin ait hissettikleri cinsiyetlerini ifade eder. Bireyin kendi bedenini ve benliğini hangi cinsiyet içinde algıladığına, kabullendiğine, duygu ve davranışlardan oluşan (Eser, 2008) psikolojik ve sosyal yönleri olan süreçtir. Kısaca bireyin kendini hissettiği cinsiyettir.
- b. Cinsel yönelim, bireyin diğere bireylere karşı duyduğu romantik, cinsel uyarım ve arzuyu ifade eden cinsel çekimdir (APA,2009). Heteroseksüellik ile LGBTİ+ kısaltmasındaki lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks kimlikleri ve + işareti cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği çeşitliliğini temsil etmektedir (KAOSGL, 2021).
- c. Biyolojik cinsiyet, bireyin doğduğunda sahip olduğu genital organa göre kadın ve erkek olarak ayrılan cinsiyet kavramıdır.
- d. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklerin içinde buldukları toplumun kültürel değerlerine göre şekillenen ve kabul gören davranış, rol, fiziksel görünüştür (Tezel, 2009).

Yukarıda açıklanan bileşenlerden biyolojik cinsiyet, cinselliğin *biyolojik boyutu* ile ilişkilidir. Kadın ve erkeğin bir araya gelerek insan neslinin devamını sağlaması temeline dayalıdır. Cinsel kimlik ve cinsel yönelim, cinselliğin *psikolojik boyutu* ile ilişkilidir. WHO (2006) bu boyutu kiminle, nerede, ne zaman, nasıl olacağını belirlemek olarak açıklamıştır.

Ayrıca kişilik özellikleri, duygular, bilişsel işlevler, geçmiş yaşantılar, travmalar, davranış örüntüleri de cinselliğe yaklaşımımızı ve seçimlerimizi etkileyen psikolojik faktörler olarak dahil edilmiştir. Literatür incelendiğinde bazı çalışmalar (APA, 1973; Hirschfeld, 2000; Ulrichs, 1994; WHO, 2006) LGBTİ+ bireylerin cinsel kimlik ve yöneliminin içten (doğuştan) gelen duygular ve farklılık olduğunu savunurken; bazı çalışmalar (Bergler, 1956; Krafft-Ebing, 1907; Rado, 1940) travma veya hastalık kaynaklı olduğunu savunmaktadır. Konuyla ilgili üçüncü bir bakış açısı ise Freud (1905, 2017) tarafından öne sürülmüştür. Ona göre her birey biseksüel doğar, ergenlik döneminde de cinsel kimliği ve yönelimi oluşur. Homoseksüelite yetişkinliğe geçiş aşamasında görülüyorsa, bu durum cinsel işlevin normal varyasyonlarından biri olarak kabul edilebilir (Freud, 1951). Toplumsal cinsiyet ise cinselliğin *kültürel boyutu* ile ilişkilidir. Kültürel boyut, bireyin içinde bulunduğu toplumun geleneklerini, inanç ve değer sistemini, ahlaki tutumlarını içerir. Vatandaş'ın (2007) örneği ile cinselliğin kültürel boyutu ve toplumsal cinsiyet rollerini somutlaştırabiliriz: Doğacak çocukları için giysi ve eşya hazırlayan ebeveynler, çocuklarının cinsiyetine göre alacakları eşyanın rengi ve şekli konusunda tercih yaparlar. Doğum sonrasında ise çocuk için belirlenen toplumsal dünya gittikçe belirginleşir; elbiseler, saçın boyu ve şekli, hitaplar, oyuncaklar, çocuğa yönelik davranışlardaki sevecenlik biçimi ve dozajı, çocuk için uygun bulunan veya uygun bulunmayan davranışlar, çocuk için düşünülen ve arzulanan meslekler vs. tüm bunlar toplumun kabul edilen normlarına uygun şekillenir.

1.2. LGBTİ+

Avrupa ülkelerinde eşcinsellik, 19. Yüzyılın ikinci yarısında psikiyatrik bir kavram olarak nitelendirilmiş ve bu durumdan kaynaklı eşcinsel bireyler “hasta” olarak etiketlenmişlerdir. 1950’ilerde tıp alanındaki tanımlar değişmeye başlamış; 1973’te ise eşcinsellik DSM’nin (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) hastalık kategorisinden çıkartılmıştır. Buz’a göre (2011, s.138) eşcinsellik, biseksüellik ve heteroseksüellik temel üç yönelimdir. Bireyin cinsel yönelimi, genetik, hormonal, bilişsel ve çevresel faktörlerden etkilenir (Gender Spektrum, 2015). Bu yönelimler hastalık değil, yönelim farklılığıdır (Buz, 2011, s.258).

LGBTİ+, Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks kimliklerinin baş harflerinden oluşan kısaltmadır. Lezbiyen, Gey, Biseksüel, cinsel yönelim; Trans, cinsiyet kimliği; İnterseks ise cinsiyet durumu/karakteristiğidir. Kısaltma sonunda yer alan “+” ise cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğini sembolize etmektedir (KAOSGL, 2021; Merrill, 2021).

LGBTİ+'nin bileşenleri olan bu kavramlar KAOSGL (2021) tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (KAOSGL, 2021).

- Eşcinsel, kendi cinsiyetinden kişilere duygusal, romantik ve cinsel yönelim içinde bulunan bireyleri ifade eden terimdir. Eşcinsel terimi cinsiyetsiz bir ifadedir.
- Lezbiyen, duygusal, romantik ve cinsel yönelimleri kendi cinsiyetinden olan kadınları tanımlar.
- Gey, duygusal, romantik ve cinsel yönelimleri kendi cinsiyetinden olan erkekleri tanımlar.
- Biseksüel, birden fazla cinsiyete duygusal, romantik ve cinsel yönelimi bulunan bireylerdir.
- Trans, cinsiyeti veya cinsiyet kimliği, biyolojik cinsiyetle uyumlu olmayan kişilerin tümünü ifade eder. Şemsiye bir terim olarak da kullanılır.
- İnterseks, biyolojik olarak her iki cinsiyete ait olan bireylerdir. İnterseks bireyler kadın ve erkek cinsel organıyla doğarlar. Bazı durumlarda hormonal anlamda çift cinsiyetli olma durumudur. Birey hem erkek hem kadın özellikleri taşıyabilir.
- "+" ise "panseksüel, transseksüel, queer, genderqueer, non-binary, gender non-conforming, aseksüel, heteroseksüel, cisgender, drag" cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini sembolize etmektedir.

Son zamanlarda yapılan çalışmalar, gurur yürüyüşleri (Pride) ve hak savunuculuğu faaliyetleri cinsel yönelimi farklı olan bireylerin varoluşunu, haklarının temsilini ve toplumun farkındalığını artırmaktadır (Duyan, 2020, s.73-75). Böylece eşcinsel bireyler toplum içinde kabul görmeye başlamış ve bu bireyler için yasal düzenlemeler getirilmiştir. İlgili düzenlemelerden evlilik hakkı, LGBTİ+'li bireylerin kanun önünde tanındıklarını, ayrımcılığa uğramamaları gerektiğini, eşit olduklarını savunduğu için önem arz etmektedir (Özenç, 2018). Yine de eşcinsel evliliklerin yasalarca kabul gördüğü bazı Avrupa ülkelerinde (Belçika, Birleşik Krallık Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İzlanda, Malta, Norveç ve Portekiz), toplumun eşcinsellerle ilgili önyargı ve dışlayıcı tutumları yok olmamıştır. Türkiye'ye bakıldığında ise eşcinsellik ve evlilikleri ile ilgili yasal zemin bulunmamaktadır (Taş, 2016, s.259).

1.3. Özel Yetenekliler

Özel yeteneğin birçok tanımı olmasına karşın çağdaş bakış açısıyla zekanın çok boyutlu ve dinamik bir yapısı olduğu tanımı kabul görmektedir. Galton (1869) zekayı, doğuştan gelen

statik bir yapı olarak tanımlamış ve kriter olarak ise standartlaşmış ölçme araçların edinilen genel zekâ puanını (IQ) belirlemiştir. Aynı şekilde Terman (1916) da 140 ve üzeri IQ puanına sahip bireyleri üstün zekalı olarak tanımlamıştır. Çok boyutlu modellere göre zekâ zihinsel bileşenlerin yanı sıra zihinsel olmayan kişilik özellikleri ve çevresel koşullar gibi faktörlerden etkilenmektedir (Sak, 2018). Bu nedenle en kapsamlı tanımıyla özel yetenekliler, bir ya da daha fazla alanda tipik gelişim gösteren, akranlarından anlamlı bir şekilde üst düzey performans gösteren bireylerdir (NAGC, 2019).

Literatürde özel yetenekliler ile ilgili çalışmalarda akademik ve bilişsel gelişim alanlarında çalışmalara sıklıkla rastlanılırken (Atalay, 2014; Erdoğan, 2006; Kanlı, 2011; Reis & McCoach, 2000; Rogers, 1986; Steiner & Carr, 2003; Sternberg & Davidson, 1985) sosyal duygusal gelişim alanında daha az çalışma yapıldığı saptanmıştır (Akarsu & Mutlu, 2017; Milne & Reis, 2000; Oğurlu & Yaman, 2010; Reis & Renzulli, 2004; Saranlı & Metin, 2012;). Aslında yetenek gelişim süreçlerinin anlaşılabilmesi kişilik ve karakter gelişimlerinin incelenmesiyle de mümkün olmaktadır (Heller, 2004; Gagne, 2007; Ziegler vd., 2017). Örneğin pek çok özel yetenek modeline (Gagne, 2004; Renzulli, 1988) göre potansiyeli çok yüksek olan bir bireyin bu potansiyeli azim, çalışma, odaklanma gibi kişisel özellikler ile sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilme ve öz yeterliğe sahip olmak gibi sosyal özellikleri (Norris, 2003) etkileşime girdiğinde performanslarında olumlu gelişmeler olmaktadır. Özel yetenekli bireylerin yaygın olarak kabul gören karakter özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Clark, 2002; Davis & Rimm, 1977; Lovecky, 1992; Piechowski, 1991; Silverman, 1994):

- Özgüvenli
- Bağımsız
- Risk alan
- Yüksek motivasyon
- Sebatkar
- Gelişmiş adalet duygusu
- Yalnızlık
- Mükemmeliyetçilik
- Liderlik
- Sıkılğan
- Hassas
- Sosyal konulara duyarlı
- Empati yeteneği kuvvetli
- Tutkulu
- Etik değerleri gözetem
- İdealist

Özel yetenekli bireyler, çevresinin farkında olan, duyarlı, kuvvetli empati yeteneğine sahiptir (Silverman, 1994). Bu bireylerin, akranları ile sosyal ilişki kurmakta ve akran kabulü

konusunda zorlandığı, çevresi tarafından ötekileştirildiği, yalnızlaştığı ve hatta özel yetenek etiketinden kaynaklı zorbalığa maruz kaldığı durumlar olabilir. Webb ve arkadaşları (2005) yaşanan olumsuz durumlara özel yeteneklilerde görülen asenkron gelişimin neden olabileceğini ifade etmektedir. Yetenekli birey, bilişsel performansta akranından ileride olsa da zorbalığa karşı savunmasız kalabilir. Zorbalık gibi olumsuz durumlarda sosyal duygusal gelişimin sekteye uğramaması adına çevrenin destekleyici tutumu önemlidir. Bu sebeple özel yetenekli bireyin destekleyici aile ortamına, ebeveyn-çocuk arasında güvenli bağlanmaya, okul içerisinde öğretmen ve akran tarafından kabul görmeye ihtiyacı vardır (Reis vd., 2004).

Özel yetenekliler akranlarına göre farklı yönleri, bazı karakteristik özellikleri, çevrelerinin yaklaşımları ve beklentileri gibi nedenlerle toplumdan farklılaşabilirler. Bu bireylerin cinsel kimlikleri ve yönelimleri de normdan farklı ise farklı bir grubun içerisinde yeniden farklı olmayı yaşayabilirler. Bu nedenle hali hazırda hassas olabilecekleri ve desteğe ihtiyaç duydukları sosyal duygusal gelişim alanında çok daha dikkatli olmak gerekebilir. Özellikle ergenlik, genç yetişkinlik gibi dönemlerde tercih etmeyip maruz kaldıkları bir yalnızlık yaşamaları onları olumsuz etkileyebilir. Örneğin psikolojik açıdan depresyon, kaygı, stres yaşama olasılıkları artabilir veya sosyalleşme ihtiyaçları için istemeden tehlikeli atmosferlere girebilirler. Ayrıca yetenek gelişimleri de dolaylı olarak farklı cinsel kimlik gelişiminden olumsuz etkilenebilir. Örneğin ayrımsal üstün zekâ ve üstün yetenek kuramında (Gagne, 2004) potansiyelin performansa dönüşmesi sürecinde çevresel faktörler, formal ve informal katalizörler son derece önemlidir. Farklı cinsel yönelimi nedeniyle ötekileştirilen veya kendisi yalnızlığı seçen bir özel yetenekli birey, bu katalizörleri verimli kullanamayabilir. Böylece potansiyeli aslında ulaşabileceği üst sınırlara ulaşmaktan mahrum kalabilir.

Özel yetenekli bireylerin sosyal duygusal özellikleriyle ilgili çalışmalar arasında korku, kaygı, mükemmeliyetçilik, akran ilişkilerinde zorluk, yalnızlık, depresyon, okul uyumsuzluğu (Akarsu & Mutlu, 2017; Hewitt, vd., 2002; Peterson, Duncan & Canady, 2009) gibi konular daha çok öne çıkmakta olup; cinsel kimlik konusu fazla çalışılan bir konu değildir. Oysa cinsel kimlik de özel yetenekli bir bireyin yetenek gelişimi sürecinde, sosyal uyumunda etki yaratabilir. Bu bağlamda, çalışmada cinsel kimlik ve yönelimleri normdan farklılaşan özel yetenekli bireylere ilişkin yapılmış çalışmaların azlığı, özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin karşılaştığı durumlar ve görünürlüklerinin artması amacıyla ilgili konu hakkında yapılan çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece konuyla ilgili çalışmaların güçlü ve eksik yönlerini belirlemek, böyle bir grupta yer alan bireyleri daha iyi tanımak ve onlara ne tür destekler sağlanabileceğini ortaya koymak mümkün olabilecektir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, cinsel yönelimleri farklı olan özel yetenekli bireylerle yapılmış araştırma çalışmalarını incelemek, bu bireylerin güçlü ve zayıf yanlarını belirlemektir. İlgili ana amaç kapsamında çalışmaların yayın yılına, araştırma yöntemine ve desenine, çalışma grubuna ve araştırma amacına ilişkin nasıl dağılım gösterdiklerini belirlemekse alt amaçlardır. Çalışmada bu amaçlara ulaşmak için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırmanın amacına yönelik verilere ulaşmak için incelenen olgu hakkında bilgi içeren materyallerin analizidir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Doküman analiziyle belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemleri gerçekleştirilir (Bowen, 2009; Karasar, 2005). Çalışmada toplanacak veriler için SCOPUS ve Web of Science (WoS) veri tabanları kullanılmıştır. Bu veri tabanları kapsadıkları yayın ve atıf sayıları bağlamında bilim dünyasının dikkatini çekmiş güçlü iki veri tabanı olmalarına (Karasözen, Bayram & Burcu, 2011) dayanarak bu çalışma kapsamında tercih edilmişlerdir. Tarama ölçütleri; başlık alanında “özel yetenek” (keyword: gifted or talented), konu alanında LGBTİ (LGBTQ or gay or queer) kelimelerini içermesi, tam metin erişimine açık olması ve araştırma makalesi olmasıyla sınırlandırılmıştır. Belirlenen ölçütlerle birlikte yayın yılı sınırlandırılması yapılmamıştır. Tarama sonucunda 1997 ile 2022 yılları arasında yayımlanan 9 makaleye ulaşılmıştır. Ulaşılan makaleler içerisinden biri sözlük niteliğinde, diğeri öneri niteliğinde olup araştırma makalesi olmamaları nedeniyle kapsama alınmamışlardır. Böylece son olarak 7 makale kalmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde ulaşılan çalışmalarla ilgili inceleme sonuçları yer almaktadır. İlgili çalışmaların yayın yılı, yöntemi, deseni, çalışma grubu, amacı ve çalışma sonuçlarının bulunduğu Tablo 1 aşağıda görülmektedir.

Tablo 1. Özel Yetenekli LGBTİ+ Bireyleri Konu Alan Çalışmalar

Yazarlar	Yayın Yılı	Yöntem	Desen	Çalışma Grubu	Amaç	Sonuç
Peterson	2000	Nitel	Gömülü teori	6 Kadın 12 Erkek	Özel yetenekli ve LGBTİ bireylerin deneyimlerini ortaya çıkarmak.	Özel yetenekli LGBTİ+ bireyler, cinsel yönelimlerinden kaynaklı kendilerini damgalanmış hissettiklerini ve bu yüzden sosyal ortamlardan kaçındıklarını, suçluluk ve utanç duyduklarını saptamıştır. Katılımcılar, hissettikleri suçluluk ve utanç duygusuyla baş etmek için LGBTİ+ kimliklerini gizlemek olduğunu ifade etmişlerdir.
Treat	2006	Nicel	Tarama	15 Biseksüel 36 Lezbiyen/Gey 49 Heteroseksüel	Özel yetenekli ve LGBTİ+ bireylerin karakter özellikleri ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak.	Duygusal karakter duyarlığında, kadınlar tüm yönelimler gruplarında erkeklerden daha yüksek puan almıştır; gey erkekler ise heteroseksüel erkeklerle yakın puanları almış ve biseksüel kadınlar ise heteroseksüel kadınlarla yakın puanlar almışlardır. Kaygı düzeyleri, kadınlarda duygusal boyutta; erkekler de ise yaratıcılık boyutunda artış saptanmıştır.
Hutcherson & Tieso	2014	Nitel	Etnografik	12 Katılımcı	Özel yetenekli ve LGBTİ+ bireylerin sosyal problemler ile karşılaştıklarında ürettikleri çözümleri saptamak. Öğretmenlerin ve okulun ayrımcı okul ortamında özel yetenekli ve LGBTİ+ bireylerin kimlik ve yetenek gelişimini desteklemek için çözüm önerileri sunmak.	Katılımcılar sosyal kabul alabilmek için kimliklerini gizlemişlerdir. Yalnızlık duygusuyla başa çıkmak için ise sıklıkla destekleyici arkadaş grubu aramış; kimliklerini anlamak ve kendilerini geliştirmek için de araştırma yapmışlardır.
Wikoff, Lane & Beck	2021	Nitel	Fenolojik	75 Katılımcı	Özel yetenekli ve LGBTQ + öğrencilerin sahip oldukları kimliklerin, sosyal-duygusal gelişimlerini ve eğitsel süreçlerinin nasıl etkilediği hakkında bilgi sağlamaktır.	Katılımcılar, akademik başarı sayesinde bir gruba aidiyet hissettiklerini, yetenekleri sayesinde akademik başarı için zorlanmadıklarını ve hatta daha çok çalıştıklarını ifade etmişlerdir.
Tuite, Rubenstein & Salloum	2021	Karma	Eş zamanlı karma desen	106 Katılımcı	Özel yetenekli LGBTİ+ öğrencilerin ev, arkadaşlar, okul bağlamında temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyini ölçmek.	Aidiyet ve başarılı olma hissi kendi cinsel kimliklerini de kabullenmelerini sağlamıştır.
Sewell	2021	Nitel	Fenolojik	4 Erkek	Özel yetenekli siyahi queer erkeklerin eğitimleri sırasında aldıkları destekler ve karşılaştıkları zorlukları saptamak.	Katılımcılar, akademik başarılarına odaklanmıştır. Başarı, farklı ve çeşitli akademik ortamlara kabul almalarını ve uyum sağlamlarını kolaylaştırırken; kendi kimliklerini anlama konusunda da yardımcı olmuştur.
Lo, Hu, Sungur & Lin	2022	Nitel	Kritik olaylar tekniği	9 Katılımcı	Özel yetenekli ve LGBTİ kimliklerine sahip olan bireylerin, cinsiyet kimliklerini geliştirme ve kabul sürecini açıklamak ve etkilendikleri çevresel uyaranları saptamak; azınlık stresini yönetmek için başvurdukları başa çıkma stratejilerini açıklamak.	Kimliklerini anlamak ve keşfetmek için araştırma yapmışlardır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışmalar yayın yılına, yöntemine, desenine, çalışma grubuna, amacına ve sonucuna göre incelenmiştir. Çalışmalar yayın yılına göre incelendiğinde tamamının 2000 yılı ve sonrasında yayınlandığı, ancak çoğunun 2020 yılı sonrasında olduğu görülmektedir. Çalışmaların beş tanesi nitel yalnızca birer tanesi nicel ve karma yöntemle gerçekleştirilmiştir. Karma yöntemle yapılan çalışma (Tuite vd., 2021) hem ölçekleri hem katılımcı görüşlerini içeren eş zamanlı desenle gerçekleştirilmiştir. Nicel yöntemler gerçekleştirilen çalışma (Treat, 2006) bir tarama çalışmasıdır. Nitel araştırmalarında ikisi fenomenolojik (Sewell, 2021; Wikoff vd., 2021), biri gömülü teori (Peterson, 2000), biri etnografik (Hutcheson & Tiesco, 2014), sonuncusu ise kritik olaylar (Lo vd., 2022) desenleriyle gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar açısından incelenen çalışmaların LGBTİ+’li bireylere genellikle erişim sağladıkları söylenebilir. Çalışmaların altısı (Peterson, 2000; Hutcheson & Tiesco, 2014; Wikoff vd., 2021; Tuite vd., 2021; Sewell, 2021; Lo vd., 2022) katılımcıların sahip olduğu özel yetenek ve LGBTİ+ etiketinin aile, akran ve eğitim ortamlarına etkisini amaçlarken; üç çalışmada (Hutcheson & Tiesco, 2014; Sewell, 2021; Lo vd., 2022) karşılaşılan zorluklara yönelik uyguladıkları/kullandıkları başa çıkma stratejilerini belirlemek, bir çalışmada (Treat, 2006) ise özel yetenekli ve LGBTİ+ bireylerin karakter özellikleri ve kaygı düzeylerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Çalışmalar sonuçlarına göre de ele alınmıştır. İncelenen çalışmalardan ilki olan Peterson’ın (2000), çalışmasında özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin cinsel yönelimlerinden kaynaklı kendilerini damgalanmış hissettiklerini ve bu yüzden sosyal ortamlardan kaçındıklarını, suçluluk ve utanç duyduklarını saptamıştır. Katılımcılar, hissettikleri suçluluk ve utanç duygusuyla baş etmenin yolunu çoğu zaman LGBTİ+ kimliklerini gizlemek olduğunu ifade etmişlerdir.

Hutcheson ve Tieso (2014) özel yetenek ve LGBTİ+ olmak üzere iki etiketin akran kabulünde oynadığı rol, farklı hissettikleri zamanlardaki başa çıkma stratejileri ve iki etiket arasındaki etkileşimi incelemiştir. Peterson’un (2000) çalışmasında olduğu gibi katılımcılar sosyal kabul alabilmek için kimliklerini gizlediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar yalnızlık duygusuyla başa çıkmak için sıklıkla destekleyici arkadaş grubu aramış; kimliklerini anlamak ve kendilerini geliştirmek için de araştırma yaptıklarını belirtmişlerdir (Lo vd., 2022).

Treat (2006) özel yetenekli ve LGBTİ+ bireylerin karakter özellikleri ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi psikomotor, duyuşsal, bilişsel, yaratıcılık ve duyuşsal boyutlara göre incelemiştir. Katılımcılar gey, lezbiyen, biseksüel ve heteroseksüel kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Kaygı düzeyleri, kadınlarda duyuşsal boyutta; erkekler de ise yaratıcılık boyutunda artmıştır. Sadece cinsiyet karşılaştırıldığında, kadınların psikomotor ve duyuşsal kategoride; erkeklerin duyuşsal, hayal gücü ve bilişsel kategorilerde daha yüksek puan aldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Duyuşsal kategoride, kadınlar tüm yönelimler gruplarında erkeklerden daha yüksek puan almıştır; gey erkekler ise heteroseksüel erkeklerle yakın puanları almış ve biseksüel kadınlar ise heteroseksüel kadınlarla yakın puanlar almışlardır.

Wikoff ve diğerleri (2021) özel yetenekli ve LGBTQ + öğrencilerin sahip oldukları kimliklerin, sosyal-duyuşsal gelişimlerini ve eğitsel süreçlerinin nasıl etkilendiğini incelemiştir. Tuite ve Salloum (2021) ise özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin özyeterlik ve sosyalleşme ihtiyaçlarının aile, arkadaş ve okul ortamlarındaki etkinliğini incelemiştir. Katılımcılar geç ergenlik döneminde (15 yaş civarında) farklı olduklarını hissetmiş, muhafazakâr aile yapılarından kaynaklı ebeveynlerinden destek göremeyecekleri endişesiyle sadece yakın arkadaşları ile kimliklerini paylaşmışlardır. Katılımcılar, akademik başarıları sayesinde bir gruba ait olabileceklerini keşfettikten sonra farklı akademik ortamlara (kurs, ders) yönelmişlerdir. Aidiyet ve başarılı olma hissi kendi cinsel kimliklerini de kabullenmelerini sağlamıştır. Öte yandan okulun, zorbalıktan, ebeveyn ve akran baskısından kaçınmak için tampon görevi gördüğünü de ifade etmişlerdir (Sewell, 2021; Tuite & Salloum, 2021; Wikoff vd., 2021).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada özel yetenekli ve LGBTİ+ bireyler konusunda yapılmış araştırma makalelerinin incelenmesi ve bu bireylerin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada yapılan doküman incelemesi sonucunda LGBTİ+ ve özel yetenek konusunda güncel çalışmalar daha fazla olmakla birlikte hali hazırda sınırlı sayıda yayın olduğunu göstermektedir. Bunun bir nedeni özel yetenek konusunda tanılama, eğitimi farklılaştırma, yasal politikalar gibi pek çok konunun hala öncelikli şekilde çalışmaya açık olması ve tercih edilmesi olabilir. Örneğin Türkiye’de konuyla ilgili yapılan çalışmaların çoğu algı, durum tespiti, inceleme iken çok azı tanılama, aile konularıyla ilgilidir. Özellikle program geliştirme ve tanılama çalışmalarına öncelikli olarak ihtiyaç olduğu düşünülmektedir (Kardeş Akman & Yazıcı, 2018). Bir diğer sebebi LGBTİ+ ve özel yetenek konularını aynı anda çalışan bilim insanlarının sınırlılığı veya farklı disiplinlerdeki bilim insanlarının bir araya gelmesinin

ender rastlanması olabilir. Ayrıca incelenen çalışmalardan hiçbirinin Türkiye’de gerçekleştirilmemiş olması da sıralanan sınırlılıklara ek olarak, başka nedenler de olabileceğini düşündürmektedir. Örneğin Türkiye’nin Avrupa Birliği içerisinde yer almaması, ülkenin yönetim anlayışı, genel dini inancı birer neden olarak düşünülebilir. Avrupa Birliği ülkelerinde bu bireylere yönelik ayrımcılıkla mücadele zihniyeti görülmektedir ancak bu birliğin Türkiye’deki reformlar üzerinde etkisi pek yoktur (Yılmaz, 2020).

Yöntemleri açısından incelenen çalışmaların çoğu nitel çalışma iken, bir çalışma karma yöntemle, bir çalışma nicel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Nicel çalışmaların az olmasının bir nedeni LGBTİ+ ve özel yetenekli bireylerden oluşan geniş örneklemere ulaşma gücü olabilir. Çünkü nicel çalışmalarda nitel çalışmalara nazaran genellemeye ulaşma hedefi vardır denebilir. Çalışmalar desenleri açısından çeşitlilik gösteren bir dağılımdadır denebilir. Nicel ve karma yöntemde zaten birer yöntem ve desen kullanılmıştır. Toplamda bile sınırlı sayıda çalışma olmasına rağmen farklı desenlerde nitel çalışmalar yapılmış olması ise küçük çaptaki araştırma örnekleme için bir zenginlik olarak düşünülebilir.

Çalışmalar amaçlarına göre incelendiğinde sahip olunan kimliklerin sosyal duygusal gelişim, karakter gelişimi ve önleyici müdahaleler gibi alanlarda farklılaşmakla birlikte genellikle özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin farklı ortamlarda ve kişilerle yaşadıkları problemlere odaklanmıştır. Bunun bir nedeni de çalışmanın başında da belirtildiği gibi farklılık içinde farklı olmakla ilgili olabilir. Farklılıkların fazla olması bireylerin yalnızlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Buradaki yalnızlık kavramı ilgili çalışmalarda “sosyal izolasyon” kavramı ile öne çıkmaktadır. Ailenin, toplumsal düzen ve dengenin ana unsuru olmasından (Günay & Bener, 2011) kaynaklı birçok toplum ve/veya kültür heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimi olan bireyleri toplumsal cinsiyet ideolojisine tehdit olarak görmektedir (Ünal, 2018). Bu sebeple çevreden gelen tepkilerin sonucunda sosyal kabul konusunda zorluk yaşayan özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin içe kapandığını, depresyon ve hatta intihar girişimlerinde bulduklarını saptanmıştır. Ancak cinsel yönelimlerinin intihar eğilimi üzerine ayrıca bir etkisi bulunamamıştır (Sedillo, 2015). Çevrenin LGBTİ+’li bireylere karşı kabulü, destekleyici tutumu arttıkça bireylerin öz yeterlikleri ve psikolojik iyi oluş halleri artmış, depresyon sıklığı ve yoğunluğu azalmıştır (Legate vd., 2012).

Hutcheson ve Tieso (2014), özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin yaşamış oldukları sosyal zorluklardan kaynaklı iki kere farklı (twice exceptional) grubuna eklenmelerini önermiştir. Ancak LGBTİ+ bireyler yetersizlik gruplarına dahil olmadığından (APA, 1973) iki kere farklı bireyler grubunun içine dahil edilmesi uygun olmayabilir. Çünkü iki kere farklı bireylerde üst

düzey bilişsel yeteneğin yanı sıra bir yetersizliğin de bulunduğu farklılık söz konusudur (Kalbfleisch, 2014; Moon & Reis, 2004). Yukarıda, LGBTİ+ kısmında da belirtildiği gibi farklı yönelimler hastalık veya yetersizlik değil, yönelim farklılığıdır (Buz, 2011). Bu nedenle özel yetenekliler içerisinde temsilde cinsiyet sorunu ya da eşit olmayan temsil (Sak, 2016) içerisinde yer alması daha doğru olabilir. Dünyada LGBTİ+'ye yönelik farkındalığın artması ve toplumsal yaşamda kabul görmeye başlamasına karşın Türkiye'de farklı kimliklere karşı tutumun rijit olduğu görülmektedir (Kara, 2022).

İncelenen çalışmalarda dikkat çeken bir diğer önemli nokta başa çıkma stratejileridir. Özel yetenekli LGBTİ+ bireylerin sosyal kabul ile ilgili endişeleri ve karşılaştıkları zorbalıkları karşısında genellikle kendilerini toplumdan soyutladıkları tespit edilmiştir. Arkadaşlarına ve ailelerine kendilerini açıklayana dek yeteneklerine tutundukları saptanmıştır. Sosyal izolasyonun yanı sıra kendilerini ait hissedecekleri destekleyici arkadaş grubu arama, kimliklerini geliştirme ve kendilerini anlama için araştırma yapma (Hutcheson & Tiesco, 2014), ders çalışıp akademik başarıyla birlikte çevrenin sevgisini ve kabulünü kazanmaya çalışma olarak ifade etmişlerdir (Sewell, 2020). Ek olarak tüm çalışmalarda yer alan katılımcılar, kendilerini anlamaya çalıştıkları süreçte onların farklılıklarını anlayan ve yönlendirme yapabilecek mentörler olmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Özel yetenekli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları güçlüklerden olan akran kabulü almak, kimliklerini kabul etmek, aile ve çevreden onay alabilmek, zekâları ve başarıları haricinde tipik gelişim gösteren bireyler gibi sosyal çevreye ihtiyaç duymak gibi ihtiyaçlar, LGBTİ+'li bireylerde de saptanmıştır. Sadece özel yetenek etiketini aldığı zaman bile bu etiketin olumlu getirileri kadar olumsuz getirileriyle de baş etmeye çalışan bir çocuk çoğu zaman kendisini, zekasını, başarısını maskeleyen eğilimi gösterebilir. Üstün taraflarını kasıtlı şekilde gizleyerek, normal gelişim gösteriyor gibi görünme eğiliminde olabilirler. Ancak özel yetenek ile LGBTİ+ kimliğine sahip bireyler, bunlardan özel yetenek etiketine tutunduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum özel yetenek etiket etkilerinin LGBTİ+'li bireylerde farklılaşabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak özel yetenekli ve LGBTİ+'li bireyler, toplumda normdan kat kat farklılaşmakta ve bunun getirdiği zorluklarla baş etmek zorunda kalmaktadırlar. İncelenen çalışmalar bu grupla ilgili henüz çok az sayıda çalışma yapıldığını göstermiştir. İlerleyen araştırmalarda LGBTİ+'li özel yetenekli bireyleri konu alan, mümkünse nicel veya karma yöntemleri de içeren çalışmaların literatürdeki boşluğu doldurabileceğini göstermektedir. Ayrıca bu grubu içeren etiket etkisi, sosyal duygusal hassasiyetler ve desteklenmesi, yalnızlık,

zorbalık gibi konuların çalışılması hem literatüre hem bu bireylerin hayatına olumlu katkılar sunabilir. Uygulama alanında ise bu bireylere mentör desteğinin fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle alanda mentör olarak rol almak isteyenlerin bu gruba ilişkin de kendilerini geliştirmeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Ö., & Mutlu, B. (2017). Üstün yetenekli çocukları anlamak: Çocukların sosyal ve duygusal sorunları. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 112-116.
- American Psychiatric Association. (1973). Homosexuality and sexual orientation disturbance: Proposed change in DSM-II, 6th printing. *APA Document Reference*, (730008), 44.
- American Psychological Association. (2009): *Report of the American Psychological Association Task Force on Appropriate Therapeutic Response to Sexual Orientation*.
- Atalay, Z. Ö. (2014). Farklılaştırılmış sosyal bilgiler öğretiminin üstün zekalı öğrencilerin akademik başarı, tutum, eleştirel düşünme ve yaratıcılıklarına etkisi.
- Ayan, S. (2014). Cinsiyetçilik: Çelişik duygulu cinsiyetçilik. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 36, 147-156.
- Bar-On, R. (2004). Bar-On emotional quotient inventory (EQ-i): Rationale, description, and summary of psychometric properties. In G. Geher (Ed.), *Measuring emotional intelligence: common ground and controversy*. NY: Nova Science.
- Barrington, B. L.& Hendricks, B. (1988), Attitudes toward science and science knowledge of intellectually gifted and average students in third, seventh, and eleventh grades. *Journal of Research in Science Teaching*, 25: 679– 687. doi:10.1002/tea.3660250806
- Bergler, E. (1956). Homosexuality: Disease or way of life?
- Berkowitz, M. W., & Hoppe, M. A. (2009). Character education and gifted children. *High Ability Studies*, 20(2), 131-142.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Buz, S. (2011). Lezbiyen gey biseksüel transseksüel travesti bireylerle sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(2), 137-148.
- Cobo, M. J., & López-Herrera, A. G., & Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Coleman, E. (2007). Creating a sexually Healthier World Through Effective Public Policy. *International Journal of Sexual Health*, 19:3, 5-24.
- Çitil, M., & Ataman, A. (2018). İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansımaları ve ortaya çıkabilecek sorunlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 185-231.
- Dabrowski, K., & Piechowski, M. M. (1977). *Theory of levels of emotional development*. (Vol. 1). Oceanside, NY: Dabor Science
- Davis, G. A., & Rimm, S. (1977). Characteristics of creatively gifted children. *Gifted Child Quarterly*, 21(4), 546-551.

- Davis, G.A. & Rimm, S.B. (1989). *Education of the gifted and talented*. Boston: Allyn and Bacon
- De Meyer, S., & Kågesten, A., & Mmari, K., McEachran, J., & Chilet-Rosell, E., & Kabiru, C. W. et al. (2017). "Boys should have the courage to ask a girl out": Gender norms in early adolescent romantic relationships. *Journal of Adolescent Health, 61*(4), 42-47.
- Duyan, V. (2020). "Cinsel Gelişim Kuramları", *Cinsel Sağlık Eğitimi*, (3. Baskı), 258-260, Pegem, Ankara.
- Erdoğan, M. Y. (2006). Yaratıcılık ile Öğretmen Davranışları ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler. *Elektronik sosyal bilimler dergisi, 5*(17), 95-106.
- Eren, S. (2007). Toplumsal norm, ahlâk ve din. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11*(2), 289-316.
- Eser, M. (2008). *Ana Babaların Cinsel Kimlik Gelişimiyle İlgili Tutumlarının Çocuğun Cinsel Kimlik Kazanmasına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Freud, S. (1951) [9 April 1935]. "Historical Notes: A Letter from Freud". *American Journal of Psychiatry. 107* (10):786–787. doi:10.1176/ajp.107.10.786. PMID 14819376. Hand-written letter.
- Freud, S. (2017). *Three essays on the theory of sexuality: The 1905 edition*. Verso Books.
- Gagné, F. (2004). Transforming gifts into talents: The DMGT as a developmental theory. *High ability studies, 15*(2), 119-147.
- Gender Spectrum. (2015). Understanding Gender. (Erişim adresi: <https://genderspectrum.org/articles/understanding-gender/> Erişim tarihi: 16.04.2023)
- Hewitt PL, Caelian CF, Flett GL, Sherry SB, Collins L, Flynn CA. 2002. Perfectionism in children: associations with depression, anxiety and anger. *Personality and Individual Differences.*; 32(6): 1052-61
- Hirschfeld, M. (2013). *The homosexuality of men and women*. Prometheus Books.
- Hutcheson, V. H., & Tieso, C. L. (2014). Social coping of gifted and LGBTQ adolescents. *Journal for the Education of the Gifted, 37*(4), 355-377.
- Kalbfleisch, M. L. (2014). Twice-exceptional learners.
- Kanlı, E. (2011). Üstün zekalı ve yeteneklilerin alan eğitiminde hızlandırma. *HAYEF Journal of Education, 8*(2), 95-104.
- Kanlı, E. (2017). Üstün yetenekli öğrencilerin bilimsel yaratıcılık düzeyleri, cinsiyet ve bilimsel tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *İlköğretim Online, 16*(4), 1792-1802.
- KAOSGL. (2021). LGBTİ+ Temel Kavramlar. Ankara. <https://kaosgldernegi.org/images/library/kolaylas-tirici-kilavuz.pdf>

- Kara, Y. (2022). Nitel Bir Araştırmanın Gösterdikleri: Türkiye’de Lgbtq+ Olmak. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute/Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (52).
- Karagöz, B., & Şeref, İ. (2019). Okuma alanındaki araştırmaların bibliyometrik özellikler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 781-799
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasözen, B., Bayram, Ö. G., & Burcu, U. M. U. T. (2011). WoS ve Scopus veri tabanlarının karşılaştırması. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(2), 238-260.
- Kardeş, S., Akman, B., & YAZICI, D. N. (2018). Üstün yetenekliler alanında yapılmış tezlerin analizi. *Journal of Theoretical Educational Science*, 11(3), 411-430.
- Krafft-Ebing, R. (1907). *Psychopathia sexualis*. F. Enke.
- Legate N., & Ryan R. M., Weinstein N. (2012). Is coming out always a “good thing?” Exploring the relations of autonomy support, outness, and wellness for lesbian, gay, and bisexual individuals. *Social Psychological and Personality Science*, 3(2), 145–152. <https://doi.org/10.1177/198550611411929>
- Lo, C. O., Hu., & S. F., Sungur, H., & Lin, C. H. (2022). Giftedness, Gender Identities, and Self-Acceptance: A Retrospective Study on LGBTQ+ Postsecondary Students. *Gifted Child Quarterly*, 66(3), 171-187.
- Lovecky, D. (1992). Exploring social and emotional aspects of giftedness in children. *RoeperReview*, 15(1), 18–25
- Merrill, S. (2021). Sexual Identity. In: *Shackelford, T.K., Weekes-Shackelford, V.A.* (eds) *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-19650-3_3368
- Milne, H. J., & Reis, S. M. (2000). Using videotherapy to address the social and emotional needs of gifted children. *Gifted Child Today*, 23(1), 24-29.
- Moon, S. M., & Reis, S. M. (2004). Acceleration and twice-exceptional students. *A nation deceived: How schools hold back America’s brightest students*, 2, 109-119.
- National Association for Gifted Children. (2019). *A Definition of Giftedness that Guides Best Practice*.
- Norris, J. A. (2003). Looking at classroom management through a social and emotional learning lens. *Theory into practice*, 42(4), 313-318.
- Oğurlu, Ü., & Yaman, Y. (2010). Üstün zekâli/yetenekli çocuklar ve iletişim. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 213-223.
- Özdemir, N. N., & Sak, U. (2013). Bilimsel yaratıcılıkta cinsiyet farklılıklarının bileşensel analizi. *TALENT*, 3(2), 53-65.
- Özenç, B. (2018). Yüksek Mahkeme'nin Eşcinsel Evlilik Kararı Işığında Eşitlik, Demokrasi ve Yargısal Denetim. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(2), 545-575.

- Peterson J, Duncan N, Canady KA. (2009) Longitudinal study of negative life events, stress, and school experiences of gifted youth. *Gifted Child Quarterly*. 53(1): 34- 49.
- Peterson, J. S. (2000). Gifted and gay: A study of the adolescent experience. *Gifted Child Quarterly*, 44(4), 231-246.
- Peterson, J. S., & Ray, K. E. (2006). Bullying among the gifted: The subjective experience. *Gifted Child Quarterly*, 50(3), 252-269.
- Piechowski, M. M. (1979). Developmental potential. In N. Colangelo & R. T. Zaffrann (Eds.), *New voices in counseling the gifted* (pp. 25-57). Dubuque, IA: Kendall/Hunt
- Piechowski, M.M. (1991). Emotional development and emotional giftedness. In N. Colangelo & G.A. Davis (Eds.). *Handbook of gifted education* (pp. 285–306). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon
- Rado, S. (1940). A critical examination of the concept of bisexuality. *Psychosomatic Medicine*, 2(4), 459-467.
- Reis, S. M., & McCoach, D. B. (2000). The underachievement of gifted students: What do we know and where do we go?. *Gifted child quarterly*, 44(3), 152-170.
- Reis, S. M., & Renzulli, J. S. (2004). Current research on the social and emotional development of gifted and talented students: Good news and future possibilities. *Psychology in the Schools*, 41(1), 119-130.
- Renzulli, J. S. (1988). A decade of dialogue on the three-ring conception of giftedness. *Roeper Review*, 11(1), 18-25.
- Rogers, K. B. (1986). Do the gifted think and learn differently? A review of recent research and its implications for instruction. *Journal for the Education of the Gifted*, 10(1), 17-39.
- Sak, U. (2012). *Üstün zekâlılar özellikleri tanılanmaları eğitimleri*. Ankara: MAYA.
- Sak, U. (2014). *Üstün zekâlılar: Özellikleri, tanılanmaları, eğitimleri (4. bs.)*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Saranlı, A. G., & Metin, N. (2012). Üstün Yetenekli Çocuklarda Gözlenen Sosyal-Duygusal Sorunlar. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45(1).
- Sedillo, P. J. (2015). Gay gifted adolescent suicide and suicidal ideation literature: Research barriers and limitations. *Gifted Child Today*, 38(2), 114-120. <https://doi.org/10.1177/1076217514568557>
- Sewell, C. J. (2021). Negotiating multiple identities while gifted: Reflections from black queer gifted men. *Journal of LGBT Youth*, 18(1), 78-98
- Siann, G. (2013). *Gender, sex and sexuality: Contemporary psychological perspectives*. Taylor & Francis.
- Silverman, L.K. (1994). The moral sensitivity of gifted children and the evolution of society. *Roeper Review*, 17(2), 110–117.

- Silverman, L.K. (2007). Perfectionism: The crucible of giftedness. *Gifted Education International, Vol 23*, 233-245.
- Steiner, H. H., & Carr, M. (2003). Cognitive development in gifted children: Toward a more precise understanding of emerging differences in intelligence. *Educational Psychology Review, 15*(3), 215-246.
- Sternberg, R. J., & Davidson, J. E. (1985). *Cognitive development in the gifted and talented*.
- Taş, E. (2016). Cinsel işlev bozuklukları ve cinsel terapi. Ersanlı, K., & Kumcağız, H. (Ed.), *Cinsel sağlık eğitimi içinde 225-263 Pegem Atıf İndeksi*.
- Tezel, T. (2009). *Türkiye Sinemasında Eşcinsel Cinsel ve/veya Duygusal Yönelime Sahip Birey ya da Bireylerin Temsili*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Treat, A. R. (2006). Overexcitability in gifted sexually diverse populations. *Journal of Secondary Gifted Education, 17*(4), 244-257.
- Tuite, J., & Rubenstein, L. D., & Salloum, S. J. (2021). The Coming Out Experiences of Gifted, LGBTQ Students: When, to Whom, and Why Not?. *Journal for the Education of the Gifted, 44*(4), 366-397.
- Türk Dil Kurumu (TDK). <https://sozluk.gov.tr> adresinden 14 Nisan 2023 tarihinde cinsellik kavramının tanımı alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu (TDK). <https://sozluk.gov.tr> adresinden 11 Nisan 2023 tarihinde norm kavramı tanımı alınmıştır.
- Ulrichs, K. H. (1994). *The Riddle of "Man-Manly Love": The Pioneering Work on Male Homosexuality* (Vol. 2). Prometheus Books.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies, (35)*, 29-56.
- Webb J.T., & Amend E.R., & Webb N.E., & Goerss J., & Beljan P., & Olenchak F.R. (2005). *Misdiagnosis and Dual Diagnosis of Gifted Children and Adults: ADHD, Bipolar, OCD, Asperger's, Depression, and other disorders*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press
- Whiting, G. W. (2006). From at risk to at promise: Developing scholar identities among Black males. *Journal of Secondary Gifted Education, 17*(4), 222–229
- Wikoff, H. D., & Lane, E. M., & Beck, M. J. (2021). "We Need to Feel Safe": Experiences of Gifted LGBTQ+ Students and Implications for School Counselors. *Journal of LGBTQ Issues in Counseling, 15*(3), 268-289.
- World Health Organization. (2006). *Defining sexual health: report of a technical consultation on sexual health, 28-31 January 2002, Geneva*. World Health Organization.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri [Research methods in social sciences]*. Seçkin Yayınları.

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1, Sayfalar / Pages: 46-76

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 10.03.2023

Accepted / Kabul: 11.04.2023

GERÇEĞİN SIFIR ANINDA İÇERİK PAZARLAMASI: ONEDİO ÖRNEĞİ İLE TÜKETİCİ ETKİLEŞİMİNİN İNCELENMESİ

Yusuf Ozan YILDIRIM¹

Şakir ERDEM²

Öz

Dijital platformlar aracılığı ile tüketiciler artık ürünler ile fiziksel bir temas kurmadan başkalarının deneyimlerini izleyerek/okuyarak ürünler hakkında bilgi sahibi olmaktadır. İçerik pazarlamasının unsurlarından olarak görülen oluşturulan içerikler ile tüketicinin etkileşimi, deneyimlerin aktarılması açısından önem arz ettiği düşünülmektedir. Araştırmada platformların sunmuş olduğu içeriklerin dijital ortamdaki deneyimlerin aktarılarak tüketicilerde oluşan gerçeğin sıfır anını açıklaması ile ortaya çıkabilecek tüketici etkileşimi incelenmiştir. Nitel olarak geçmiş araştırmalar ile öne sürülen içeriklerin gerçeğin sıfır anına etkisi ile gerçeğin sıfır anının tüketici etkileşimine etkisinin nicel bir çalışma ile desteklenmesi araştırmanın orijinalliğini ön plana çıkarmaktadır. Araştırmanın ön çalışmasında örneklem olarak belirlenen Onedio dijital platformu kullanıcıları ile içeriklere bakış açısının anlaşılması ve araştırma modeline katkı sağlaması düşüncesi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ön çalışma sonrasında anket formu aracılığı ile elde edilen toplamda 243 veri ile araştırmanın hipotezleri test edilmiştir. Sonuç olarak tüketici etkileşiminin tahmin edilmesi açısından platformların sunmuş olduğu içerikler ve gerçeğin sıfır anının etkili olduğu incelenmiştir. Aynı zamanda gerçeğin sıfır anındaki etki ile platforma duyulan güvenin arttığı ve platforma duyulan güvenin de tüketici etkileşiminin bir bölümünü açıkladığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gerçeğin Sıfır Anı, İçerik Pazarlaması, Tüketici Etkileşimi.

Jel Kodları: M00, M31.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, yoyildirim@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0002-0346-2660>

²Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, serdem@marmara.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0003-2145-3060>

***Atıf/ Citation:** Yıldırım, Y. O. & Erdem, Ş. (2023). Gerçeğin sıfır anında içerik pazarlaması: Onedio örneği ile tüketici etkileşiminin incelenmesi, *Dicle Akademi Dergisi*, 3(1), 46-76.

Bu makale [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır

CONTENT MARKETING AT ZERO MOMENT OF TRUTH: EXAMINING CONSUMER ENGAGEMENT WITH ONEDIO EXAMPLE

Abstract

Through digital platforms, consumers now have information about products by watching/reading the experiences of others without having physical contact with the products. In terms of transferring experiences consumer engagement and created contents which are seen as elements of content marketing is thought to be an important concept. In this research with the contents offered by a certain platform, we have tried to predict consumer engagement and zero moment of truth which occurs in consumers by transferring the experiences through digital platforms. Past qualitative studies put forwards the effect of the contents on zero moment of truth and effect of zero moment of truth on consumer engagement. Supporting this situation with a quantitative study highlights the originality of this research. With the idea of understanding the perspective of created contents and contributing to the research model a preliminary study for this research were conducted through in-depth interviews with Onedio digital platform users who were determined as the sample. After the preliminary study, the hypotheses of the research were tested with 243 data obtained through a survey form. As a result, it has been examined that the content offered by the platforms and the zero moment of truth are effective at predicting consumer engagement. At the same time, it has been examined that trust for the digital platform increases with the effect of zero moment of truth. Increased trust for the digital platforms also predicts a part of consumer engagement.

Keywords: Zero Moment of Truth, Content Marketing, Consumer Engagement.

Jel Codes: M00, M31.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Digital consumers get information about products through various digital platforms by watching/reading the experiences of others without having physical contact with the products. In terms of transferring experiences consumer engagement and created contents which are seen as elements of content marketing is thought to be an important concept. In addition, without physical contact with the product getting information and obtaining the knowledge and experience of others about products emerges a term called “zero moment of truth”. While looking at the big picture within a marketing perspective it’s seen that under content marketing consumer engagement, generated contents and zero moment of truth is connected to each other.

In lights of 0 given above main purpose of the study is to examine the effect of the contents offered by digital platforms to the zero moment of truth (ZMOT) in terms of the realization of consumer engagement. Accordingly, the assumptions to be considered in the study are that the contents generated by users and brands affects both consumer engagement and zero moment of truth (ZMOT), also ZMOT affects consumer engagement.

Method

In order to answer the research question "Does the content offered by digital platforms affect the zero moment of truth in terms of consumer engagement?" users of a certain digital platform has been determined as research sample. This digital platform is called Onedio in which offers user a various wide entertaining and informative contents. In addition, contents offered at Onedio can be generated by both its users and many brands. As for the reasons of choosing Onedio users as our

research sample, the platform offers contents created by users and brands, has active/passive engagement of its users, and has higher site traffic than its competitors.

With the idea of understanding the perspective of created contents and contributing to the research model a preliminary study for this research were conducted through 15 in-depth interviews with Onedio digital platform users who were determined as the sample. After the preliminary study, the hypotheses of the research were tested with 243 data obtained through a survey form.

Findings

Frequency distributions of the questions asked categorically in this research are as follows; participants aged between 19-43, 57% of the 243 participants are female and 43% are male, 84% of the participants log in to Onedio using mobile phone, 13% log in via computer, approximately 35% of participants log in Onedio by typing "Onedio" into "Google", 16% of the participants log in directly to "onedio.com", and it has been examined that participants spend an average of 18 minutes during their visit.

According to the results of factor analysis its examined that the KMO values of the scales used in this study varied between 0.617 and 0.854, and in terms of internal consistency Cronbach's alpha the reliability value of scales varied between 717-940. From the findings of hypothesis testing we see that hypotheses developed within the scope of research question were all accepted.

Discussion, Conclusion and Recommendations

In the conclusion of this research first of all its necessary to evaluate the results of the in-depth interviews carried out. According to the results of interviews;

- Brand generated contents caused some participants to think that it would contain an element of guidance in terms of affecting their preferences.
- Interviewers stated when compared the user generated contents, brand generated contents contains more careful and accurate information so that their brands are not damaged in terms of reputation.
- Interviewers stated if the brand sharing the content is well-known, liked or recognized, they would pay more attention to the content.
- Interviewers stated that they can interact with the content (watching, liking, reading comments, sharing, etc.) if they see the shared content as correct, up-to-date, useful and helpful in making decisions.

After evaluating the results of in-depth interviews results of some of the conclusions discussed as follows;

- It is seen that the contents created by both users and brands affects the zero moment of truth. In addition to this, when the situation of who generates the content is compared, contents created by the users is more effective.
- It is seen that lately added "brand awareness" variable can change the perspectives about content. Accordingly, if the brand that publishes the content is known, the content presented by the brand does not loosen its effect on the zero moment of truth on the contrary creates a stronger effect with the awareness.

This research also offers various suggestions for further researches in terms of developing the subject. Some topics that should be examined with further researches are; decision making process at the zero moment of truth and the effectiveness of the contents in terms of "information seeking" within process, mediating effect of trust in the platform (which is presented but not examined with this research), a structural equation modelling for the core of presented research model.

1. GİRİŞ

İnsan hayatında kilit rol oynamış olan ve sektörel dinamikleri değiştiren “dijitalleşme” 21. yüzyılın başlarında hızla benimsenmeye başlamış olup, gelişmelere uyum sağlayabilmek adına gerçek dünya, dijital dünyaya aktarılmaya başlamıştır. Bu aktarımlarda markaların uyguladığı pazarlama faaliyetleri açısından son yıllardaki trendler incelendiğinde içerik pazarlamasının ön plana çıktığı görülmektedir (Smartinsights, 2018; Wang, 2021). İçerik pazarlamasında dijital ortamda yayınlanan içerikler önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dijital içerikler, ürün/hizmet özelliklerini barından veya belirli bir konu üzerine tüketiciyi bilinçlendiren unsurlardan oluşabilir (Koiso-Kanttila, 2004). Aynı zamanda markalar kendi hikâyelerini anlatmak, tüketicileri bilinçlendirmek gibi aktiviteler için dijital ortamlarda video, sunum, müzik, fotoğraf vb. öğeler yayınlamaya farkındalık oluştururlar (Gokhale, 2016).

İçerik pazarlamasının dijital ortamda gelişmesi sonrasında müşterilerin sosyal platformlarda markalar tarafından oluşturulan içerikleri tüketmelerine bağlı olarak marka-müşteri etkileşiminde artış olmuştur (Barger vd., 2016). Bu durum, literatürde tüketici etkileşimi şeklinde adlandırılmakta olup tüketicilerin içerikleri beğenmesi, paylaşması, yorum yapması vb. gibi aktivitelerle yeni bir değer ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır (Wallace vd., 2014). Ortaya çıkan bu değer ile dijital platformlara olan güven artmış olup artan güven ile tüketicilerin etkileşimleri de artmıştır. İçerik platformlarına tüketicilerin güven duyabilmesi sayesinde tüketiciler ve marka arasında uzun süreli ve dinamik bir ilişki sağlanmıştır (Okazaki vd., 2009). Sağlanan bu dinamik ilişki ise döngüsel olarak artan etkileşim ile tüketicilerin platformlara olan güven duygularını tekrardan arttırarak tüketici etkileşimini güçlendirmiştir (Pigg & Crank, 2004). Aynı zamanda çevrimiçi platformlar sayesinde tüketicilerde alternatifleri değerlendirmek için paylaşılan içerikler ve kendi deneyimlerinin örtüşmesi durumuna bağlı olarak belirli bir tüketici etkileşimi ortaya çıkmaktadır (Mondal, 2021; Morgan-Thomas, Dessart & Veloutsou, 2020; Montoya-Weiss vd., 2003).

Tüketicilerin ürünle karşılaştığı ve satın almayı deneyimlediği gerçeğin ilk anı (FMOT-First Moment of Truth), daha sonrasında tüketicilerin ürünü deneyimlemesi ile gerçeğin ikinci anı ortaya (SMOT-Second Moment of Truth) çıkmıştır (Biçer, 2020). Sonrasında ise, tüketiciler elde etmiş oldukları deneyimleri başkaları ile (ürünü tanıtabilecek veya gösterecek şekilde) paylaşmaları ile gerçeğin üçüncü anı (TMOT-Third Moment of Truth) ortaya çıkmıştır. Dijitalleşmenin yaygınlaşması sonrası ise TMOT çevrimiçi formata dönüşmüş ve artık tüketicilerde çevrimiçi platformlar aracılığı ile ürün veya markaya dair bilgi toplamak amaçlı

bir kullanım yaygınlaşmış olup gerçeğin sıfır anı (ZMOT) olgusu ortaya çıkmıştır (Moran vd., 2014).

Yukarıda verilen açıklamalara bağlı olarak çalışmadaki temel amaç, tüketici etkileşiminin gerçekleşmesi açısından dijital platformların sunmuş olduğu içeriklerin gerçeğin sıfır anına etki etme durumunu incelemektir. Buna göre çalışmada temel olarak ele alınacak varsayımlar kullanıcılar ve markalar tarafından geliştirilen içeriklerin tüketici etkileşimini etkilemesi (Kee & Yazdanifard, 2015; Barger vd., 2016) ile gerçeğin sıfır anının (ZMOT) tüketici etkileşimini etkilemesi (Moran vd., 2014) şeklindedir. Öte yandan literatür incelendiğinde içerik pazarlamasının gerçeğin sıfır anını açıklamasına yönelik nicel çalışma tespit edilmemiş olması durumu üzerine gerçekleştirilen araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı araştırmacılar tarafından düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. İçerik Pazarlaması

Dijital ekonominin gelişmesi ile içerik pazarlaması son yılların önemli konularından biri haline gelmiştir. İnternetin dönüşümü ve markaların şeffaflık, güvenlik, dürüstlük ve güvenilirlik gibi kuralları uygulaması sebebi ile içerik pazarlamasının yaygınlaşmasının hızını arttırmıştır (Kotler vd., 2016). İçerik pazarlamasının önemi pazarlama akademisyenleri tarafından fark edilmiş olmasına rağmen, genel olarak akademisyenler içerik pazarlaması uygulamalarında tüketicilerin tutumları, satın alma niyetleri vb. konuları ile ilişkisine odaklanmışlardır (Zahra & Noruzi, 2018). Bu durumun en temel sebebi ise, içerik pazarlamasının ölçülmesi konusunda gerekli altyapısal çalışmanın eksikliği olduğu görülmektedir. Bu teorik altyapının oluşabilmesi için ise görüldüğünden daha geniş bir araç olan içerik pazarlamasının geleneksel analizlerden farklı bir şekilde analiz edilmesi gereklidir (Gurjar vd., 2019).

Dijital içerikler çevrimiçi platformlardan dağıtılan nesnelere olarak da tanımlanabilir. Kavramsal olarak bakıldığında, dijital içerikler hem geleneksel ürün hem de hizmet özelliklerini taşıyabilmektedir (Koiso-Kanttila, 2004). Nihayetinde bu içerikler sayesinde içerik pazarlaması, tüketicileri belirli bir konu üzerine toplamakta ve aynı zamanda marka içinde karlı olacak şekilde bilgilendirici, eğlendirici, etkileşimli, ahlaklı ve en önemlisi tutarlı bir içerik sunulmasını sağlamaktadır (Opreana & Vinerean, 2015). Kısacası, içerik pazarlaması, kârlı bir planı yürütmek amacıyla net bir şekilde tanımlanmış ve anlaşılır bir hedef kitleyi çekmek veya elde etmek için değerli ve çekici içerik oluşturmak ve dağıtmak

süreci ile ilgilenmektedir (Pulizzi, 2012). Öte yandan dijital içerik pazarlamasının amacı, gerçekten etkileyici olan orijinal ve değerli içeriği tüketicilere aktarmak ve tüketicilerin karar vermelerine yardımcı olmaktır. Bu sebeple tüketiciler bilgilere doğrudan ulaşmakta olup tüketici ve marka arasında uzun vadede bir sadakat oluşabilmektedir (Andaç vd., 2016). Aynı zamanda oluşturulan içerikler pratik, ilgi çekici ve kişiselleştirilmiş de olabilmektedir. Markalar tüketicilerin ilgilerini çekebilmek adına içeriğin eğlence, bilgi ve sosyal içerik odaklı olmasına da özen göstermektedir (Wu & Liu, 2018). Bu unsurların bir araya gelmesiyle tüketicilerin sürekli gelişen içerikler ile markayla daha güçlü bağlar kurması ve uzun süreli bir etkileşimin ortaya çıkmasına olanak sağlanmıştır (Barger vd., 2016).

İçerik pazarlamasının geçmişine bakıldığında iki aşamadan geçtiği görülmektedir. Bunlardan birincisi internet öncesi dönemde oluşturulan içerikleri barındıran “Geleneksel İçerik Pazarlaması”, ikincisi ise modern veya dijital dönemdeki içerikleri barındıran “Modern/Dijital İçerik Pazarlaması” (Gurjar vd., 2019) şeklindedir. İçerik pazarlaması günümüzde sadece markalar tarafından kullanılmamaktadır. Bunun sebeplerinden biri ise tüketicilerin artık kendi içeriklerini oluşturmasıdır. İçerik pazarlaması incelendiğinde oluşturulan içerikler aslında iki farklı kanaldan olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler, ikincisi ise markalar tarafından oluşturulan içeriklerdir (Rowley, 2008).

2.1.1. Markalar Tarafından Oluşturulan İçerikler

Markalar tüketicileri için çeşitli çevrimiçi platformlarda içerikler üretmektedir. Bu içerikler günümüzde markalaşmanın yardımcı bir unsuru olarak görülmesinden dolayı yaygınlaşmaya başlamıştır (Goh vd., 2013). Markalar doğru ve tutarlı hareket etmek adına, kendi kültürlerini de yansıtabilecek şekilde çeşitli içerikler oluşturmaktadır. Bu durumun sebeplerinden biri hızla gelişen dijital koşullara uyum sağlamak ve kurumsal avantajlarını maksimize etmektir (Hearn, 2016). Bu perspektiften bakıldığında marka sahibinin, markayla ilgili içeriğin üretilmesi ve dağıtılmasını kontrol etmesiyle markasını çok daha geniş kitlelere ulaştırabilmektedir. Bu hususta önemli noktalardan biri hedeflenen kitleyi kapsayacak şekilde aktif ve etkileşimli bir içerik oluşturmaktır (Canter vd., 2013). Öte yandan oluşturulan içerikler markayı temsil etmesinden dolayı tüketiciler ile marka arasında bir köprü niteliği taşımaktadır (Opreana & Vinerean, 2015).

Markalar tarafından oluşturulan içerikler dijital platformlar aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak kullanıma sunulan içerikleri içermektedir (Gurjar vd., 2019). Bu doğrultuda markalar tarafından oluşturulan içerikler incelendiğinde çeşitli amaç ve hedefleri olduğu görülmektedir.

Marka bilincini artırmak, tüketici ile güvene dayalı bir ilişki kurmak, yeni müşteriler çekmek, hedef kitlenin büyümesi, güven ve sadakat geliştirmek, bir fikri test etmek gibi çeşitli unsurlar içerik oluşturmanın amaçları olarak görülmektedir (Baltes, 2015). Hedefler ise oluşturulan içeriklerin kullanılabilir olması, doğru ve tutarlı bir şekilde sunulması, tüketici etkileşimini güçlendirmesi vb. şeklindedir (Holliman & Rowley, 2014).

Markalar tarafından oluşturulan içerikler tüketicilerin farkındalığını artırarak, marka hakkındaki algılarını değiştirmekte ve tüketicileri bilgilendirerek ikna sürecini kısaltmaktadır. Markalar oluşturacakları içerikleri daha motive edici ve hedef kitleye daha uygun duruma getirdiklerinde ise tüketicilerin içerikle olan etkileşimi artarak, tüketici etkileşimi güç kazanmaktadır (Kee & Yazdanifard, 2015). Sonuç olarak markalar tarafından tüketicilerin etkileşimi tetikleyebilecek ve ilgi çekebilecek içeriklerin oluşturulmasıyla, tüketicilerin içeriğe ve markaya olan tutumları etkilenmektedir (Barger vd., 2016).

2.1.2. Kullanıcılar Tarafından Oluşturulan İçerikler

Kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler günümüzde iletişim stratejileri içerisinde önemli bir yere sahip olmakla beraber tüketicilerin içerik geliştirdiği ve paylaştığı gelişen bir araç olarak tanımlanmaktadır (Daugherty vd., 2008; Poch & Martin, 2015). Kullanıcı içeriği, ücretli profesyoneller yerine tüketiciler tarafından oluşturulur. Bu içerikler çeşitli çevrimiçi kanallar aracılığı ile paylaşılmakta olup, markalı veya markasız olabilmektedir. (Muñiz & Schau, 2007).

Kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin pazarlanması, yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Marka kullanıcıları ve hayranları marka deneyimlerini oluşturup paylaşırken katılımcı kültürü, sosyal medya haberleri, makaleler, fotoğraflar ve kısa videolar şeklinde birçok içerikler kullanıcılar tarafından paylaşılmaktadır (Wang, 2021). İçeriğin kullanıcılar tarafından oluşturuluyor olması tüketicilere daha samimi gelmekle beraber, tüketicilerin algıladıkları güveni de etkilediği gözlemlenmiştir (Akehurst, 2009). Aynı zamanda kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler yaratıcı mesaj yönlerine sahip olabileceğinden psikolojik bağlılığın yüksek düzeylere çıktığı ve tüketici etkileşimini arttırdığı da incelenmiştir (Ashley & Tuten, 2015). Son olarak tüketicilerin kullanıcılar tarafından oluşturulan bu içeriklerin belirli bir marka tarafından olmadığını bilmesi, tüketicilere daha samimi gelerek sosyal platformlarda içerikleri inceleme, beğenme ve paylaşma açısından etkileşimlerine etkileri olduğu gözlemlenmiştir (Barger vd., 2016).

2.2. Gerçeğin Sıfır Anı (ZMOT)

Tüketiciler ile etkileşime geçilen temas noktaları günümüzde farklı adlandırılrsa da literatür incelendiğinde bu anlara geçmişte “doğruluk anları” dendiği görülmektedir (Bitner, 1990). 2005 yılında Procter & Gamble, tüketiciler gerçek hayatta karşılaştıkları belirli bir markayı hatırlayıp satın alma durumlarını “gerçeğin ilk anı” (First Moment of Truth-FMOT) olarak adlandırmıştır. Sonrasında ise tüketicilerin ürünü fiili kullanımı ve tüketici deneyiminin olduğu ikinci anını ise, “gerçeğin ikinci anı” (Second Moment of Truth-SMOT) olarak adlandırılmıştır. Son olarak tüketicilerin ürünü deneyimlerken başkalarına da tanıtımları “gerçeğin üçüncü anını” (Third Moment of Truth-TMOT) ortaya çıkarmıştır (Moran vd., 2014).

Günümüzde dijital içeriklerin artması ve tüketicilerin gerçeğin üçüncü anını ürün veya hizmet ile fiziksel temas etmeye olanak sağlamayan dijital platformlar aracılığıyla paylaşmasıyla “gerçeğin sıfır anı” (Zero Moment of Truth/ZMOT) ortaya çıkmıştır. Google tarafından 2011 yılında ZMOT teriminin öne sürülmesi birçok markanın dikkatini çekmiştir. Bu durumun temel sebebi ise değişmeye başlayan tüketici davranışlarında, kararların nasıl verildiğini ve bu bağlamda dijitalden nasıl yararlandığının merak konusu olmasıdır (Kee & Yazdanifard, 2015). Tüketicilerin, ZMOT olgusunda içerik pazarlamasının da bir etkisi olduğu yapılan çalışmalar sonrası ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda, “top trend” olan içeriklerin belirli bir kesimi tüketiciler tarafından oluşturulmuş ve satın alma kararına götüren önemli unsur olarak görülürken, markalar tarafından oluşturulan verimli, eğlendirici ve bilgilendirici içeriklerin de tüketicilerin satın alma öncesi bilgi süreçlerine etkisi olduğu görülmektedir (Pulizzi, 2014).

Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi ile değişmeye başlayan tüketici davranışları bir yandan bilgi döngüsü yaratılmasını sağlarken öte yandan marka ve tüketici arasında da hızlı bir köprü kurmaktadır. Dijital platformlarda bilgi döngüsüne olanak sağlayan ağızdan ağıza iletişim ve paylaşımlar bu açıdan tüketicinin etkileşimini desteklemektedir (Moran vd., 2014). Elektronik ağızdan ağıza iletişim ve dijital paylaşımlar sayesinde tüketicilerin deneyimlemiş olduğu ZMOT aynı zamanda kullanmış oldukları dijital platforma olan güveni de arttırdığı görülmektedir. Sonuç olarak tüketicilerin satın alma karar yolculuğu sürecindeki “bilgi arama” kaynakları arasında artık tüketicilerin paylaşım yapma unsuru dikkat çekmektedir. Buna göre gerçeğin sıfır anını (ZMOT) yansıtması açısından çevrimiçi ortamlardaki ağızdan ağıza iletişimin, güven ve paylaşımların güçlü unsurlar olduğu görülmektedir (Lecinski, 2011).

2.3. Tüketici Etkileşimi

Tüketiciler ile markalar arasında doğal koşullarda gerçekleşen etkileşimin sürekli eylemler ve içerikler ile desteklenmesi sonucu ortaya çıkan tüketici etkileşimi günümüze kadar birçok yazar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır (Scholz & Smith, 2016). Bu tanımlardan birine göre tüketici etkileşimi; tüketicinin bir kuruluş ile olan ilişkisinde fiziksel, bilişsel ve duygusal varlık seviyesi olarak açıklanmıştır (Brodie vd., 2013). Başka bir tanımda ise tüketici etkileşimi sosyal bir etkileşim olarak çevrimiçi topluluklarda marka ile ilgili unsurların tüketiciler tarafından paylaşılması, beğeni ve yorum yapılması gibi aktiviteler şeklinde tanımlanmıştır (Dessart vd., 2015).

İçerik pazarlaması temelindeki üç boyuttan biri olan tüketici etkileşimine (diğer boyutlar hedefler ve içerikler) yönelik değer yaratma sürecinde tüketicilerin bilgi edinme ve fikirlerini ifade etmeleri büyük bir önem arz etmektedir (Chan & Astari, 2017). Bu etkileşimlerin günümüzde en güçlü olduğu platformların başında sosyal medyalar gelmektedir. Sosyal medyaları markalar iletişim kanalları çerçevesinde bir dayanak noktası olarak görmektedir. Bu sebeple markaların tüketici etkileşimini güçlendirmeleri adına belirli sosyal medyalarda içerikler oluşturulmaktadır (Ashley & Tuten, 2015). Sosyal medyalarda paylaşılan içeriklerin tüketicilerin ideal veya gerçek benliklerini ifade etmelerine olanak sağlaması etkileşimi güçlendiren önemli sebeplerin arasında görülmektedir (Wallace vd., 2014). Bunlara ek olarak, tüketici etkileşimi sadece markaların paylaştıkları içerikler ile değil, aynı zamanda tüketicilerin oluşturduğu içerikler ile de gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle, tüketiciler kendi ilgi alanlarına göre markaların sunmuş olduğu seçenekleri değerlendirerek yeni içerikler de ortaya çıkarabilmektedir (Van Doorn, vd., 2010). Son olarak dijital ortamlarda oluşturulan içeriklerin sağladığı tüketici-marka etkileşiminde marka değeri, güven ve sadakat gibi belirli sonuçların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Ahuja & Medury, 2010).

Özetle paylaşımlar aracılığıyla iletişim kurmak kullanıcıların marka hakkında yorum yaparak, beğenilerini ve beğenmediklerini ifade etmesini ve içeriği sosyal bağlantılarıyla paylaşarak marka ile iletişim kurmalarını sağlar (Tsai & Men, 2013). Tüketici etkileşiminin belirtilen içerik açısından iki yönü vurgulanmaktadır. Birinci yönü tüketicinin geliştirilmiş olan içeriği izleme, okuma, beğenme gibi aktivitelerine yönelik yalnızca “tüketme eğilimi” iken (makalenin devamında pasif etkileşim olarak adlandırılmıştır) ikinci yönü geliştirilen içeriğe yönelik paylaşma, yorum yazma veya değiştirme gibi aktiviteler ile “katkıda bulunma eğilimi” (makalenin devamında aktif etkileşim olarak adlandırılmıştır) şeklindedir (Lee vd., 2018). Bu etkileşimler sürecinde tüketicilerdeki etkileşim oranına bağlı olarak içerik sahibi

olan markaya veya sosyal platformun kendisine “güven” duygusu oluşmaktadır (Vivek vd., 2014).

2.3.1. Tüketici Etkileşimi ve Güven

Marka güvenini inşa etmenin temel amaçlarından biri sürdürülebilir bir rekabet üstünlüğü sağlamak ve performansı arttırmaktır. Çevrimiçi platformlarda müşterilerin markalara olan güveni aynı zamanda buldukları dijital ortama göre de şekil alabilmektedir (Ha, 2004). Bu durum tüketicilerin platformlar aracılığıyla hem birbirleri ile hem de marka ile olan etkileşiminden de kaynaklanır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan tüketici etkileşiminde niyet ortak bir değer ve çıkar sağlama yolunda olduğu zaman, kullanılan platforma olan güvenin de önem kazandığı görülmektedir (Chu & Kim, 2011). Aynı zamanda bu platformlarda geçmiş içeriklerin arşivleniyor ve görüntülenebiliyor olması, tüketicilerin etkileşimlerini daha güçlü bir duruma getirmektedir (Laroche vd., 2012). Dijital ortamda oluşturulan ve yayınlanan içerikler ile ortaya çıkan tüketici etkileşiminde, tüketici-marka etkileşimi güvenle aynı doğrultuda hareket ettiği gözlemlenmiştir (Chaudhuri & Holbrook, 2001). Öte yandan tüketicileri dijital platforma duydukları güven sayesinde ise kendilerine yakın olan veya ilgi alanlarını içeren içerikler ile daha hızlı bir şekilde etkileşime geçtikleri bilinmektedir (Gummerus vd., 2012).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Dijital dünyanın gelişmesi ve içerik pazarlamasının yaygınlaşması üzerine araştırmacılar tarafından öne sürülen “tüketici etkileşiminin gerçekleşmesi açısından dijital platformların sunmuş olduğu içerikler gerçeğin sıfır anına etki eder mi?” araştırma sorusunun cevaplanması için ilk olarak değinilen konular ve savunulacak hipotezlerin test edilebilmesini sağlayabilecek bir dijital platformun kullanıcıları örneklem olarak seçilmiştir. Buna göre hem içerik türlerinden kullanıcı ve markalar tarafından oluşturulan içerikleri barındırması, site trafiğinin rakiplerine göre daha fazla olması, kullanıcıların aktif olarak etkileşimde olması gibi çeşitli sebeplerden dolayı örneklem olarak Onedio kullanıcıları seçilmiştir.

2012 yılında Kaan Kayabalı tarafından kurulan Onedio (Onedio, 2018) “Türkiye'nin İlk ve Tek Sosyal İçerik Platformu” olarak kurulmuş olup içerik tabanlı bir sosyal ağ olarak yayın hayatına başlamış ve yeni medya düzeni ve çağın sosyal dinamiklerini de hesaba katarak popülerlik elde etmiştir. Onedio’da oluşturulan ve paylaşılan içeriklerin arasında haberler, galeriler, videolar, fotoğraflar, testler ve ilginç bilgiler bulunmaktadır. Onedio’da aynı

zamanda hem tüketiciler tarafından hem de markalar tarafından içerikler oluşturulabilmektedir.

3.1. Araştırma Modelinin Tasarımı Öncesi Gerçekleşen Mülakatlar

Araştırma modeline yönelik taslağın tamamlanması öncesinde literatür taramasından elde edilen bilgiler ışığında içerik pazarlaması konusuna ait net bir ölçeğin bulunmamasından kaynaklı olarak konu ile en yakın kaynaklarda (Moran vd., 2014; Montoya-Weiss vd., 2003) içerik pazarlamasının aynı zamanda elektronik ağızdan ağıza pazarlama etkisi (E-Wom) ölçeği ile açıklanabileceği tespit edilmiştir. E-Wom ölçeğinin içerik pazarlamasını temsil edebilme durumunu anlamak, geliştirilecek olan araştırma modeline katkı sağlayabilmek, araştırmada kullanılacak değişkenlere ait soruların anlaşılabilirliğini görebilmek ve Onedio platformuyla ilgili nitel bulgular elde edebilmek adına derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Kalitatif araştırmalar açısından geçmişte örneklem büyüklüğünün minimum 12 olması gerekliliği belirtilirken Braun ve Clarke'ın yapmış olukları çalışmaya göre kalitatif araştırmalarda önemli olan verinin büyüklüğü değil niteliği ve temsil edebilme gücüdür (Braun & Clarke, 2021). Bu sebeple geçmiş ve günümüz koşullarına ayak uydurabilme açısından derinlemesine mülakatlar Onedio kullanıcısı olan toplamda 15 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırma modelinin tasarımı öncesinde mülakatlardan elde edilen bilgiler bu bölümde katılımcıların (K1,K2,K3...K15) görüşleri ile açıklanmaktadır. Araştırmanın bu bölümü üç aşamada sunulmaktadır. Bu aşamalar “E-wom” ölçeğine ait sorulardan yola çıkarak hazırlanan üç görüşme sorusunun özeti şeklinde olacaktır.

İlk aşama; Onedio kullanıcılarının paylaşılan içeriklerden yararlanabilme durumlarını özetlemektedir. Buna göre tüm katılımcıların Onedio'yu yararlı bulduğu gözlemlenmiş olup ne açıdan yararlı buldukları sorulduğunda ise çok yönlü cevaplar alınmıştır. Buna göre katılımcıların yararlandığı unsurların genellikle eğlendirme, bilgilendirme, tanıtma gibi unsurları olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılara kullanıcılar tarafından paylaşılan içerikler ve markalar tarafından paylaşılan içerikler arasında bir fark olup olmadığı sorulduğunda K1, K3, K4, K7 ve K15 hariç diğer katılımcılar fark olmadığını belirtmiş. Fark olduğunu iddia edenlerin genel savunma noktaları ise, markalara olan tutumlarından kaynaklı olup yayınlanan içeriğin arkasında bir marka olduğu zaman yönlendirilebileceklerini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.

İkinci aşama; Onedio kullanıcılarının paylaşılan içeriklere ait güvenilirlik durumlarını özetlemektedir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu paylaşılan içeriklerde kaynak belirtilmiş ise daha güvenilir olduğunu ve katılımcıların tamamı ise genel olarak Onedio'ya güvendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılara paylaşılan içerikler için kullanıcı ve marka ayrımı yapmaları istendiğinde ise sadece K8 ve K9 fark gözetmediğini belirtmiş geriye kalan tüm katılımcılar markaların “yanlı olabilecekleri, kötü yönleri gizleyebileceği veya gerçeği tam olarak yansıtmayacaklarını” belirtmiştir. Ancak neredeyse katılımcıların tamamı içerikler markalar tarafından paylaşıldığında “markanın itibarına zarar vermemesi için yanlış bir bilgide yayınlamayacağını” belirtmiştir. Öte yandan 6/15 katılımcının daha önceden “kullanıcılar tarafından paylaşılan içeriklerde hata bulduklarını ve bunun sebebinin kişisel kaygıları olmaması” ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda katılımcıların büyük çoğunluğu kullanıcılar tarafından yayınlanan içeriklerin “kişisel deneyimlere dayanmasından dolayı daha samimi ve daha gerçekçi” olabileceğini belirtmişlerdir.

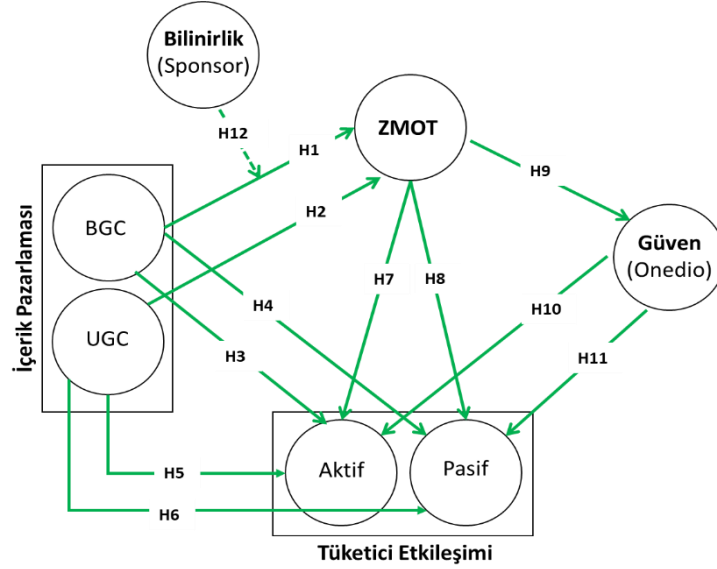
Üçüncü aşama; Onedio kullanıcılarının paylaşılan içeriklerin gerçek hayatta veya çevrimiçi ortamda kararlarının etkilenebilme durumlarını özetlemektedir. Buna göre katılımcılardan sadece K5 ve K6 etkilenmediklerini savunmuş olup geriye kalan katılımcılar beğendiği içerikleri “kendi sosyal medyalarında paylaştıklarını, satın almaya yönelik kullanıcı yorumlarını okuduklarını, yeni şeyler öğrendiklerini” belirtmiştir. Kullanıcı ve marka içeriği ayrımı yapıldığında ise 7/15 katılımcının benzer bir şekilde “eğer paylaşımı yapan markaya dair bir bilgim (seviyorsam, biliyorsam, tanıyorsam vb.) var ise, kesinlikle durum değişir ve paylaşılan içerik işime yarayabilir mantığı ile daha fazla dikkat ederim” diye açıklamalarda bulunmuşlardır. Öte yandan kullanıcıların oluşturduğu içeriklerde ise “herhangi bir kar amacı olmadığından daha gerçekçi olduklarını ve inandırıcılık gücünü markaların paylaşımına oranla daha yüksek” olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak mülakatların incelenmesi üzerine anket formunda kullanıcılar ve markalar tarafından oluşturulan içerikler bölümü tekrardan düzenlenmiş ve katılımcıların çoğunluğunun ifade etmiş olduğu “markayı bilme durumuna göre içeriğe bakış açılarının değişmesi” görüşü ile normal koşullarda araştırmanın taslak modelinde bulunmayan “marka bilinirliği” ölçeği çalışmaya eklenmiştir.

3.2. Araştırma Modeli Ölçekler ve Hipotezler

Tüketici etkileşiminin gerçekleşmesi açısından dijital platformların sunmuş olduğu içerikler gerçeğin sıfır anına etki eder mi? araştırma sorusuna yönelik Şekil 1'deki araştırma modeli

geliştirilmiştir. Tüketici etkileşiminin belirli bir güven düzeyi ortaya çıkardığı ve platforma duyulan güvenin de etkileşim oluşturduğu (Okazaki vd., 2009; Pigg & Crank, 2004) nosyonları ile araştırma sorusundaki “tüketici etkileşiminin gerçekleşmesi” birleştirildiğinde ZMOT’un platforma duyulan güveni açıklaması ve güvenin ise tüketici etkileşimini açıklaması durumları da modelde incelenmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Dipnot: Kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler literatür incelendiğinde “User Generated Content” olarak (UGC), Markalar tarafından oluşturulan içerikleri ise “Brand Generated Content” olarak (BGC) karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple modelde kısaltılmış halleri kullanılmıştır.

Araştırma modelinin geliştirilmesi sonrasında modelde kullanılan değişkenler için kullanılacak ölçekler belirlenmiştir. Buna göre kullanıcılar ve markalar tarafından oluşturulan içerikler için literatürde e-Wom ile dijital içeriklerin ilişkisini açıklayan kaynaklara bağlı olarak (Moran vd., 2014; Montoya-Weiss vd., 2003) e-Wom (Park & Lee, 2009) ölçeğindeki 3 öge mükerrer olarak kullanılmıştır. ZMOT’un ölçülebilmesi için literatürde tutarlı bir ölçek bulunamaması üzerine “Information Content Perception” ölçeği derinlemesine mülakatlar sonrasında gerçeğin sıfır anı konusuna uyarlanmıştır. Platforma duyulan güvenin test edilebilmesi için Chaudhuri & Holbrook’un 2001 yılında geliştirmiş oldukları güven ölçeği kullanılmıştır. Tüketici etkileşimi ise tüketicilerin iki yönlü etkileşimini inceleyebilmek adına Tsai & Men’in 2013 yılında geliştirmiş olduğu iki boyutlu tüketici etkileşimi ölçeği kullanılmıştır. Son olarak derinlemesine mülakatlar sonrasında araştırma modelinde markalar tarafından oluşturulan içeriklerin gerçeğin sıfır anını açıklamasında “marka bilinirliği” düzenleyici etkisi olma durumunun tespit edilebilmesi için “brand familiarity” (Steenkamp vd., 2003) ölçeği kullanılarak araştırma modeline yönelik ölçekler belirlenmiştir.

Tablo 1. Araştırma Hipotezleri ve Hipotezlerin Referans Alındığı Çalışmalar

No	Hipotez	Referans
H1	Markalar tarafından oluşturulan içerikler gerçeğin sıfır anını istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	Pulizzi, 2014
H2	Kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler gerçeğin sıfır anını istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	
H3	Markalar tarafından oluşturulan içerikler aktif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	Barger, Peltier, Schultz, 2016
H4	Markalar tarafından oluşturulan içerikler pasif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	
H5	Kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler aktif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	
H6	Kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikler pasif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	
H7	Gerçeğin sıfır anı aktif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	Moran, Muzellec, & Nolan, 2014
H8	Gerçeğin sıfır anı pasif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	
H9	Gerçeğin sıfır anı Onedio'ya duyulan güveni istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	Lecinski, 2011
H10	Onedio'ya duyulan güven aktif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	Gummerus, Liljander, Weman, Pihlström, 2012
H11	Onedio'ya duyulan güven pasif tüketici etkileşimini istatistiksel olarak pozitif yönde etkilemektedir.	
H12	Markalar tarafından oluşturulan içeriklerin gerçeğin sıfır anına etkisinde sponsor markanın bilinirliğinin istatistiksel olarak anlamlı bir düzenleyici rolü bulunmaktadır.	Mülakatlar Sonrası Eklenen Hipotez

3.3. Anket Tasarımı ve Örneklem

Araştırmada kullanılan değişkenlere yönelik ölçeklerin belirlenmesi ve hipotezlerin geçmiş literatür ile açıklandığı referans alınan çalışmaların sunulması sonrasında araştırmada kullanılan anket formu tasarlanmıştır. Anket aracılığı ile örneklem elde edilmeden önce kullanılan ölçeklerin yabancı dilde olması sebebiyle ölçek soruları öncelikle Türkçeye ve sonrasında tekrardan İngilizce çevrilerek çapraz kontrol sağlanmıştır. Sonrasında ise çevirilerde anlam kaybı olup olmadığına emin olmak amaçlı yabancı dil yüksek tahsisi olan uzman kişiler aracılığıyla çeviriler kontrol edilmiştir. Son olarak ankette kullanılan dilin anlaşılma durumunun belirlenmesi ve olası hataları önceden tespit edebilmek için 15 katılımcı ile bir ön test gerçekleştirilmiş olup araştırma anketine son hali verilmiştir. Hazırlanan anket formunda modelde kullanılan değişkenlere yönelik ölçeklerden toplamda 25 soru sorulmuştur. Ek olarak 3 soru tüketicilerin Onedio'yu kullanım alışkanlıklarına yönelik, 3 soru ise demografik değişkenlere yönelik sorulmuştur. Son olarak ankette kullanılan tüketici etkileşimi ölçeği hariç diğer tüm ölçekler ve mülakatlardan elde edilen soruların hepsi 5'li Likert tipi (Kesinlikle Katılmıyorum=1, Kesinlikle Katılıyorum=5) olarak sorulmuştur.

Tüketici etkileşimi ölçeği ise tüketicilerin “ne sıklıkla” sorusuna cevap verecek şekilde 6’lı Likert tipi ölçek (1=Hiç, 6=Her Zaman) ile sorulmuştur.

Anket sorularının tamamlanması sonrası kolayda örneklem yöntemi ile anketlerin belirli bir kısmı (103) online olarak, geriye kalanı ise (155) anketlerin elden dağıtılması ve tamamlanma sonrasında geri alınması ile toplamda 278 anket elde edilmiştir. Elden dağıtılan anketlerde, büyük bir kısmı boş bırakılan, Onedio kullanıcısı olmayanlar ve hatalı işaretlemeler (1 soru için 2-3 seçenek işaretlenmiş ise) barındıran anketlerin elenmesi ile toplamda 243 anket verisi üzerinden hipotez testleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmada anket aracılığı ile elde edilen veriler 29/04/2019 – 12/05/2019 tarihleri arasında toplanmış olup araştırma tasarımında belirlenen örneklem çerçevesinde yalnızca “onedio dijital platformu” kullanıcıları ile gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma modeline yönelik hipotezlerin test edilebilmesi temizliği gerçekleştirilen veriler üzerinde istatistiksel bir program aracılığı ile çeşitli testler gerçekleştirilmiştir. Buna göre ilk olarak katılımcıların demografik özellikleri ve tüketim alışkanlıklarına yönelik frekans bulguları Tablo 2 ile özetlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Onedio Kullanma Alışkanlıkları ile Demografik Özelliklerin Dağılımı

Cinsiyet	Kadın	139	57,20%	Giriş Şekli	Google	86	35,40%
	Erkek	104	42,80%		Onedio.com	39	16,00%
Yaş	Aralık	19 ile 43 yaş			Facebook	31	12,80%
	Ortalama	24			Instagram	46	18,90%
Mezuniyet	Lise	72	29,60%		Twitter	14	5,80%
	Önlisans	34	14,00%		Diğer	20	8,20%
	Lisans	113	46,50%		Uygulama	3	1,20%
	Lisansüstü	24	9,90%		Youtube	4	1,70%
Süre	Aralık	2 ile 60 dk. arası			Telefon	204	84,00%
	Ortalama	18 dakika			Araç	Bilgisayar	32
					Tablet	7	2,80%

Tablo 2’ye göre ilk olarak katılımcıların demografik özellikleri yorumlandığında 19-43 yaş aralığında olan 243 katılımcının yaklaşık olarak %57’sinin kadın ve %43’ünün ise erkek olduğu görülmektedir. Öte yandan katılımcıların yaklaşık olarak %10’unun “lisansüstü mezunu” olduğu, %14’ünün “ön lisans mezunu” olduğu, yaklaşık %30 katılımcının “lise mezunu” olduğu ve son olarak yaklaşık %46 olarak çoğunluk katılımcının ise “lisans mezunu” olduğu görülmektedir. Tamamı “Onedio” kullanıcı olan katılımcıların dijital

platformunu kullanma alışkanlıkları incelendiğinde ise 243 katılımcının %84'ünün genelde telefon aracılığı ile Onedio'ya giriş yaptıkları, yaklaşık %13'ünün genelde bilgisayar aracılığı ile giriş yaptıkları ve yaklaşık %3'ünün ise tablet aracılığı ile Onedio'ya giriş yaptıkları gözlemlenmiştir. Onedio platformunu kullanırken nasıl giriş yaptıkları sorulduğunda ise katılımcıların büyük çoğunluğunun (yaklaşık olarak %35) "Google"a "Onedio" yazarak giriş yaptıkları, katılımcıların yaklaşık olarak %16'sının ise "onedio.com" adresine direk giriş sağladıkları ve katılımcıların yaklaşık %1'inin ise Onedio uygulaması üzerinden giriş yaptıkları gözlemlenmiştir. Öte yandan Onedio platformuna doğrudan giriş yapmayarak başka dijital platformlar üzerinden bağlananlar ise katılımcıların yaklaşık olarak %48'ini oluşturduğu olduğu gözlemlenmiş olup tüm katılımcıların ziyaretleri sırasında ortalama 18 dakika vakit geçirdiği belirlenmiştir.

4.2. Faktör ve Güvenilirlik

Katılımcıların demografik özellikleri ile Onedio kullanma alışkanlıklarının açıklanması sonrasında araştırma hipotezlerinin test edilebilmesine yönelik kullanılan ölçekler için faktör analizi ve güvenilirlik testleri gerçekleştirilmiş olup bulgular Tablo 3 ile özetlenmiştir.

Tablo 3. Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testi Sonuçları (normallik)

Faktör Adı	#	KMO/Bartlett	Cronbach's Alpha	T.A. Varyans	Çarpıklık/Basıklık
UGC	3	0,677 / 0,00	,743	66,540	-,128/-,357
BGC	3	0,617 / 0,00	,717	64,411	-,034/-,173
Marka Bilinirliği	3	0,721 / 0,00	,859	78,426	-,246/,126
Güven	4	0,854 / 0,00	,940	84,931	-,365/,156
ZMOT	4	0,809 / 0,00	,859	70,953	-,119/,099
Tüketici	Pasif	0,793 / 0,00	,805	29,375	68,725
Etkileşimi	Aktif		5	,863	
					-,156/,311
					,398/,317

Araştırma hipotezlerinin test edilmesinden önce örneklem verimliliğini üst düzeye çıkarmak için verilere temel bileşenler faktör analizi "varimax" rotasyon yöntemi ve maksimum yinleme 25 olarak gerçekleştirilmiştir. Sonrasında döndürülmüş bileşenler matrisinde bir maddenin tek başına faktör oluşturamaması, bir maddenin iki faktörde birbirine yakın yüklenmemesi ve faktör yükü 0,50'nin altında olmaması koşulları ile faktör analizi tamamlanmıştır (Durmuş vd., 2013). Sonrasında ise faktör analizlerine yönelik öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerleri ile örneklem yeterliliği ve tüm faktörler için sonuçlar Bartlett'in Küresellik Testinde anlamlı olma durumları incelenmiştir. Yukarıdaki

tablo 3 ile uygulanan faktör analizine ait KMO, toplam açıklanan varyans ve ölçeklerin güvenilirlik değerleri sunulmaktadır. Faktör analizinde KMO değerinin Field (2013)'e göre "0,50" düzeyinin altında olmaması ve Bartlett küresellik değerine bağlı "p" değerinin ise 0.05'ten küçük olması gerekmektedir. Buna göre kullanılan ölçeklere ait KMO örneklem yeterliliği bulguları 0,617-0,854 aralığında değişmekte olup Bartlett küresellik testine göre tüm faktör analizleri $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Hair vd. (2010)'a göre faktör analizinde elde edilen faktörlere ait toplam açıklanan varyans değerinin "0,60" düzeyinin üstünde olması gerekmektedir. Araştırmada gerçekleştirilen faktör analizine bağlı olarak açıklanan varyans değerlerinin ise minimum "64,411" ve maksimum "84,931" olduğu gözlemlenmiştir. Son olarak ölçeklerin faktör analizlerinin tamamlanması sonrasında içsel tutarlılık durumlarını açıklayan Cronbach's Alpha güvenilirlik bulguları incelenmiştir. Hair vd. (2010)'e göre Cronbach's Alpha katsayısının 0,70'in üzerinde olması gerekmektedir. Buna göre elde edilen faktörlere ait güvenilirlik değerleri incelendiğinde 0,717-0,940 olduğu görülmekte olup sonuçların tamamının belirtilen referanslara bağlı olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Son olarak faktörlerin normal dağılım durumları incelendiğinde elde edilen basıklık/çarpıklık değerlerinin Hair vd. (2010)'e göre normal dağılım kabul edilebilecek -2 ile +2 çarpıklık ve -3 ile +3 basıklık referans aralığında oldukları görülmektedir.

4.3. Hipotezlerin Test Edilmesi

Faktör analizi ve güvenilirlik testi sonrasında araştırma hipotezleri için regresyon analizleri gerçekleştirilmiş olup bulgular Tablo 4'te özetlenmiştir. Regresyon analizinde ilk olarak kurulan modelin açıklanma değerleri olan düzeltilmiş R^2 , F ve p değerleri ile bağımsız değişken ile bağımlı değişkenin hareket alanları ve varyans oranları yorumlanır (Hair Jr. vd. 2010). Buna göre kurulan hipotezlerin testlerine yönelik bulgular incelendiğinde model uyum değerlerinden uyarlanmış R^2 değeri ile yaklaşık olarak %5-%57 aralığında bir alanda bağımsız ile bağımlı değişkenlerin hareketinin ilişkilendirildiği görülmektedir. Bağımsız ve bağımlı değişkenlerin varyans oranları incelendiğinde ise 15,611-319,09 aralığında olduğu ve değişkenlere ait varyanslar arasındaki farkın $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tüm hipotezler için incelenmiştir. Regresyon analizlerindeki modellerin anlamlılığının tespit edilmesi üzerine katsayılar tablosu ile regresyon katsayılarının istatistiksel açıdan anlamlı olma durumları incelenir. Buna göre kurulan tüm hipotezlerin $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Hipotezlerin Sonuçları

No	Bağımsız	Bağımlı	Sabit	B	p	Model Değerleri
H1	BGC	ZMOT	2,164	0,444	,000	R ² : ,193 ; F:59,041, p:,000
H2	UGC	ZMOT	1,568	0,584	,000	R ² : ,339 ; F:124,93, p:,000
H3	BGC	Aktif Etkileşim	0,417	0,389	,000	R ² : ,148 ; F:42,971, p:,000
H4	BGC	Pasif Etkileşim	1,964	0,247	,000	R ² : ,057 ; F:15,611, p:,000
H5	UGC	Aktif Etkileşim	0,462	0,344	,000	R ² : ,114 ; F:32,267, p:,000
H6	UGC	Pasif Etkileşim	1,256	0,387	,000	R ² : ,146 ; F:42,414, p:,000
H7	ZMOT	Aktif Etkileşim	0,718	0,263	,000	R ² : ,065 ; F:17,880, p:,000
H8	ZMOT	Pasif Etkileşim	1,377	0,341	,000	R ² : ,112 ; F:31,613, p:,000
H9	ZMOT	Güven	0,024	0,755	,000	R ² : ,568 ; F:319,09, p:,000
H10	Güven	Aktif Etkileşim	0,643	0,370	,000	R ² : ,133 ; F:38,198, p:,000
H11	Güven	Pasif Etkileşim	1,442	0,429	,000	R ² : ,181 ; F:54,016, p:,000

Regresyon analizleri sonrasında araştırmannın ön çalışması sırasında gerçekleşen mülakatlardan elde edilen ve modele eklenen “bilinirlik” değişkeninin markalar tarafından oluşturulan içeriklerin gerçeğin sıfır anına etkisinde düzenleyici rolünü incelemek için moderatör analizi gerçekleştirilmiş olup bulgular tablo 5’te özetlenmiştir. Buna göre; bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni tahmin etme oranını arttırabilecek veya azaltabilecek düzenleyici değişken etkisinin incelenmesi için ilk ön koşul bağımsız değişken ile düzenleyici değişkenin bağımlı değişkene etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olması gerekliliğidir (Hair Jr. vd. 2010). Baron & Kenny (1986) regresyon analizi aracılığı ile düzenleyici rolünü iki model ile incelemektedir. Birinci model ile bağımsız değişken ve düzenleyici değişkenin bağımlı değişkene etkisinin anlamlı olma durumu incelenirken, ikinci model ile kesişim değişkeninin (bağımsız*düzenleyici) bağımlı değişkene etkisi incelenir. Gerçekleşen ikinci model ile kesişim değişkeninin etkisinin anlamlı olması durumunda düzenleyici rol kabul edilir. Öte yandan ikinci model ile bağımsız ve düzenleyici değişkenlerin etkisine ait p değerinin <0,05 olması durumunda Sig F değerindeki değişimin ikinci model için anlamlı (p<0,05) olması ile düzenleyici rol “kısmi düzenleyici” olarak tanımlanır.

Tablo 5. Bilinirlik Değişkeninin Düzenleyici Rolü

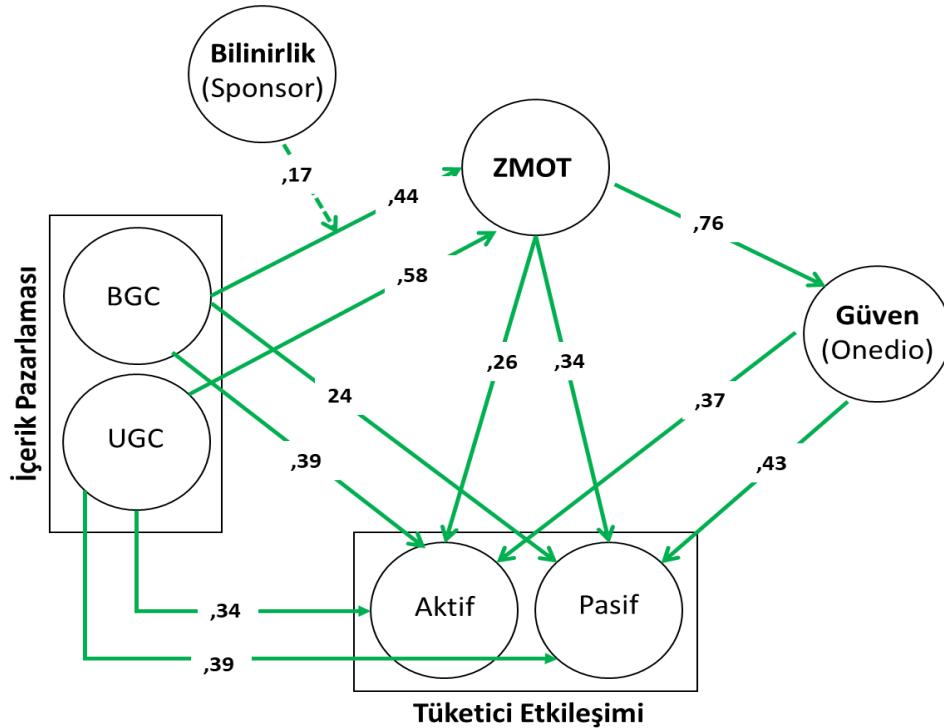
Hipotez	Model	Bağımsız	Bağımlı	Sabit	Beta	p	Model Değerleri	Sig.F.
H11	Model 1	BGC	ZMOT	1,430	,409	,000	R2: 0,218:	,000
		Bilinirlik			,171	,000	F: 34,803, p:,000	
	Model 2	BGC	ZMOT	1,366	,407	,000	R2: 0,243:	,003
		Bilinirlik			,179	,000	F: 26,851, p:,000	
		BGC*Bilinirlik			,165	,000		

Yukarıda verilen bilgiler ışığında tablo 5'teki bilinirlik değişkenine ait düzenleyici rolün regresyon bulguları model 1 ve model 2 şeklinde sırasıyla yorumlanacaktır. Buna göre model 1 bulguları ile modelin R2 değerinin yaklaşık olarak %22 olduğu ve F=34,803 düzeyinde istatistiksel açıdan ($p<0,05$) anlamlı olduğu incelenmiş olup BGC ile bilinirlik değişkeninin ZMOT'a etkisinin istatistiksel açıdan ($p<0,05$) anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. H11 hipotezine ait düzenleyici rolün incelendiği model 2 bulguları incelendiğinde ise R2 değerinin yaklaşık olarak %24 olduğu ve F=26,851 düzeyinde istatistiksel açıdan ($p<0,05$) anlamlı olduğu ve F değerindeki değişimin istatistiksel anlamlılığı incelendiğinde “sig F change=0,003<0,05” olarak istatistiksel açıdan anlamlı olduğu incelenmiştir. Öte yandan model 2 bulguları ile BGC*bilinirlik kesişim değişkeninin ZMOT'u açıklama katsayısının (,165) $p=,000<,005$ düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğu ancak bağımsız değişken ile düzenleyici değişken etkisinin ikinci model için tekrardan $p<0,05$ düzeyinde olmasından kaynaklı olarak “bilinirlik” değişkeninin kısmi düzenleyici rolü olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak araştırma kapsamında kurulan tüm hipotezlerin desteklendiği görülmüş olup regresyon bulguları Şekil 2'de özetlenmiştir. Şekil 2'deki katsayıların incelenmesi gerekirse;

- ✓ İçerik pazarlamasında markalar tarafından oluşturulan içeriklerin (BGC) gerçeğin sıfır anına etkisi yaklaşık olarak %44 iken kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin ZMOT'a etkisinin yaklaşık olarak %58 olduğu incelenmiştir. Bu durum için aynı zamanda gerçeğin sıfır anını açıklama oranları kıyaslandığında (R^2 değerleri UGC=%34>BGC=%19) kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin daha yüksek bir etkisi (Beta değerleri UGC=%58>BGC=%44) olduğunu göstermektedir.
- ✓ İçerik pazarlamasında markalar tarafından oluşturulan içeriklerin (BGC) tüketici etkileşiminden pasif etkileşime etkisinin yaklaşık olarak %24 ve aktif etkileşime etkisinin ise yaklaşık olarak %39 olduğu görülmektedir. Öte yandan kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin tüketici etkileşimlerine etkisi incelendiğinde pasif etkileşime etkinin yaklaşık %39 olduğu, aktif etkileşime etkinin ise yaklaşık olarak %34 olduğu

görülmektedir. Tüketici etkileşiminde içeriklerin etki durumları kıyaslandığında aktif etkileşimde markalar tarafından oluşturulan içeriklerin etkisi daha yüksek iken (R^2 değerleri $BGC=0,15 > UGC=0,11$; Beta değerleri $BGC=0,39 > UGC=0,34$) pasif etkileşimde kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin etkisinin daha yüksek (R^2 değerleri $UGC=0,15 > BGC=0,05$; Beta değerleri $UGC=0,39 > BGC=0,24$) olduğu gözlemlenmiştir.

- ✓ Gerçeğin sıfır anının tüketici etkileşimine etkisi incelendiğinde aktif etkileşime etkinin yaklaşık olarak %26 pasif etkileşime etkinin ise yaklaşık olarak %34 olduğu görülmektedir.
- ✓ Gerçeğin sıfır anının Onedio platformuna duyulan güvene etkisi incelendiğinde ise (model içerisindeki en yüksek etki yüzdesi) ZMOT'un Onedio platformuna duyulan güvene yaklaşık olarak %76 düzeyinde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
- ✓ Son olarak platforma duyulan güvenin tüketici etkileşimine etkisi incelendiğinde ise güvenin aktif etkileşime etkisinin yaklaşık olarak %37, pasif etkileşime etkisinin ise yaklaşık olarak %43 olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 2. Araştırma Modeli Üzerinden Hipotezlerin Sonuçları

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dijital platformların sunmuş olduğu içerikler ile gerçeğin sıfır anının tüketicilerde nasıl bir etkileşim oluşturduğunu ortaya koyan bu çalışma için bulguların yorumlanması öncesinde

araştırmaya yönelik kısıtların bilinmesi gerekmektedir. Buna göre araştırmanın dijital platformlar açısından tek bir platform örneği ile incelenmiş olması ve konu ile ilgili geçmiş araştırmaların azlığından kaynaklı bazı ölçeklerin uyarlama yolu ile kullanılması araştırmanın kısıtlılıkları arasında görülmektedir. Öte yandan tüketici etkileşiminin açıklanması açısından kullanılan içerikler ile gerçeğin sıfır anı etkisi açısından sunulan araştırma modeli araştırmaya bir yandan orjinallik katkısında bulunurken öte yandan ileri araştırmacılar için geliştirilebilecek bir yol sunmaktadır.

Araştırma sorusunun cevaplanmasına yönelik modele son halini vermek için gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar açısından belirli hususların tekrardan dile getirilmesi hem ileri araştırmalara yön gösterme hem de mülakatların değerlendirilmesi açısından gerekli olduğu düşünülmektedir. Buna göre derinlemesine mülakatların özetlenmesi gerekirse;

- Onedio’da paylaşılan içerikler genel olarak yararlı görüldüğü görüşünün genişletilmesi gerekirse, katılımcılar içeriklerin eğlendirici, bilgilendirici, tanıtıcı olarak tanımlamıştır. Öte yandan paylaşılan içeriklerin markalar tarafından sunulması ise bazı katılımcıların tercihlerinin etkilenmesi açısından yönlendirme unsuru barındıracağını düşünmesine sebep olmuştur.
- Katılımcıların genel olarak Onedio’da sunulan içeriklere ve Onedio’ya güvendikleri görülmüş olup firmalar tarafından Onedio’da sunulan içeriklerin markalarının itibar açısından zarar görmemeleri için daha özenli ve doğru bilgi içerdiğini belirtmişlerdir. Öte yandan kullanıcıların paylaştığı içerikler ise kişisel deneyimlere dayanmasından dolayı daha samimi olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.
- Son olarak mülakat katılımcılarına göre kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin genel olarak kâr amaçlı görülmemesinden dolayı daha inandırıcı olarak görülmüş olup marka içeriklerinin ise genel olarak markaya fayda sağlaması gerektiğinden daha az gerçekçi olabileceği düşünülmüştür. Öte yandan içeriği paylaşan markanın bilinmesi, sevilmesi veya tanınması durumunda ise mülakat katılımcıları daha içeriğe daha fazla dikkat edeceklerini belirtmiştir.

Araştırma modelinden elde edilen bulgular ise araştırmanın amacı olan tüketici etkileşiminin gerçekleşmesinde içerikler ve gerçeğin sıfır anının etkisinin açıklanması açısından önem arz etmektedir. Buna göre araştırmanın hipotezlerine yönelik bulguların yorumlanması gerekirse;

- ❖ Dijital platformdaki içeriklerin gerçeğin sıfır anını açıklama durumu incelendiğinde hem kullanıcılar hem de markalar tarafından oluşturulan içeriklerin gerçeğin sıfır anını

açıkladığı görülmektedir. Lecinski (2011) gerçeğin sıfır anı etkisi için ağızdan ağıza iletişimin gücünün önemi vurgulamaktadır ancak gerçekleşme sürecinde belirli bir karar sürecinin de olabileceğini ve bu karar sürecinde çeşitli değişkenlerin bulunabileceğini açıklamaktadır. Verilen bilgiye ek olarak taranan literatürde içeriklerin gerçeğin sıfır anına etkisine yönelik herhangi bir çalışmaya denk gelinmemiş olması noktasında araştırmada elde edilen içeriklerin gerçeğin sıfır anına etkisi bulgusu önem arz etmektedir. Bu duruma ek olarak içeriklerin kimin tarafından sunulduğu durumu kıyaslandığında ise gerçeğin sıfır anına etki durumu açısından kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin daha etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

- ❖ Gerçeğin sıfır anı etkisinde tüketicilerin etkileşim durumları incelendiğinde ise hem aktif hem pasif etkileşime etki olduğu görülmektedir. Bu durum Moran vd. (2014) çalışmasında beklenen bir sonuç önerisi olarak sunulmuş olup gerçekleşen bu araştırma kapsamında desteklendiği görülmüştür. Diğer bir ifade ile kullanıcılar paylaşılan içeriklerin doğru, güncel, faydalı ve karar vermelerine yardımcı görmeleri durumunda içerikler ile etkileşime (izleme, beğenme, yorumları okuma, paylaşma vb.) geçebilmektedir. Öte yandan gerçeğin sıfır anının aktif ve pasif etkileşim açısından etki durumları incelendiğinde ise pasif etkileşim üzerinde daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
- ❖ Dijital platformların sunmuş olduğu içeriklerin tüketici etkileşimi oluşturma durumu incelendiğinde ise içeriklerin genel olarak etkileşimin bir bölümünü (%5-%15) açıkladığı görülmektedir. Literatürde bu durum Barger vd. (2016) tarafından “markalar tarafından oluşturulan içeriklerin tüketilmesine bağlı olarak etkileşimin arttığı” şeklinde özetlenmektedir. Bu duruma ek olarak literatüre katkı açısından içeriklerin kime ait olduğu durumu üzerine tüketici etkileşimindeki değişim incelendiğinde ise aktif etkileşime markalar tarafından oluşturulan içeriklerin etkisi daha yüksek iken pasif etkileşime tüketiciler tarafından oluşturulan içeriklerin etkisinin daha yüksek gözlemlenmiştir.
- ❖ Gerçeğin sıfır anının güven oluşturma ile oluşan güvenin etkileşime etki etme durumları incelendiğinde ise gerçeğin sıfır anının yüksek platforma duyulan güveni yüksek düzeyde açıkladığı görülmüştür. Literatürde Lecinski (2011) dijital platformlarda gerçeğin sıfır anının tüketici kararları açısından etkili olmasını, tüketicilerin platformlar aracılığı ile incelemiş oldukları içerikler ve kendi deneyimlerinin örtüşmesi durumu ile gerçekleştirebileceğini savunmaktadır. Buna göre gerçekleştirilen çalışmada gerçeğin sıfır anı sayesinde belirli bir tüketici etkileşimi ve güven ortaya çıkmış olması aslında belirtilen görüşü destekler niteliktedir. Öte yandan Gummerus vd. (2012) çalışmasında tüketici

etkileşimi açısından güvenin hem bir çıktı hem de aynı zamanda bir girdi olarak da etkili olabileceğini belirtmektedir. Buna göre platforma duyulan güvenin tüketici etkileşimine etkisi incelendiğinde ise hem aktif hem de pasif etkileşim üzerinde etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

- ❖ Son olarak gerçekleşen mülakatlar sonrası “markayı bilme durumuna göre içeriğe bakış açılarının değişmesi” görüşünden kaynaklı modele eklenen “bilinirlik” değişkeninin markalar tarafından oluşturulan içeriklerin gerçeğin sıfır anına etkisinde düzenleyici rolü incelendiğinde kısmi düzenleyici olduğu görülmektedir. Buna göre içerikleri yayınlayan sponsor markanın bilinmesi durumunda markanın sunmuş olduğu içerikler gerçeğin sıfır anına etkisini yitirmeyip bilinirlik değişkeni ile birlikte daha güçlü bir etki ortaya çıkardığı incelenmiştir.

Gerçeğin sıfır anında dijital platformların sunmuş olduğu içeriklerin etkisi ile tüketici etkileşiminin bu değişkenler tarafından açıklanmasının aktarıldığı çalışmada araştırmacılar konunun geliştirilmesi açısından ileri araştırmalar için çeşitli öneriler sunmaktadır. Bunlar;

- Gerçeğin sıfır anında karar süreci ve bu süreçte içeriklerin “bilgi arama” açısından etkili olma durumu,
- Sunulan araştırma modelindeki platforma duyulan güvenin aracı etkisinin incelenmesi,
- Sunulan modelin yapısal olarak incelenmesi, şeklindedir.

Sonuç olarak gerçekleştirilen araştırmaya literatüre “kullanıcılar ve markalar tarafından oluşturulan içeriklerin gerçeğin sıfır anına etkisi” ile “gerçeğin sıfır anının tüketici etkileşimine etkisinin” nicel olarak incelenmesi açısından katkıda bulunmaktadır. Ek olarak araştırma ile aynı zamanda Onedio dijital platformuna aktif etkileşim oluşturabilecek daha güçlü içeriklerin sunulmasını ve platforma duyulan “güvenin” etkileşim oluşturması açısından kullanılmasını önermektedir.

Lisans Bilgileri

Dicle Akademi Dergisi’nde yayınlanan eserler [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in Journal of Dicle Academy are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](#).

Etik Beyanname

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi beyan ederiz. Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen (2020 yılı öncesi veriler ile gerçekleştirilmiş bir çalışma olarak) çalışmalar arasında yer aldığını beyan ederiz.

KAYNAKÇA

- Ahuja, V. & Medury, Y. (2010). Corporate blogs as e-CRM tools–Building consumer engagement through content management. *Journal of Database Marketing & Customer Strategy Management*, 17(2), s. 91-105.
- Akehurst, G. (2009). User generated content: the use of blogs for tourism organisations and tourism consumers. *Service Business*, 3(1), s. 51-61.
- Andaç, A., Akbıyık, F. & Karkar, A. (2016). Customer satisfaction factor in digital content marketing: Isparta Province as an example. *International Journal of Social Science Studies*, (5), s. 124-135.
- Ashley, C. & Tuten, T. (2015). Creative strategies in social media marketing: An exploratory study of branded social content and consumer engagement. *Psychology & Marketing*, 32(1), s. 15-27.
- Baltes, L. P. (2015). Content marketing-the fundamental tool of digital marketing. *Bulletin of the Transylvania University of Brasov. Economic Sciences. Series V*, 8(2), s. 111-118.
- Barger, V., Peltier, J. W. & Schultz, D. E. (2016). Social media and consumer engagement: a review and research agenda. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 10(4), s. 268-287.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), s. 1173-1182.
- Biçer, F. (2020). The Impact of Zero Moment of Truth (Zmot) on Smartphone Buying Decision. *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 6(2), s. 153-167.
- Bitner, M. J. (1990). Evaluating service encounters: the effects of physical surroundings and employee responses. *Journal of Marketing*, 54(2), s. 69-82.
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). To saturate or not to saturate? Questioning data saturation as a useful concept for thematic analysis and sample-size rationales. *Qualitative research in sport, exercise and health*, 13(2), s. 201-216.
- Brodie, R. J., Ilic, A., Juric, B. & Hollebeek, L. (2013). Consumer engagement in a virtual brand community: An exploratory analysis. *Journal of Business Research*, 66(1), s. 105-114.

-
- Canter, A., Asmussen, B., Michels, N., Butler, A. & Tompson, S. (2013). Defining Branded Content for the Digital Age. *BCMA*, s. 1-42.
- Chan, A. & Astari, D. (2017). The analysis of content marketing in online fashion shops in Indonesia. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 6(2), s. 225-233.
- Chaudhuri, A. & Holbrook, M. B. (2001). The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: the role of brand loyalty. *Journal of Marketing*, 65(2), s. 81-93.
- Chu, S. C. & Kim, Y. (2011). Determinants of consumer engagement in electronic word-of-mouth (eWOM) in social networking sites. *International Journal of Advertising*, 30(1), s. 47-75.
- Daugherty, T., Eastin, M. S. & Bright, L. (2008). Exploring consumer motivations for creating user-generated content. *Journal of Interactive Advertising*, 8(2), s. 16-25.
- Dessart, L., Veloutsou, C. & Morgan-Thomas, A. (2015). Consumer engagement in online brand communities: a social media perspective. *Journal of Product & Brand Management*, 24(1), s. 28-42.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. & Çinko, M. (2013). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Field, A. (2013) *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage: Newcastle Tyne, UK
- Goh, K. Y., Heng, C. S. & Lin, Z. (2013). Social media brand community and consumer behavior: Quantifying the relative impact of user-and marketer-generated content. *Information Systems Research*, 24(1), s. 88-107.
- Gokhale, N. (2016). Content Marketing-From Genesis to Future. *KHOJ: Journal of Indian Management Research and Practices*, 1(1), s. 13-23.
- Gummerus, J., Liljander, V., Weman, E. & Pihlström, M. (2012). Customer engagement in a Facebook brand community. *Management Research Review*, 35(9), s. 857-877.
- Gurjar, P., Kaurav, R. P. & Thakur, K. S. (2019). *Content Marketing: Concepts and Its Relevance in the Tourism Industry*. Available at SSRN 3307713.
- Ha, H. Y. (2004). Factors influencing consumer perceptions of brand trust online. *Journal of Product & Brand Management*, 13(5), s. 329-342.
- Hair Jr., J. F., Black, W. C., Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis 7th Edition*. Pearson Prentice Hall

-
- Hearn, A. (2016). Producing “Reality” Branded Content, Branded Selves, Precarious Futures. L. Ouellette içinde, *A Companion to Reality Television* (s. 437-455.). John Wiley & Sons.
- Holliman, G. & Rowley, J. (2014). Business to business digital content marketing: marketers’ perceptions of best practice. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 8(4), s. 269-293.
- Kee, A. A. & Yazdanifard, R. (2015). The review of content marketing as a new trend in marketing practices. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 2(9), s. 1055-1064.
- Koiso-Kanttila, N. (2004). Digital content marketing: a literature synthesis. *Journal of Marketing Management*, 20(1-2), s. 45-65.
- Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. (2016). *Marketing 4.0: Moving from traditional to digital*. John Wiley ve Sons.
- Laroche, M., Habibi, M. R., Richard, M. O. & Sankaranarayanan, R. (2012). The effects of social media based brand communities on brand community markers, value creation practices, brand trust and brand loyalty. *Computers in Human Behavior*, 28(5), s. 1755-1767.
- Lecinski, J. (2011). *Winning the zero moment of truth. Zero Moment of Truth*. Google Inc.
- Lee, D., Hosanagar, K. & Nair, H. S. (2018). Advertising content and consumer engagement on social media: Evidence from Facebook. *Management Science*, 64(11), s. 5105-5131.
- Mondal, S. (2021). A systematic study of new age consumer engagement and exploration for digital entertainment for over-the-top platforms in various digital media. *IGI Global: Innovations in digital branding and content marketing*, s. 113-133.
- Montoya-Weiss, M. M., Voss, G. B. & Grewal, D. (2003). Determinants of online channel use and overall satisfaction with a relational, multichannel service provider. *Journal of The Academy of Marketing Science*, 31(4), s. 448-458.
- Moran, G., Muzellec, L. & Nolan, E. (2014). Consumer moments of truth in the digital context: How “search” and “e-word of mouth” can fuel consumer decision making. *Journal of Advertising Research*, 54(2), s. 200-204.

-
- Morgan-Thomas, A., Dessart, L., & Veloutsou, C. (2020). Digital ecosystem and consumer engagement: A socio-technical perspective. *Journal of Business Research*, 121, s. 713-723.
- Muñiz, J. M. & Schau, H. J. (2007). Vigilante marketing and consumer-created communications. *Journal of Advertising*, 36(3), s. 35-50.
- Okazaki, S., Li, H. & Hiorse, M. (2009). Consumer privacy concerns and preference for degree of regulatory control. *Journal of Advertising*, 38(4), s. 63-77.
- Onedio. (2018). www.onedio.com adresinden alındı
- Opreana, A. & Vinerean, S. (2015). A new development in online marketing: Introducing digital inbound marketing. *Expert Journal of Marketing*, 3(1), s. 29-34.
- Park, C. & Lee, T. M. (2009). Information direction, website reputation and eWOM effect: A moderating role of product type. *Journal of Business research*, 62(1), s. 61-67.
- Pigg, K. E. & Crank, L. D. (2004). Building community social capital: The potential and promise of information and communications technologies. *The Journal of Community Informatics*, 1(1), s. 58-73.
- Poch, R. & Martin, B. (2015). Effects of intrinsic and extrinsic motivation on user-generated content. *Journal of Strategic Marketing*, 23(4), s. 305-317.
- Pulizzi, J. (2012). The rise of storytelling as the new marketing. *Publishing Research Quarterly*, 28(2), s. 116-123.
- Pulizzi, J. (2014). *Epic content marketing: How to tell a different story, break through the clutter, and win more customers by marketing less*. New York: McGraw-Hill Education.
- Rowley, J. (2008). Understanding digital content marketing. *Journal of Marketing Management*, 24(5-6), s. 517-540.
- Scholz, J. & Smith, A. N. (2016). Augmented reality: Designing immersive experiences that maximize consumer engagement. *Business Horizons*, 59(2), s. 149-161.
- Smartinsights. (2018). <https://www.smartinsights.com/digital-marketing-strategy/10-marketing-trends/> adresinden alındı
- Steenkamp, J. E., Batra, R. & Alden, D. L. (2003). How perceived brand globalness creates brand value. *Journal of International Business Studies*, 34(1), s. 53-65.

-
- Tsai, W. S. & Men, L. R. (2013). Motivations and antecedents of consumer engagement with brand pages on social networking sites. *Journal of Interactive Advertising*, 13(2), s. 76-87.
- Van Doorn, J., Lemon, K. N., Mittal, V., Nass, S., Pick, D., Pirner, P. & Verhoef, P. C. (2010). Customer engagement behavior: theoretical foundations and research directions. *Journal of Service Research*, 13(3), s. 253-266.
- Vivek, S. D., Beatty, S. E., Dalela, V. & Morgan, R. M. (2014). A generalized multidimensional scale for measuring customer engagement. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 22(4), s. 401-420.
- Wallace, E., Buil, I. & de Chernatony, L. (2014). Consumer engagement with self-expressive brands: brand love and WOM outcomes. *Journal of Product & Brand Management*, 23(1), s. 33-42.
- Wang, C. L. (2021). New frontiers and future directions in interactive marketing: inaugural Editorial. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 15(1), s. 1-9.
- Wu, X. & Liu, F. (2018). An analysis of the motivation of customer participation value co-creation in the we-media: A study based on content marketing. *Open Journal of Business and Management*, 6(3), s. 749-760.
- Zahra, N. & Noruzi, A. (2018). Content Marketing Process Model: A Meta-Synthesis of the Literature. *Webology*, 15(1), s. 8-18.

EKLER

Ek.1 - Görüşme Formu

Onedio kullanıyor musunuz?

Aktif olarak kullanır mısınız?

Onedio'ya hangi yollar ile bağlanırsınız?

Onedio'ya girerken genelde hangi aracı kullanırsınız?

Tahmini ne kadar süre geçirirsiniz?

1. Onedio'daki paylaşımlardan yararlanabiliyor musunuz?

1-a- Onedio kullanıcıları tarafından paylaşılan içeriklerdeki yararlanma durumu?

1-b- Sponsorlu veya markalar tarafından yayınlanan içeriklerdeki durum?

2. Onedio'da paylaşılan içeriklerin güvenilirlikleri hakkında görüşünüz nedir?

2-a- İçerikler kullanıcılar tarafından oluşturulmuşsa güven durumunuz?

2-b- İçerikler Markalı veya sponsorlu iken güven durumunuz?

3. Onedio'da paylaşılan içerikler gerçek hayatta veya online'da vermiş olduğunuz kararları etkiler mi?

3-a- İçerikler kullanıcılar tarafından oluşturulmuşsa etkilenme durumunuz?

3-b- İçerikler tüzel kişiler, markalar tarafından oluşturulmuşsa etkilenme durumunuz?

Ek.2 - Anket Formundaki Soruların Ortalamaları

NO	Anket Soruları	Ortalamalar	Ölçek
Q1	Onedio'da kullanıcılar/editörler tarafından paylaşılan içerikleri yararlı buluyorum.	3,61	UGC (Q1,3,5) – BGC (Q2,4,6)
Q2	Onedio'da markalar tarafından paylaşılan (sponsorlu) içerikleri yararlı buluyorum.	3,20	
Q3	Onedio'da kullanıcılar/editörler tarafından paylaşılan içerikleri güvenilir buluyorum.	3,45	
Q4	Onedio'da markalar tarafından paylaşılan (sponsorlu) içerikleri güvenilir buluyorum.	3,19	
Q5	Onedio'da kullanıcılar/editörler tarafından paylaşılan içerikler gelecekte alacağım kararları (Ürün satın alma, film izleme, tatil vb. gerçek hayat aktivitelerimi) etkileyebilir.	3,41	
Q6	Onedio'da markalar tarafından paylaşılan (sponsorlu) içerikler gelecekte alacağım kararları (Ürün satın alma, film izleme, tatil vb. gerçek hayat aktivitelerimi) etkileyebilir.	3,23	
Q7	Onedio'da markalar tarafından paylaşılan (sponsorlu) içerikler, aşına olmadığım bir markaya ait ise içeriği incelemem.	3,83	Bilimlilik (Sponsor)
Q8	Onedio'da markalar tarafından paylaşılan (sponsorlu) içerikler, beğendiğim bir markaya ait ise içeriği incelerim.	3,80	
Q9	Onedio'da markalar tarafından paylaşılan (sponsorlu) içerikler, tanıttıkları aracılığıyla bildiğim bir markaya ait ise içeriği incelerim.	3,77	
Q10	Onedio'da paylaşılan videolu içerikleri izlerim	2,91	Tüketici Etkileşimi (Q10-13 Pasif / Q14-17 Aktif)
Q11	Onedio'da paylaşılan görsel içeriklere bakarım	3,08	
Q12	Onedio'da yapılan paylaşımların altındaki kullanıcı yorumlarını okurum	2,86	
Q13	Onedio'da paylaşılan içeriklere emojileri ile olumlu/olumsuz tepki veririm.	2,06	
Q14	Onedio'da paylaşılan içeriklere yorum yazarım	1,69	
Q15	Onedio'da paylaşılan içerikleri kendi sosyal medyamda paylaşıyorum	1,72	
Q16	Onedio'da paylaşılan içerikleri kendi sosyal medyamda başkalarına tavsiye ederim.	1,82	
Q17	Onedio'da kendi oluşturduğum içerikleri paylaşıyorum.	1,64	Güven (Onedio)
Q18	Onedio'ya inanmaktayım	3,14	
Q19	Onedio dürüsttür.	3,14	
Q20	Onedio güvenlidir.	3,25	
Q21	Onedio güvenilirirdir.	3,26	
Q22	Onedio güncel içerikler sunmuştur.	3,68	ZMOT
Q23	Onedio doğru içerikler sunmuştur.	3,39	
Q24	Onedio'da paylaşılan içerikler faydalı bilgiler sağlamıştır.	3,56	
Q25	Onedio'da paylaşılan içerikler karar vermeme yardımcı olacak gerekli bilgiyi sağlamıştır.	3,42	

Ek.3 –Döndürülmüş Bileşenler Matrisi Faktör Yükleri

Faktör Adı	Madde No	Faktör Yüğü
UGC	Q1	,849
	Q3	,815
	Q5	,781
BGC	Q4	,866
	Q2	,860
	Q6	,665
Marka Bilinirliğı	Q7	,911
	Q9	,886
	Q8	,859
Tüketici etkileşimi (Pasif)	Q11	,891
	Q10	,867
	Q12	,736
Tüketici etkileşimi (Aktif)	Q15	,837
	Q14	,810
	Q17	,794
	Q16	,784
	Q13	,683
Güven	Q19	,945
	Q21	,937
	Q20	,920
ZMOT	Q18	,883
	Q24	,893
	Q23	,870
	Q22	,809
	Q25	,794

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1, Sayfalar / Pages: 77-97

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 11.03.2023

Accepted / Kabul: 11.04.2023

KAMU LİDERLİK ÖLÇEĞİ KISA FORMUNUN TÜRKÇE'YE UYARLANMASI VE PSİKOMETRİK ANALİZLERİNİN YAPILMASI*

Yusuf Taha OKAN¹

Nihat GÜLTEKİN²

Öz

Bu çalışmanın amacı, kamu kurumlarında çalışanların yöneticeleri ile ilgili düşüncelerini belirlemek için, Vogel, Reuber ve Vogel (2020) tarafından ölçek geliştirme basamaklarına uyularak geliştirilmiş olan ölçme aracını Türkçeye uyarlamaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle ölçek uyarlama çalışmasının tüm basamakları dikkate alınmaya çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu kamu kurumlarında çalışan bireyler meydana getirmektedir. Araştırmaya dahil edilen gruptan üç farklı zamanda veriler toplanmıştır. Her analiz için ayrıca veri toplanmıştır. İlk veri Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için, 117 (%33,5) kadın ve 232 (%66,5) erkek çalışan olmak üzere toplam 349, ikinci veri Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) için, 84'ü (%35,9) kadın 150'si (%64,1) erkek olmak üzere toplam 234 ve üçüncü veri ise ölçüt geçerliliği için, 35 (%43,8) kadın ve 45 (%56,2) erkek olmak üzere 80 katılımcının verileri analizlerde kullanılmıştır. İlk yapılan analizde dört boyutlu ölçek yapısı ortaya çıkmıştır. Bu dört boyutlu analizi doğrulamak için yapılan analizde ise AFA neticesinde elde edilen sonuçlar doğrulanmıştır. Uyarlanan Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formu güvenilirliği için iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Dört boyutlu olan ölçeğin Cronbach's Alpha alfa değeri hesap verebilirlik alt boyutu için $\alpha = .893$, kuralları uygulama alt boyutu için $\alpha = .909$, politik sadakat alt boyutu için $\alpha = .856$ ve iletişim ağı alt boyutu için $\alpha = .873$ kabul edilebilir düzeylerde bulunmuştur. Sonuç olarak uyarlama aşamalarında uygun analiz sonuçları elde edilmiş ve Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu, Türkçeye kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu liderliği, Alturistik liderlik, Ölçek uyarlama.

Jel Kodları: M 12, L 32, C 42.

* Bu çalışma, 12-15 Mayıs 2022 Tarihleri arasında Hitit Üniversitesinde düzenlenen 8. Hitit Öğrenci Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir. Çalışanların Stres ve Kaygı Düzeyleri ile Özgüvenleri Arasındaki İlişkide Kamu Liderliğinin Moderatör Etkisinin İncelenmesi başlıklı tez'den üretilmiştir.

¹Öğr. Gör., Harran Üniversitesi., ytoken@harran.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0002-7513-9790>

²Prof. Dr., Harran Üniversitesi., nigultekin@hotmail.com , <https://orcid.org/0000-0001-6692-1628>

***Atıf/ Citation:** Okan, Y. T. & Gültekin, N. (2023). Kamu liderlik ölçeği kısa formunun türkçe'ye uyarlanması ve psikometrik analizlerinin yapılması, *Dicle Akademi Dergisi*, 3(1), 77-97.

Bu makale [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır

ADAPTATION OF THE PUBLIC LEADERSHIP SHORT FORM TO TURKISH AND PERFORMING PSYCHOMETRIC ANALYSIS

Abstract

The aim of this study is to adapt the measurement tool developed by Vogel, Reuber and Vogel (2020) in accordance with the scale development steps to Turkish in order to determine the thoughts of the employees in public institutions about their managers. For this purpose, first of all, all the steps of the scale adaptation study were tried to be taken into account. The study group of the research consists of individuals working in public institutions. Data were collected from the group included in the study at three different times. Separate data were collected for each analysis. For the first data Exploratory Factor Analysis (EFA), a total of 349, 117 (33.5%) female and 232 (66.5%) male employees, for the second data Confirmatory Factor Analysis (CFA), a total of 234 (84 (35.9%) women and 150 (64.1%) men and the third data for criterion validity, the data of 80 participants, 35 (43.8%) female and 45 (56.2%) male, were used in the analysis. In the first analysis, a four-dimensional scale structure emerged. In the analysis performed to confirm this four-dimensional analysis, the results obtained as a result of EFA were confirmed. The internal consistency coefficient was checked for the reliability of the adapted Public Leadership Scale Short Form. The Cronbach's Alpha value of the four-dimensional scale is acceptable, with $\alpha = .893$ for the accountability sub-dimension, $\alpha = .909$ for the rule enforcement sub-dimension, $\alpha = .856$ for the political loyalty sub-dimension, and $\alpha = .873$ for the communication network sub-dimension. found. As a result, appropriate analysis results were obtained during the adaptation stages and the Public Leadership Scale Short Form was translated into Turkish.

Keywords: Public leadership, Altruistic leadership, Scale adaptation.

Jel Codes: M 12, L 32, C 42.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Along with the transition from the traditional management approach to the modern management approach, the meanings attributed to leadership have changed. The importance of leadership in institutions has increased even more and leaders have begun to be seen as the locomotive power of change. Error has started to take place among the functions of management with the modern management approach. The management approach, which is listed as planning, organization, execution, coordination and control in the traditional management approach, is listed as planning, organization, leadership and control together with the modern management approach. This situation shows how important leadership is for institutions in today's modern management approaches. With leadership becoming so important in institutions, having leaders with strong qualifications and qualifications has started to be of great importance for institutions. The success of leaders depends on good and talented employees. Over time, there has been a change and transformation from an understanding that sees employees as a resource in institutions to an understanding that sees employees as an investment tool. The necessity of developing employees and increasing their individual performance has emerged. Realizing the necessity of this change, the leaders made the necessary efforts and efforts to develop their employees, value their ideas and increase their performance. Although the employees are equipped with good talents and abilities, when the institutions do not have a good leader, it is very low for the institutions to benefit from the talents and abilities of the employees. In today's information age, these organizations must be managed according to scientific criteria in order for organizations to lead the

society and achieve successful results. In this context, organizations should be managed by individuals who have scientific knowledge and scientific management understanding (Buluç, 1998, p.788).

Materials And Methods

Vogel et al. (2020) Adapting the Public Leadership Scale Short Form into Turkish constitutes the main purpose of this study. Therefore, under this title, the stages of adaptation of the Short Public Leadership Scale to Turkish are presented in a certain order. For the scale adaptation, the necessary permission was obtained from the Social and Human Sciences Ethics Committee of Harran University on 09.06.2020.

This study, whose main purpose is the adaptation of the Public Leadership Scale Short Form into Turkish, is a scale adaptation research built on a descriptive survey design. The aim of descriptive research is to provide a clear definition for the target phenomenon. Büyüköztürk et al. (2019) stated that both scale development and scale adaptation are included in the descriptive research group.

In scale adaptation studies, if only confirmatory factor analysis is to be performed, data are collected twice by collecting data from more participants for scale adaptation and then from fewer participants for criterion validity. However, since exploratory factor analysis was also preferred in this study, data were collected three times, two of which were broad participation.

In the study of adapting the Public Leadership Scale Short Form into Turkish, two scales were used. The first scale is the Public Leadership Scale Short Form, which constitutes the purpose of this research. The other scale is the Altursitic Leadership Scale, which is used to validate the criterion validity of the adapted Public Leadership Scale Short Form.

Findings

The results of the statistical analyzes of this study, which was carried out to test whether the Public Leadership Scale Short Form is suitable for Turkish culture, are included under this title. The findings regarding the adaptation, in which the general conditions of the scale adaptation were followed, are given in a certain order.

In order to test whether the measurement tool developed in a different culture is suitable for a new culture, certain standards must be met. The results of the validity analyzes of the Public Leadership Scale Short Form are presented.

Normally, it is sufficient to perform Confirmatory Factor Analysis (CFA) for an adapted measurement tool. However, performing Exploratory Factor Analysis (EFA) will increase the validity of the measurement tool. Therefore, both EFA and CFA were deemed more appropriate for the Public Leadership Scale Short Form, which was adapted into Turkish in this study. In this context, exploratory factor analysis was performed for the measurement tool in the first place.

The exploratory factor analysis results for the Public Leadership Scale Short Form show that the scale has four factors as in the original. It is seen that four factors explain the total variance at the rate of 81.9%. Büyüköztürk (2018) states that it is acceptable to explain the variance between 40% and 60% in Social Sciences. It is understood that the variance explained for the Short Public Leadership Scale is much higher.

When the KMO and Bartlett's test results for the Public Leadership Scale Short Form are examined, it is seen that the KMO sample adequacy value for the scale is .909. When the literature is examined, a KMO sample adequacy value above .900 indicates an excellent value (Tavşancıl, 2010). The value obtained for the Public Leadership Scale Short Form indicates that the KMO Sample adequacy test result is of excellent value. The value obtained for Bartlett's test was 2608,423 ($p < .000$). From this situation, it is understood that multivariate and normally distributed data were used for scale adaptation.

As a result of the Exploratory Factor Analysis (EFA) conducted for the Short Form of the Public Leadership Scale, it was understood that the four-factor structure of the scale was confirmed as in the original version and the scale items had very high values (the lowest item load value was 0.683; the highest was 0.891). There is no reverse item in the scale. The total score obtained from the sub-dimensions of the scale gives the individual's score for that leadership type. At the same time, a total

score can be obtained for the scale. Confirmatory Factor Analysis (CFA), which is a kind of confirmation of the values obtained as a result of the EFA, is performed for construct validity.

The DFA diagram made for the Public Leadership Scale Short Form, as obtained from the EFA results made for the scale both in its original form and for the first stage of adaptation, was analyzed with its four-dimensional and 11-item structure by CFA and the model fit goodness values, which were deemed appropriate in the literature, were obtained ($\chi^2/df=2.798$; $p<.001$; RMSEA=0.072; S-RMR=0.056; NFI=0.961; CFI=0.974; GFI=0.944; IFI=0.975).

Conclusion and Recommendations

Vogel et al. (2020), the short form of the Public Leadership Scale was translated into Turkish, provided that the scale items comply with the translation steps.

EFA (Exploratory Factor Analysis) and CFA (Confirmatory Factor Analysis) were conducted on different samples to test the construct validity of the scale regarding the scale items translated into Turkish. Explained variance (81.933%) obtained from EFA, KMO (.909) and Barlet's test results for data adequacy and distribution ($\chi^2=2608.423$; $p<.001$) and load values of items (.891 and .683) It is understood that the four-factor structure was confirmed as in its original form and the scale items had very high values. Similar results were found by Vogel et al. Thus, it is concluded that the adaptation made is similar to the original results.

When we look at the fit indices obtained from CFA in this study, it was concluded that it was at a good and acceptable level. ($\chi^2/df=2.798$; $p<.001$; RMSEA=0.072; SRMR= 0.056; NFI=0.961; CFI=0.974; GFI=0.944; IFI=0.975). As a result, the construct validity of the scale was provided according to the EFA and CFA results of the 11-item Public Leadership Scale Short Form, which was adapted into Turkish in this study. The altruistic leadership scale for criterion validity was used. According to the data obtained from 117 public employees, the relationship between altruistic leadership and the Public Leadership Scale Short Form was found to be significant. In this context, as a result of the relationship between altruistic leadership and public leadership, criterion validity was ensured in the Turkish version of the Public Leadership Scale Short Form. Considering the internal consistency coefficients for the reliability of the adapted Public Leadership Scale Short Form, it is understood from the analyzes that the internal consistency coefficients for each sub-dimension are above acceptable values. As a result, it can be said that the Public Leadership Scale Short Form, which was adapted based on the results of the EFA, CFA and Altruistic Leadership Scale used in validity, and the results of the reliability and internal consistency coefficient used, is a valid and reliable scale. Thus, this valuable Public Leadership Scale Short Form, which can be applied to employees, has been brought to the scientific literature.

Limitations and Recommendations

Every researcher begins his research by taking into account and knowing various limitations when starting his research. Although the researchers made maximum efforts in this study, this study has several limitations in itself. In particular, researchers are working to minimize these existing limitations. Since the research is limited to those working in certain public institutions and reaching those working in other institutions requires a high level of effort and time, these places could not be reached. The data collected in the research were collected online, it will be useful to compare the research results by collecting the data face-to-face in future studies.

1. GİRİŞ

Geleneksel yönetim anlayışından modern yönetim anlayışına geçmekle birlikte liderliğe yüklenen anlamlarda değişmiştir. Kurumlarda liderliğin önemi daha da artmış ve liderler değişimin lokomotif gücü olarak görülmeye başlanmıştır. Hata modern yönetim anlayışıyla birlikte yönetimin fonksiyonları arasında yer almaya başlamıştır. Geleneksel yönetim

anlayışında yer alan planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve kontrol şeklinde sıralanan yönetim anlayışı, modern yönetim anlayışıyla birlikte planlama, örgütleme, liderlik ve kontrol şeklinde sıralanmıştır. Bu durum da günümüz modern yönetim anlayışlarında liderliğin kurumlar için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kurumlarda liderliğin bu kadar önemli hale gelmesiyle birlikte güçlü vasıf ve niteliklere sahip liderlere sahip olmak kurumlar için büyük önem arz etmeye başlamıştır. Liderlerin başarılı olmaları ise iyi ve yetenekli çalışanlara bağlıdır. Zamanla çalışanları kurumlarda bir kaynak olarak gören anlayıştan, çalışanları bir yatırım aracı olarak gören anlayışa doğru bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Çalışanların geliştirilmesi ve bireysel performanslarının artırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu değişimin gerekliliğini fark eden liderler de çalışanlarını geliştirme, fikirlerine değer verme ve performanslarını artırmak için gerekli çaba ve gayretler sarf etmişlerdir. Her ne kadar çalışanlar iyi yetenek ve kabiliyetlerle donatılmış olsa da kurumlar iyi bir lidere sahip olmadıklarında çalışanların yetenek ve kabiliyetlerinden kurumların faydalanması oldukça düşük kalmaktadır. Günümüz bilgi çağında örgütlerin topluma öncülük etmesi ve başarılı neticeler elde edebilmesi için bu örgütlerin bilimsel kriterlere göre de yönetilmesi gerekir. Bu bağlamda örgütlerin bilimsel bilgi sahibi ve bilimsel yönetim anlayışına sahip bireyler tarafından yönetilmesi gerekmektedir (Buluç, 1998, s.788).

2. LİDERLİK KAVRAMI

Yönetim alanına baktığımızda, liderliğin sosyal bilimcilerin ilgisini çok fazla çektiği ve bu araştırmacıların liderlik konusunda oldukça fazla araştırma yaptıklarını görmekteyiz. Ancak yapılan bunca araştırma ve çalışmalara rağmen liderlik halen gizemini koruyan bir konu olmaktadır. Bunun sebeplerine baktığımızda ise liderlik konusunda lider ne zaman ortaya çıkar, kişinin hangi özellikler, koşul ve yeteneklere sahip olması onu lider yapar, gibi sorular halen bunca araştırmaya rağmen tam olarak cevaplandırılmamıştır. Bu bağlamda her yer ve zamanda geçerli tek bir liderlik modelinin olduğunu söyleyemeyiz (Güney, 2020, s. 26). Lider ve liderlik kavramı her ne kadar gerek yapılan araştırmalarda gerek günlük hayatta kullanılıyor olsa da, bu kavramı sadece belirli sınırlar içerisinde tanımlamak o kadar da kolay olmamaktadır (Yukl, 2013, s.7). Liderlik kavramı ile alakalı yapılmış tanımlara baktığımızda bir kısmı şu şekildedir. Liderlik, belirli şartlar altında belirli kişisel ya da grupların hedeflerini gerçekleştirmek üzere, bir kimsenin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve onları isteği doğrultusunda yönlendirmesi olarak ifade edilebilir (Barlı, 2010, s. 355). Liderlik, liderin yaptığı işlerle alakalı bir süreçtir. Lider ise, başkalarını belirli bir amacı gerçekleştirme doğrultusunda davranışa yönelten kişidir. Buna bağlı olarak liderlik sürecinin özünü, bir kimsenin başkalarını etkileyebilmesi meydana

getirmektedir (Ertürk, 1995, s.135). Liderlik, bir grup insanı belirlenmiş amaçlar doğrultusunda toplayabilme ve belirlenmiş bu amaçlara ulaşabilme yolunda eyleme geçirebilme bilgi ve kabiliyeti olarak ifade edilmiştir (Eren, 2012, s.415). Liderler takipçilerinin davranışlarını kendi istek ve arzuları doğrultusunda etkileyen ve bu etkileme eylemini de gerçekleştirirken onları aydınlatan, yol gösteren, öğreten, ayrıca ileriye gören, emir ve direktifler veren; beraber çalıştığı kişilerin ihtiyaç ve arzularını zamanında sezen kimselerdir (Bakan, 2008, s. 3). Liderlik, belirli bir insan grubunu, belirlenmiş olan amaçlar doğrultusunda toplayabilmek ve belirlenen amaçları gerçekleştirebilmek için onları harekete geçirmeye yönelik gerekli tecrübe, yetenek ve yeterliliğe sahip olmakla bağlantılı özelliklerin tamamıdır (Erkutlu, 2014, s.2). Liderlikten bahsedilebilmesi için, izleyicilerin olması gerekmektedir. Liderlik yapılacak, yönlendirilecek ve bunu benimseyecek şekilde yapacak bir izleyici grubu olmalıdır. Bunun aksine liderin tek başına olması bir anlam ifade etmemektedir (Özsalmanlı, 2005, s.143).

$$\text{Liderlik} = f(\text{Lider, İzleyiciler, Koşullar})$$

Liderlik sürecinin esasına baktığımızda, bu süreci bir kişinin başkalarını etkileyebilmesi meydana getirmektedir. Liderlik sürecine bakıldığında, lider, izleyiciler ve koşullar arasındaki ilişkilerden oluşan oldukça karmaşık bir süreç olduğu görülmektedir (Koçel, 2018, s. 586-592). Lider izleyicilerini motive etmeli, rehberlik yapmalı ve verilen direktifleri yerine getirebilmeleri için uygun çalışma şartları oluşturması gerekir (Yukl, 2018, s. 29). Sosyal bir varlık olmasından dolayı insanoğlunun belirli bir grupta hayatını sürdürme zorunluluğu bulunmaktadır. Her grubun da kendine özgü amaç ve hedefleri olmaktadır. Grup üyeleri grupta var olan bu amaç ve hedefleri gerçekleştirebilecek yetenek ve kabiliyetle donatılmış bir lidere ihtiyaç duymaktadırlar.

3. KAMU LİDERLİĞİ

Kamu Liderliği, bir kişinin bir kamu görevini üstlendiği ve bir bütün olarak topluma hizmet ve rehberlik ettiği bir rol olarak tanımlanmaktadır. İki ya da daha fazla bireyi aynı anda etkileyerek belirli davranışlara yönlendirebilme yetenek ve kabiliyetini ifade etmektedir. Bu yetenek ve kabiliyetlerin başında vizyon belirleyebilme, organize edebilme, diğer kişileri güçlendirebilme ve sorunlara çözüm önerebilme gelmektedir (Koçel, 2018). Kamu yöneticisi, yönetim faaliyetlerini yerine getirirken bunların hukuka, anayasa ve diğer yasalara uygun olacak bir biçimde yerine getirebilecek çok yönlü bir kişilik yapısına sahip olması gerekmektedir. Kamu yöneticisine baktığımızda, kamudaki gücü kullanarak birden fazla kişinin iş planını yapan, örgütlendiren, elde var olan kaynakları belirlenmiş olan amacı gerçekleştirmeye yönelik yönlendiren ve yönelten, birçok etkinliği koordine eden, yapılanları denetleyen ve tüm bunları

yaparken aynı zamanda yasalarda belirlenmiş çerçeveye ve siyasi çevreyi de dikkate alan kişidir (Canman, 1995, s.93).

Van Wart (2013) Kamu liderliğinin olası tanımlarını şu şekilde yapmıştır.

- Kamu liderliği, yetkilendirilmiş süreçlerin gerektirdiği sonuçların verimli, etkin ve yasalara bir şekilde sağlanması sürecidir
- Kamu liderliği, sonuçları sağlayan izleyicileri geliştirme ve destekleme sürecidir.
- Kamu liderliği, organizasyonu çevresiyle, özellikle gerekli makro düzeydeki değişiklikleri gerekli hale getirme ve kültürü uygun şekilde yeniden düzenleme sürecidir.
- Kamu liderliğinin kilit unsuru, hizmet odağıdır.

Kamu liderliği, teknik performans, takipçilere dahili yönlendirme, harici organizasyonel yönlendirme sağlamanın bir bileşimidir - tümü kamu hizmeti odaklıdır (Van Wart, 2013, s.221).

3.1. Kamu Liderliğinin Boyutları

Kamu yönetimi özelinde, kamu liderliği konusunda doğrudan olmasa da dolaylı olarak temas eden çalışmaların olduğu bilinmektedir (Fernandez 2005; Wright, Moynihan & Pandey 2011; Jacobsen & Andersen 2015). Bununla birlikte diğer liderlik alanlarıyla kıyaslandığında kamu liderliği ile ilgili yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir (Tummers & Knies, 2016). Benzer bir ifadeyi Hansen ve Villadsen de (2010, s. 247) kullanmaktadırlar. Onlara göre kamu liderlik teorisi araştırmalarda gereken önemi görmemektedir. Van Wart (2013, s. 538) her ne kadar kamu liderliği ile ilgili çalışmalar yapılıyor olsa da ortak bir bütünden bahsetmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Vogel ve Masal (2014, s. 15) ise kamu liderliği çalışmalarında daha çok liderlik vurgusunun yapıldığını ve dolayısıyla kamusal alanın gözden kaçırıldığı noktasına dikkat çekmişlerdir. Bu noktada Rainey (2014, s. 364) bazı hususlara dikkat çekmektedir: Hemen hemen herkes, tüm yöneticilerin çok benzer görev ve zorluklarla karşı karşıya olduğu önermesini kabul etse de, ortak bir noktada birleşme noktasında fikir birliği söz konusu değildir. Ancak literatürün genel olarak kamu liderlerinin, kamu, toplum ve medyaya karşı hesap verebilir olmalarını (Bovens, 2007), kamudaki kural ve düzenlemeleri uygulamak zorunda olduklarını (Hill & Hupe 2009), bazen kişisel maliyetlere yol açsa da siyasal sadakat gösterdiklerini (Gailmard & Patty 2012) ve geniş bir iletişim ağına sahip oldukları (Klijn & Koppenjan 2012) noktalarda konumlandıkları görülmektedir. Hiç şüphesiz kamu liderliği birçok boyutu olan ve oldukça geniş kapsamlı bir alana sahiptir. Ancak alan yazında özellikle kamu liderliğinin dört boyutu üzerinde durulduğu görülmektedir (Vogel

vd. 2020). Dolayısıyla kamu liderliğinin dört boyutunun ele alınıp incelenmesi daha doğru olacaktır.

Tablo 1. Kamu Liderliğinin Dört Boyutu

Kamu liderinin rolü	Tanım: Liderler ...	Yüksek puan örneği
Hesap verebilirlik liderliği	... çalışanları eylemlerini haklı çıkarmaya ve paydaşlara açıklamaya teşvik eder.	Bir kamu lideri, çalışanlarını bir vatandaşa neden sosyal yardım sağlamadıklarını söylemeye teşvik eder.
Kuralları Uygulama	... çalışanlarını hükümet kurallarına ve düzenlemelerine uygun hareket etmeye teşvik eder.	Öğretmenlerine, yaklaşmakta olan öğrenci testleri ile birlikte gelen yönetmeliklere tam olarak uymaları gerektiğini vurgulayan bir okul lideri.
Politik Sadakat	Bir lider, çalışanlarını, kendileri için maliyetli olsa bile, eylemlerini hükümet politikalarının çıkarlarıyla uyumlu hale getirmeye teşvik eder.	Bir genel müdür, bakanlığının memurlarını, kendisi ve çalışanları eksiklikler görse bile, Bakanın siyasi kararlarını uygulamaya koymaları konusunda teşvik eder.
İletişim Ağı	... çalışanlarını ilgili paydaşlarla aktif olarak bağlantı kurmaya teşvik eder.	Belediyedeki bir yönetici, çalışanlarını yeni bağlantılar kurmak için şehirdeki küçük ve orta ölçekli işletmeler için çeşitli konferanslara ve toplantılara katılmaya teşvik eder.

Kaynak: Tummers, L. & Knies, E. (2016). Measuring public leadership: Developing scales for four key public leadership roles. *Public Administration*, 94(2), 433-451.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kamu liderliğinin dört alt boyutu olduğu görülmektedir.

4. GEREÇ VE YÖNTEM

Vogel vd. (2020) tarafından geliştirilen Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunun Türkçeye uyarlamak bu çalışmanın asıl amacını meydana getirmektedir. Dolayısıyla bu başlık altında Kısa Kamu Liderlik Ölçeğinin Türkçeye uyarlama aşamaları belli bir düzen içerisinde sunulmaktadır. Ölçek uyarlaması için, Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 09.06.2020 tarihinde gerekli izin alınmıştır.

4.1. Araştırmanın Deseni

Temel amacı Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunun Türkçeye uyarlanması olan bu çalışma betimsel tarama deseni üzerine inşa edilmiş ölçek uyarlama araştırmasıdır. Betimsel araştırmalarda gaye hedef olgu için net bir tanımlamanın yapılabilmesini sağlamaktır. Büyüköztürk vd. (2019) gerek ölçek geliştirmenin ve gerek ölçek uyarlamanın betimsel araştırmalar grubunda yer aldığını belirtmişlerdir.

4.2. Örneklem Grubu

Ölçek uyarlama çalışmalarında eğer sadece doğrulayıcı faktör analizi yapılacaksa, ölçek uyarlama için daha fazla sayıda katılımcıdan ve akabinde ölçüt geçerliği için ise daha az katılımcıdan veri toplanmak suretiyle iki defa veri toplama yoluna gidilmektedir. Ancak bu araştırmada ayrıca Açımlayıcı faktör analizi de tercih edildiğinden ikisi geniş katılımlı olmak üzere üç defa veri toplanmıştır. Öncelikle Açımlayıcı faktör analizi için katılımcılardan veri toplama yoluna gidilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi için 117 kadın (%33,5) ve 232 erkek (%66,5) olmak üzere 349 kamu personelinden veri toplanmıştır. Daha sonra Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için, 84'ü (%35,9) kadın 150'si (%64,1) erkek olmak üzere toplam 234 katılımcıdan veri toplanmıştır. Aynı şekilde uyarlaması yapılan ölçeğin daha önce geçerlik ve güvenirlik analizi yapılmış olan benzer ölçeklerle olan ilişkisini belirlemek amacıyla ölçüt geçerliği için 35 (%43,8) kadın ve 45 (%56,2) erkek olmak üzere 80 katılımcıdan veri toplanmıştır. Veriler kolayda örnekleme yöntemi ile toplanmıştır.

4.3. İzin ve Çeviri Çalışması

Kısa Kamu Liderlik Ölçeğinin Türkçeye uyarlamasını yapmak için öncelikle ölçeği geliştiren yazarlardan Dominik Vogel ile iletişime geçilmiş ve gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra uyarlaması yapılacak ölçek için genel çeviri basamakları dikkate alınmıştır. Bazı araştırmacılar ölçek uyarlamada çeviri basamaklarını belli sıralar dâhilinde açıklamışlardır (Brislin vd. 1973; Cha, Kim, & Erlen, 2007; Okan & Okan, 2021).

Şekil 1. Ölçek Uyarlama İçin Çeviri Basamakları

Yukarıdaki şekilde çeviri ölçek uyarlama çalışması için genel basamaklar gösterilmektedir. İlk basamak olarak orijinal dildeki maddelerin hedef dile çevirisi yapılmıştır. Bunun için orijinal dile hâkim beş uzmandan çeviri için yardım isteğinde bulunulmuş ve bu beş uzmanın yardımıyla hedef dile çeviriler uzmanlarca yapılmıştır. İkinci basamak olan Çeviri değerlendirme basamağında ise, yabancı diller yüksek okulunda görevli iki uzmandan yardım istenmiş ve bu uzmanlar her bir çeviriyi detaylı bir şekilde inceleyerek gerekli değerlendirmeleri yapmışlardır. Bu değerlendirmede birçok boyutu ele alan oldukça kapsamlı analizler yapılmıştır. Gerek çevirilerin anlaşılabilirliği gerek hedef kültüre uygunluk durumu ve gerek dil yapısı noktasında incelemeler yapılmıştır. Maddeler üzerinde ittifak sağlandıktan sonra yine yabancı dil bilgisine hâkim iki uzman tarafından maddeler orijinal dile geri çeviri sürecine tabi tutulmuştur. Çeviriden sonra gerek Türkçeye çeviri süreci ve gerek geri çeviri süreci oldukça kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve nihayetinde ortak fikir birliğine varılmıştır. Bu aşamadan sonra hem ölçek uyarlama basamaklarına hâkim hem de dil becerisine hâkim iki uzmandan her iki çeviri için akademik ve dilsel inceleme yapılması noktasında yardım talebinde bulunulmuştur. İki uzmanın olurları ile birlikte maddelerin uygulanabilir nihai hali ortaya çıkmıştır.

4.4. Veri Toplama Araçları

Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunu Türkçeye uyarlama çalışmasında iki ölçek kullanılmıştır. Birinci ölçek bu araştırmamızın amacını oluşturan Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formudur. Diğer

ölçek ise uyarlanan Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunun ölçüt geçerliğini yapmak için kullanılan Alturistik Liderlik Ölçeğidir.

4.5. Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu

Vogel vd. (2020) tarafından geliştirilen, 11 madde ve 4 alt boyuttan oluşan Kısa Kamu Liderlik Ölçeği ile kamu liderliğinin dört boyutu puanlanabilmektedir. Her bir boyuttan alınan puan katılımcının o alt boyut ile ilgili puanını vermektedir. Aynı zamanda ölçeğin toplam puanı da alınabilmektedir. Ölçekte ters kodlanan herhangi bir madde bulunmamaktadır.

4.6. Alturistik Liderlik Ölçeği

Zheltoukhova (2016) tarafından geliştirilen ve Çakmak vd. (2019) tarafından Türkçeye uyarlanan Alturistik Liderlik Ölçeği orijinalinde dokuz madde ve iki alt boyuttan oluşurken, Türkçeye uyarlaması yapılan ölçek tek boyutlu ve sekiz maddeden oluşmaktadır. Ölçek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin sekiz maddeli yapısı doğrulanmış ve uyum iyilik değerlerinin kabul edilebilir değerler arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($\chi^2/sd=2,027$; RMSEA=0,069; GFI=0,967; AGFI=0,922; CFI=0,987; NFI= 0,975; TLI=0,976 ve IFI=0,987). Ölçek için yapılan Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı hesaplanmasında güvenilirlik katsayısının 0.927 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu sonuçlar sekiz maddeli Alturistik Liderlik Ölçeğinin yeterli geçerlik ve güvenilirlik değerlerine sahip olduğunu göstermektedir.

4.7. İstatistik Araçları

Bu araştırma için toplanan verilerin istatistiksel olarak analiz edilebilmesi için SPSS 25 ve AMOS 24 Paket programları kullanılmıştır. SPSS 25 Paket Programı ile Açıklayıcı faktör analizi, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayı analizi, Pearson korelasyon analizi ve diğer betimsel istatistiksel analizler yapılmıştır. AMOS 24 Paket Programı ile de doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu kapsamda ölçek için gerekli geçerlik ve güvenilirlik analizleri, bilimsel araştırma basamakları dikkate alınarak yapılmıştır.

5. BULGULAR

Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunun Türk kültürüne uygun olup olmadığını test etmek amacıyla yürütülen bu çalışmaya ilişkin istatistiksel analizlerin sonucu bu başlık altında yer almaktadır. Ölçek uyarlamasının genel koşullarının izlendiği uyarlamaya ilişkin bulgular belli bir sıra dâhilinde verilmiştir.

5.1. Geçerlilik

Farklı bir kültürde geliştirilmiş olan ölçme aracının yeni bir kültüre uygun olup olmadığını test etmek için belli standartların sağlanması gerekmektedir. Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu geçerlik analizleri ile ilgili sonuçlar sunulmuştur.

5.2. Yapı Geçerliliği

Normalde uyarlanan bir ölçme aracı için Doğrulayıcı Faktör Analizinin (DFA) yapılması yeterlidir. Ancak Açıklayıcı Faktör Analizinin (AFA) yapılması ölçme aracının geçerliğini artıracaktır. Bu yüzden bu araştırmada Türkçeye uyarlaması yapılan Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu için hem AFA hem de DFA yapılması daha uygun görülmüştür. Bu kapsamda ilk etapta ölçme aracı için Açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Tablo 2. AFA Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formuna İlişkin Açıklanan Varyans

Faktörler	Başlangıç Özdeğerleri			Toplam Faktör Yük Değerleri		
	Toplam	%	Kümülatif %	Toplam	%	Kümülatif %
1.Hesap Verebilirlik	6,103	55,482	55,482	6,103	55,482	55,482
2.Kuralları Uygulama	1,863	12,389	67,871	1,363	12,389	67,871
3.Politik Sadakat	1,242	7,655	75,526	,842	7,655	75,526
4.İletişim Ağı	1,012	6,407	81,933	,705	6,407	81,933

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu için yapılan Açıklayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin orijinalindeki gibi dört faktörlü olduğunu göstermektedir. Dört faktörün toplam varyansı %81,9 oranında açıkladığı görülmektedir. Büyüköztürk (2018) Sosyal Bilimlerde varyansın %40 ile %60 arasında açıklanmış olmasının kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir. Kısa Kamu Liderlik Ölçeği için açıklanan varyansın çok daha yüksek olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 3. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri

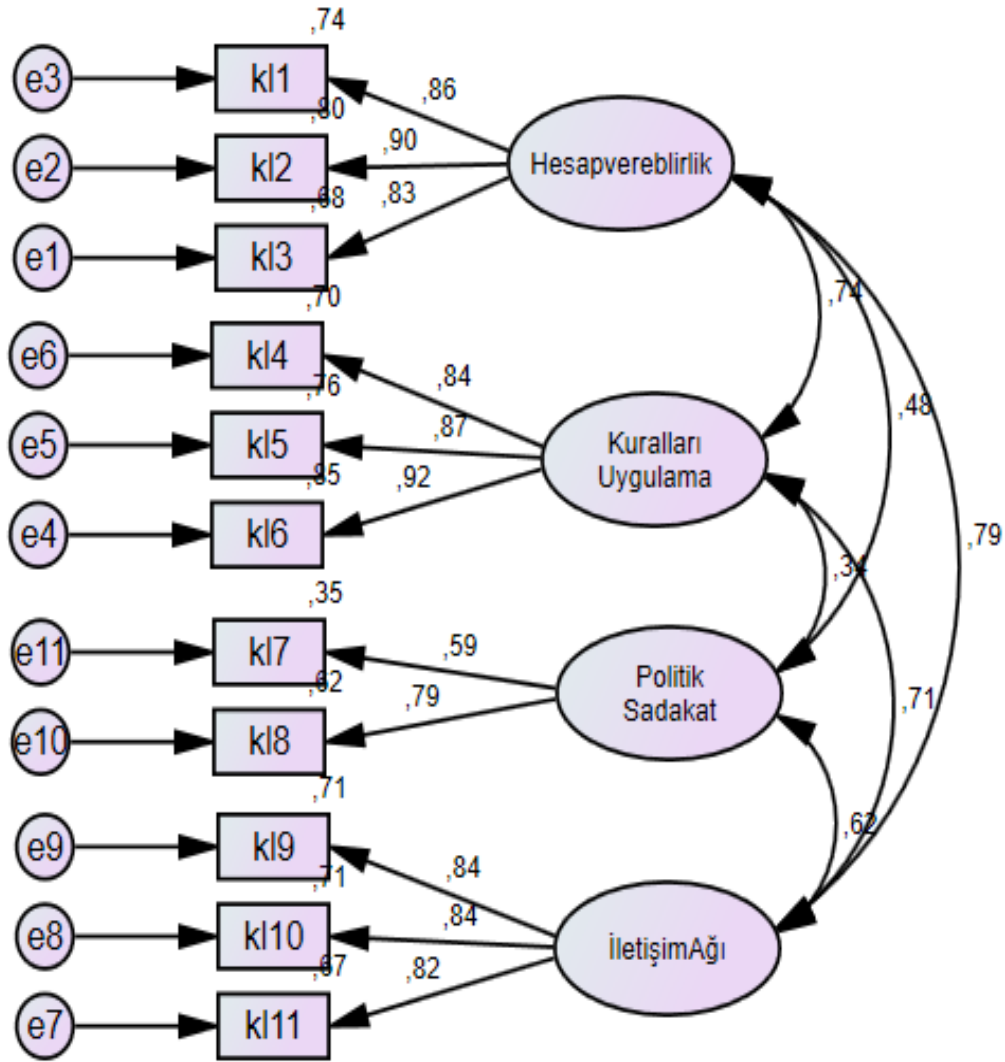
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		,909
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare Değeri	2608,423
	S.Derecesi	55
	P	,000

Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formu için yapılan KMO ve Bartlett's testi sonuçlarının gösterildiği Tablo 2 incelendiğinde ölçek için KMO örneklem yeterliliği değerinin .909 olduğu görülmektedir. Alan yazın incelendiğinde KMO örneklem yeterliliği değerinin .900 üstü olması mükemmel değeri belirtmektedir (Tavşancıl, 2010). Bununla birlikte .60 ve .70 değerlerinin vasat, .80 ve üstünün ise oldukça iyi olduğu da yine alan yazında bilinmektedir. Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formu için elde edilen değer KMO Örneklem yeterliliği testi sonucunun mükemmel değerde olduğunu göstermektedir. Bartlett's testi için elde edilen değer ise, 2608,423 ($p < .000$) şeklinde elde edilmiştir. Bu durumdan ölçek uyarlama için çok değişkenli ve normal bir şekilde dağılan verilerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu Maddelerinin Yük Değerleri

Maddeler	Hesap verebilirlik	Kuralları Uygulama	Politik Sadakat	İletişim Ağı
M1	,830			
M2	,824			
M3	,683			
M4		,847		
M5		,848		
M6		,824		
M7			,891	
M8			,727	
M9				,738
M10				,725
M11				,814

Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formu için yapılan Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda ölçeğin orijinal halindeki gibi dört faktörlü yapısının doğrulandığı ve ölçek maddelerinin oldukça yüksek değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır (en düşük madde yük değeri 0,683; en yüksek ise 0,891). Ölçekte herhangi bir ters madde bulunmamaktadır. Ölçek alt boyutlarından elde edilen toplam puan kişinin o liderlik türüyle ilgili puanını vermektedir. Aynı zamanda ölçek için toplam puan da alınabilmektedir. Yapılan AFA sonucunda elde edilen değerlerin bir nevi teyidi doğrulanması mahiyetinde olan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ise yapı geçerliği için yapılmaktadır. Buna ilişkin elde edilen sonuçlar görülmektedir.

Şekil 2. Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu İçin Yapılan DFA Path Diyagramı

Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu için yapılan DFA diyagramı yukarıdaki şekilde görülmektedir. Ölçeğin gerek orijinal halinde ve gerekse uyarılmanın ilk aşaması için yapılan AFA sonuçlarından da elde edildiği gibi dört boyutlu ve 11 maddeli yapısı DFA ile analize tabi

tutulmuş ve alan yazında uygun görülen model uyum iyilik değerleri elde edilmiştir ($X^2/df=2.798$; $p<.001$; $RMSEA=0.072$; $S-RMR=0.056$; $NFI=0.961$; $CFI=0.974$; $GFI=0.944$; $IFI=0.975$). Buna ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5. Standart Uyum İyiliği Ölçütleri ve Araştırma Sonuçlarının Karşılaştırılması
(Schermelleh-Engel vd., 2003; Ekşi vd., 2018)

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Araştırmada Elde Edilen Uyum Değerleri
X^2/df	$0 \leq x^2/df \leq 2$	$2 \leq x^2/df \leq 3$	2.798
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0.072
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.056
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.961
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0.974
GFI	$0.90 \leq GFI \leq 1.00$	$0.85 \leq GFI \leq 0.90$	0.944
IFI	$0.90 < RFI < 1.00$	$0.85 < RFI < 0.90$	0.975

5.3. Ölçeğe İlişkin Ölçüt Geçerliliği

Kısa Kamu Liderlik Ölçeğinin ölçüt geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla Alturistik Liderlik Ölçeği toplamda 117 kamu çalışanına uygulanmıştır. Alturistik Liderlik Ölçeğinin kullanılış amacı, kavramların birbirlerine olan benzerlikleridir. Bu ölçekler arası ilişkilere ait veriler altta yer alan tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu Puanları Arasındaki İlişki

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Hesap verebilirlik	1	,679**	,359**	,721**	,626**
2. Kuralları Uygulama	,679**	1	,285**	,630**	,605**
3. Politik Sadakat	,359**	,285**	1	,486**	,439**
4. İletişim Ağı	,721**	,630**	,486**	1	,690**
5. Alturistik Liderlik	,626**	,605**	,439**	,690**	1

** $P < .001$

Yapılan analizler neticesinde, Alturistik liderlik ölçeği ile kısa kamu liderlik ölçeği alt boyutları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki söz konusudur ($r_1=.626$; $r_2=.605$; $r_3=.439$; $r_4=.690$; $p<.001$). Bu sonuç Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunun geçerliği açısından oldukça önemli bir sonucu göstermektedir.

5.4. Güvenirlilik

Ölçek güvenirliğini hesaplamak için Cronbach Alpha (α) iç tutarlılık katsayılarına bakılmış olup, bunlara ilişkin bulgular bu başlık altında sunulmuştur.

Tablo 7. Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu İç Tutarlılık Katsayısı

Ölçek	Cronbach's Alpha Değeri
Hesap verebilirlik	.893
Kuralları Uygulama	.909
Politik Sadakat	.856
İletişim Ağı	.873

Tabloya bakıldığında, Kısa Kamu Liderlik Ölçeği (KKLÖ) için iç tutarlılık katsayı Cronbach's Alpha değeri; Hesap verebilirlik için=.893; kuralları uygulama için=.909; politik sadakat için=.856 ve iletişim ağı için=.873 şeklinde bulunmuştur. Sosyal Bilimlerde genel olarak kabul edilen alfa değeri 0,70 ve üstü olmasıdır (Büyüköztürk, 2015). Bu durum Kısa Kamu Liderlik Ölçeği maddelerinin Türkçeye uyarlanmasının güvenirlik noktasında iyi bir değere sahip olduğunu göstermektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Vogel vd. (2020) tarafından geliştirilen Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunun Türkçeye kazandırılması için, ölçek maddeleri çeviri basamaklarına uymak kaydıyla Türkçeye çevirisi sağlanmıştır. Bu bağlamda Kısa Kamu Liderlik Ölçeğinin Türkçeye uyarlama aşamaları belli bir düzen içerisinde sunulmaktadır. Çeviri süreci çift yönlü bir süreç olmalıdır. Yani çeviriyi yaparken asıl dilden hedef dile çevirisi yapılan maddelerin tekrar asıl dile çevirisi yapılmalı ve bu basamakların alanında uzmanlar tarafından yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda bu çeviri basamaklarını gerçekleştirme sürecinde ölçeğin uyarlanacağı kültüre hâkim uzmanlarca da maddelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu yüzden de ölçek uyarlamaya ilişkin çalışmalar yapılırken, uyarlama sürecinde ölçek maddelerinin orijinal anlamlarına bağlı kalınması,

bilhassa kavramlar arasında belirli bir uyumun olması ve hedef olarak belirlenen grup için uygunluğuna dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Borsa vd. 2013: Deniz. 2007). Kısa Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Forumu'nun (KKLÖKF) Türkçeye uyarlama çalışması yapılırken azami derecede bu hususların göz önünde bulundurulmasına dikkat edilmiştir.

Türkçeye çevirisi yapılan ölçek maddelerine ilişkin ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için farklı örneklemeler üzerinden AFA (Açımlayıcı Faktör Analizi) ve DFA (Doğrulayıcı Faktör Analizi) yapılmıştır. AFA'dan elde edilen açıklanan varyans (%81,933), veri yeterliliği ve dağılımına yönelik KMO (.909) ve Barlet's test sonuçları ($X^2=2608,423$; $p<,001$) ve maddelerin yük değerleri (.891 ile .683) ölçeğin orijinal halindeki gibi dört faktörlü yapısının doğrulandığı ve ölçek maddelerinin oldukça yüksek değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Benzer sonuç Vogel ve arkadaşları tarafından da bulunmuştur. Böylece yapılan uyarlamanın orijinal sonuçlarla benzerlik gösterdiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada DFA'dan elde edilen uyum indekslerine baktığımızda, iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğunu sonucu çıkmıştır. ($X^2/df=2.798$; $p<,001$; RMSEA=0.072; SRMR= 0.056; NFI=0.961; CFI=0.974; GFI=0.944; IFI=0.975). Sonuç olarak bu çalışmada Türkçeye uyarlaması yapılan 11 maddelik Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formunun AFA ve DFA sonuçlarına göre ölçeğin yapı geçerliliği sağlanmıştır. Ölçüt geçerliliğine ilişkin alturistik liderlik ölçeği kullanılmıştır. 117 kamu çalışanından elde edilen verilere göre alturistik liderlik ile Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formu arasındaki ilişki anlamlı bir şekilde çıkmıştır. Bu bağlamda alturistik liderlik ile kamu liderliği arasında elde edilen ilişki sonucunda Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formu Türkçe versiyonunda ölçüt geçerliliği sağlanmıştır. Uyarlaması yapılan Kamu Liderliği Ölçeği Kısa Formu güvenilirliği için iç tutarlılık katsayılarına bakıldığında her alt boyut için iç tutarlılık katsayısının kabul edilebilir değerler üzerinde olduğu analizlerden anlaşılmaktadır. Sonuç olarak geçerlilikte kullanılan AFA, DFA ve Alturistik Liderlik Ölçeği sonuçlarına ve güvenilirlikte ve kullanılan iç tutarlılık katsayısı sonuçlarına dayanılarak adaptasyonu sağlanan Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formunun geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir. Böylece çalışanlara uygulanabilecek bu değerli Kamu Liderlik Ölçeği Kısa Formu bilim literatürüne kazandırılmıştır.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Her araştırmacı, araştırmaya başlarken çeşitli sınırlılıkları göz önünde bulundurarak ve bilerek araştırmaya başlar. Bu araştırmada da araştırmacılar her ne kadar azami gayret göstermiş olsalar da bu araştırmada kendi içinde çeşitli sınırlılıklara sahiptir. Özellikle araştırmacılar var

olan bu sınırlamaları en aza indiremeye yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Araştırmanın sadece belirli kamu kurumlarında çalışanlar ile sınırlı olması, diğer kurumlarda çalışanlara ulaşmak yüksek düzeyde bir emek ve zaman gerektirdiğinden buralara ulaşılamamıştır. Araştırmada toplanan veriler online bir şekilde toplanmıştır, sonraki çalışmalarda veriler yüz yüze toplanarak bu şekilde araştırma sonuçlarının karşılaştırılması yararlı olacaktır.

Lisans Bilgileri

Dicle Akademi Dergisi'nde yayınlanan eserler [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in Journal of Dicle Academy are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](#).

Etik Beyannamesi

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi beyan ederiz. Aynı zamanda yazarlar arasında çıkar çatışmasının olmadığını, tüm yazarların çalışmaya katkı sağladığını ve her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu bildiririz.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik kurul adı: Harran Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Etik kurul karar tarihi: 09.06.2020

Etik kurul belgesi sayı numarası: 76244175-752.01.01

KAYNAKÇA

- Bakan, İ. (2008). Örgüt kültürü ve liderlik türlerine ilişkin algılamalar ile yöneticilerin demografik özellikleri arasındaki ilişki: bir alan araştırması, *KMÜ İİBF Dergisi*, 14.
- Barlı, Ö. (2010). *Davranış bilimleri ve örgütlerde davranış*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Buluç, B. (1998). Bilgi çağı ve örgütsel liderlik (organizational leadership and information era). *Yeni Türkiye Dergisi*, 4(20):1205-1213.
- Borsa, J. C., Damásio, B. F. & Bandeira, D. R. (2012). *Cross Cultural adaptation and validation of psychological instruments: Some considerations*. Paidéia, 22(53), 423–432.
- Bovens, M. (2007). Analysing and assessing accountability: a conceptual framework. *European Law Journal*, 13(4), 447-468.
- Brislin, R., W., Lonner, W., J. & R.M. Thorndike, R., M. (1973). Cross cultural research methods. John Willey & Sons Pub.
- Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni. SPSS uygulamaları ve yorum* (Gözden geçirilmiş yirmi birinci baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. (24. Basım)*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri. (27. baskı)*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Canman, D. (1995). *Çağdaş personel yönetimi*. TODAİE. Ankara.
- Cha, E. S., Kim, K. H. & Erlen, J. A. (2007). Translation of scales in cross-cultural research: Issues and techniques. *Journal of Advanced Nursing*, 58(4), 386–395.
- Çakmak, C, Biçer, İ. & Uğurluoğlu, Ö. (2019). Alturistik (Özgeci) liderlik ölçeğinin Türkçe uyarlaması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 785-802. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/50684/562255>
- Deniz, Z. (2007). The adaptation of psychological scales . *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 40 (1), 1-16. DOI: 10.1501/Egifak_0000000180
- Ekşi, H., Okan, N. & Mert, H. Ş. (2018). Kişisel Anlam Profili Ölçeği Kısa Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 47 (47), 157-168. DOI: 10.15285/maruaebd.325654
- Eren, E. (2012). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Erkutlu, H. V. (2014), *Liderlik, kuramlar ve yeni bakış açıları*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Ertürk, M. (1995). *İşletmelerde yönetim ve organizasyon*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Fernandez, S. (2005). Developing and testing an integrative framework of public sector leadership: Evidence from the public education arena. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 15(2), 197-217.
- Gailmard, S., & Patty, J.W. (2012). *Learning While Governing: Expertise and Accountability in the Executive Branch*. Chicago: University of Chicago Press.
- Güney, S. (2020). *Liderlik*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Hansen, J. R., & Villadsen, A.R. (2010). Comparing public and private managers' leadership styles: Understanding the role of job context. *International Public Management Journal*, 13(3), 247-274.
- Hill, M.J., & Hupe, P.L. (2009). *Implementing public policy: governance in theory and practice*. London: Sage.
- Jacobsen, C. B., & Bøgh Andersen, L. (2015). Is Leadership in the Eye of the Beholder? A Study of Intended and Perceived Leadership Practices and Organizational Performance. *Public Administration Review*, forthcoming, DOI:10.1111/puar.12380
- Klijn, E.H., & Koppenjan, J. (2012). Governance network theory: past, present and future. *Policy & Politics*, 40(4), 587-606.
- Koçel, T. (2018). *İşletme yöneticiliği*. (17. Baskı). İstanbul: Beta.
- Wright, B. E., Moynihan, D. P., & Pandey, S. K. (2011). Pulling the levers: Transformational leadership, public service motivation, and mission valence. *Public Administration Review*, 72(2), 206–215. doi:10.1111/j.1540-6210.2011.02496.x
- Okan, N. & Okan, Y. T. (2021). Kısa dönüşümcü liderlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve psikometrik yönden incelenmesi. *Turkish Studies - Social*, 16(2), 687-700. <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.48329>.
- Özsalmanlı, A. Y. (2005). Türkiye’de kamu yönetiminde liderlik ve lider yöneticilik. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 137-146.
- Rainey, H. G. (2014). *Understanding and managing public organizations*. (5th Edition). New York: John Wiley & Sons.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Muller, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research*, 8, 23-74.
- Tavşancıl, E. (2006). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tummers, L. & Knies, E. (2016). Measuring public leadership: Developing scales for four key public leadership roles. *Public Administration*, 94(2), 433-451.
- Van Wart, M. (2013). Administrative leadership theory: A reassessment after 10 years. *Public Administration*, 91(3), 521-543.
- Vogel, D., Reuber, A., ve Vogel, R. (2020). Developing a short scale to assess public leadership. *Public Administration*. doi:10.1111/padm.12665
- Vogel, R. ve Masal, D. (2014). Public Leadership: A review of the literature and framework for future research. *Public Management Review*, (ahead-of-print), 1-25.
- Yukl, G. (2018). Yöneticilik işinin doğası. Ç. Şahin (Ed.), *Örgütlerde liderlik*. (ss. 23-48). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Zheltoukhova, K. (2016). Developing and validating a scale of altruistic leadership.
Yayınlanmamış Doktora Tezi. İngiltere: Lancaster University.

Cilt / Volume: 3, Sayı / Issue: 1, Sayfalar / Pages: 98-123

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 23.02.2023

Accepted / Kabul: 28.04.2023

KASTAMONU VİLAYET SALNAMESLERİNE GÖRE KASTAMONU İDADİSİ VE SANAYİ MEKTEBİ(1889-1903)

Tarık SAĞLAM¹

Öz

Kastamonu Vilayeti, Osmanlı Devleti'nin önemli eyaletlerinden biridir. Osmanlı Devleti ehemmiyetine binaen önemli yatırımlar yapmıştır. Bu yatırımlardan biri Anadolu'da ilk açılan lise olan Abdurrahman Paşa Lisesidir. Araştırmamızda 1889-1903 yılları arasında Kastamonu Vilayet Salnamelerinde yer alan bilgilerle Abdurrahman Paşa ile Sanayi Mektebi'ne bakmaktır. Araştırmada her iki okulun yönetim kadrolarına, öğretmenlerine ve okutulduğu derslerin neler olduğunu ortaya koymuştur. Kastamonu vilayetinin ilk idadisi olan Abdurrahmanpaşa Lisesinde Arabi, Farsî, Fransızca, Hendese, Resim, Hesab, Tarih-i Umumi, Coğrafya, Hikmet-i Tabiiye, Kavaid-i Osmaniye, Hüsn-ü Hat, Kavanini Mülkiye, Hıfzı Sıhha, Kimya, İlmi Suret, Hat, Edebiyat, Fen-i Makine, Usul Defter, Kozmografya, Ermenice, Makine, Ulumu Diniye dersleri okutulduğunu görmekteyiz. Okulun çok dilli bir programı olduğu salnamelerdeki verilerden anlamaktayız. Okul açıldığı ilk yıllarda 3 yıllık bir eğitim verdiği ileriki yıllarda ise 7 yıllık bir eğitime geçtiğini görmekteyiz. Abdurrahmanpaşa İdadisinde hem müslim hem gayri müslim beraber eğitim verildiğini ve Osmanlı aydınları bu yöntemle tüm Osmanlı vatandaşlarına eşit eğitim vermek istediğini anlamaktayız. Öğrenci sayısı 1889 yılında 49 iken 1903 yılına gelindiğinde 118 olmuştur. Okul hem gündüzlü hem yatılı eğitim vermektedir.

Kastamonu Vilayet Salnamesinde sanayi mektebi hakkında ilk bilgi 1892 yılında ulaşılmıştır. Sanayi mektebinde: Marangozluk, dokumacılık, halıcılık, mürettiblik, kunduracılık gibi mesleki dersleri yer almaktadır. Alan derslerin bazıları gayr-i müslim öğretmenler tarafından verilmektedir. Kastamonu sanayi mektebinde alan derslerin haricinde Ulumu Diniye, Kıraat, Hesap, Usul Defteri, Türkçe, Hüsn-ü Hat ve Resim gibi derslerde okutulmaktadır. Talebe sayısı ilk yıllarda 30 iken 1903 yılına gelindiğinde 49 olmuştur.

Araştırmada 1889-1903 yılları arasındaki Kastamonu Vilayet Salnameleri'ndeki Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi ile sanayi mektebinin tarihçesini incelediği ve bir dönemi kapsadığı için nitel araştırama yönteminde tarihsel araştırma yöntemi kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Salname, Abdurrahman Paşa Lisesi, Sanayi Mektebi,

¹Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi., sağlamtarik12@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0001-6476-2141>

***Atıf/ Citation:** Sağlam, T. (2023). Kastamonu vilayet salnamelerine göre kastamonu idadisi ve sanayi mektebi(1889-1903), *Dicle Akademi Dergisi*, 3(1), 98-123.

Bu makale [Creative Commons Attribution-NonCommercial License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır

KASTAMONU ADMINISTRATIVE AND INDUSTRIAL SCHOOL ACCORDING TO KASTAMONU PROVINCIAL SUMMARY(1889-1903)

Abstract

Kastamonu Province is one of the important provinces of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire made important investments due to its importance. One of these investments is Abdurrahman Paşa High School, which is the first high school opened in Anatolia. In our research, we look at the Industry School with Abdurrahman Pasha, with the information in the Kastamonu Provincial Yearbooks between the years 1889-1903. What are the administrative staff of these two schools, their teachers and the courses they teach? With the information we have obtained, we know that Abdurrahman Pasha High School has a multilingual program and important courses such as Hendese, Ottoman Turkish, Arabic, Cosmography and Chemistry are taught. In the Industrial School, on the other hand, we see that he gives education in professions such as weaving, carpet weaving, carpentry, as well as positive sciences. Document analysis was carried out in the research.

Keywords: : Kastamonu, Yearbook, Abdurrahman Paşa High School, Industry School,

EXTENDED SUMMARY

The word İdadi is of Arabic origin and means "to prepare, to develop". This term is called the preparatory class, in which students who want to enter the Military Academy and Military Medical School complete their missing information. These preparatory classes were opened in Bosnia, the army headquarters, in 1845. At that time, these preparatory classes, which were no different from the program of the middle school, accepted students between the ages of 11-14. The first High School in Istanbul was the Mekteb-i Fünun-u İdadiye, which was opened in April 1845. When this school was later moved to Kuleli barracks, it was called Kuleli Military High School. The high school opened in Bursa in 1845 is known as Işıklar Military High School (Akyüz, 2020). These are high schools opened at the military level, and the first civilian high school was opened in Istanbul in 1873.

Until the end of the Tanzimat Period, the number of high schools, which were limited to Istanbul only, increased from the 1880s. The first high school opened outside of Istanbul was opened in Mora in 1875. Kastamonu Abdurrahman Pasha High School (Idadi) was opened in 1885.

Starting from the Tanzimat Period, vocational schools were opened in various fields in order to increase qualified human resources and production in the Ottoman Empire. School of Industry comes first among these schools. The first attempt to establish an industrial school was in 1848. Although there was an attempt to open a School Industry in Istanbul on this date, this school could not be opened.

In the background of Mekteb-i Sanayi lies the education policies of Mithat Pasha, who was the governor of the Balkan provinces in the 1860s, in the region. Mithat Pasha opened a correctional facility, first in Nis in 1863 and then in Ruse and Sofia in 1864, to employ poor and 16 orphans. While the children of orphans and poor families entered the correctional institutions without money, 500 kuruş was charged from the children of wealthy families every year. The education period of the correctional institutions is five years. In these schools, learning art rather than literacy is essential. In these correctional facilities, training is given in areas such as blacksmithing, casting, carpentry, tailoring, shoemaking, bookbinding, car making, weaving and machinery. In addition, these correctional facilities form the basis of the School of Industry. Mithat Pasha prepared a regulation consisting of three parts and 52 articles for correctional institutions. With the great success achieved in these correctional institutions, which were put into operation with the efforts of Mithat Pasha, correctional institutions were opened in Anatolia as well. Industrial schools were later opened in big cities such as Kastamonu, Bursa, Diyarbakır, Damascus, Thessaloniki, Baghdad and Konya. It has been seen that these schools have served the needs of the people for many years. At the Sanayi

Mektebi, students took a two-hour lesson in the morning at the primary school level and learned the following practical crafts by dispersing to the departments reserved for them: tailoring, shoemaking, printing, leatherwork, and weaving.

the Ottoman Empire, the annual informational publications published by the central government, ministries, military institutions, provinces, some private institutions and individuals were called *salnâme*. The word is composed of Persian *sal* (year) and *nâme* (written thing, letter) and these works are also called *nev-sâl*. The official *salnames*, which are roughly divided into two as official and private, can be handled under three headings as those belonging to the state, the ministry and the provinces. The first provincial yearbook in the Ottoman Empire was the Bosnian Yearbook, published in H.1283 (1866). Bursa is the province with the most yearbooks published. Between 1869 and 1927, he published the yearbook without interruption. The last year published in the Ottoman Empire is the Bolu Livası Yearbook, published in 1921.

Kastamonu Provincial Yearbook was first published in 1869 (H 1286). Kastamonu Yearbooks were published uninterruptedly between 1869 and 1882. It was not published from 1882 to 1889. There was a break in 1889 and he did not publish the yearbook until 1892. Between 1892 and 1894, the yearbook was published every year. The yearbook, which was published in 1894, took a break for a year and was published in 1896. The last published yearbook is the one published in 1903. All of the yearbooks were printed in Kastamonu Provincial Printing House.

Kastamonu Province consists of Kastamonu, Bolu, Sinop and Çankırı central provinces and the districts connected to these provinces. There are districts of Inebolu, Taşköprü, Tosya, Daday, Cide, Arac, Abana and Küre that are connected to the center of Kastamonu. Districts of Bolu: Gerede, Bartın, Ereğli, Göynük, Mudurnu, Devrek; Connected to Sinop center: Boyabat, Ayancık and Çankırı centers: Kalecik, Tohat, Çerkeş, Viranşehir districts are located.

Kastamonu Province is one of the important provinces of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire made important investments due to its importance. One of these investments is Abdurrahman Paşa High School, which is the first high school opened in Anatolia. In our research, we look at the Industry School with Abdurrahman Pasha, with the information in the Kastamonu Provincial Yearbooks between 1889-1903. In the research, it revealed what the administrative staff, teachers and the courses taught in both schools were. In Abdurrahmanpaşa High School, which is the first high school of Kastamonu province, Arabic, Persian, French, Hendese, Painting, Account, History-i Public, Geography, Wisdom, Kavaid-i Osmaniye, Hüsn-ü Calligraphy, Kavanini Mulkiye, Hifzi Sıhha, Chemistry, Scientific We see that Copy, Calligraphy, Literature, Science Machinery, Procedural Notebook, Cosmography, Armenian, Machinery, Ulumu Religion are taught. We understand from the data in the yearbooks that the school has a multilingual program. We see that the school gave a 3-year education in the first years it was opened, and in the following years, it switched to a 7-year education. We understand that both Muslims and non-Muslims were educated together in Abdurrahmanpaşa High School and Ottoman intellectuals wanted to give equal education to all Ottoman citizens with this method. While the number of students was 49 in 1889, it became 118 in 1903. The school offers both day and boarding education.

We see that the Abdurrahman Pasha High School in 1889 Kastamonu Provincial Yearbook provides a 3-year education in the number of students. When we came to 1892, the school had a 7-year education. The reason for this is that the *rushdiyes*, which were four years old in the big provinces in those years, were included in the high schools. In the years when the said Abdurrahmanpaşa was seven years old, there is no information about the central junior high school in the Kastamonu Yearbooks. This information shows us that Kastamonu high school included it in Abdurrahmanpaşa High School. Kodaman (1980) states that statesmen opened the seven-year high schools in important centers and that these schools provide both day and boarding education. Kodaman also attributes the reason why seven-year high schools are not opened in every province to the financial difficulties of the state.

We see that in Kastamonu Provincial *Salnmaleri* Abdurrahmpaşa High School, minorities, whether at the teacher's level or as physicians, are assigned. This shows us that the provision of the Tanzimat Edict on assigning duties to minorities was also applied in the provinces.

In the Kastamonu Provincial Yearbook, the first information about the industrial school was reached in 1892. In the industrial school: There are vocational courses such as carpentry, weaving, carpet weaving, crew and shoemaking. Some of the field courses are given by non-Muslim teachers. Apart from the field courses in Kastamonu industrial school, Ulumu is taught in courses such as Religion, Recitation, Account, Procedure Book, Turkish, Hüsn-ü Calligraphy and Painting. While the number of students was 30 in the first years, it became 49 in 1903.

In the research, the historical research method was used in the qualitative research method, as it examined the history of Kastamonu Abdurrahman Pasha High School and the industrial school in the Kastamonu Provincial Yearbooks between the years 1889-1903 and covered a period. While conducting this kind of research, first of all, an extensive literature review is made. All kinds of written or oral sources constitute literature. The sources reached as a result of the literature review are analyzed and this analyzed information is presented in a systematic structure. Then, the similarities and differences are determined by comparing the researcher's own specific findings with the findings in the literature. The main data sources in the study are Kastamonu Provincial Yearbooks published between 1889-1903. The aforementioned yearbooks were reached through the Kastamonu Manuscripts Library and the digital archives of some libraries (National Library, Atatürk Library, ISAM etc.). The research was subjected to descriptive analysis. descriptive analysis; It is the summarization and interpretation of data obtained by various data collection techniques according to predetermined themes

1. GİRİŞ

İdadi, kelimesi Arapça kökenli olup “hazırlamak, geliştirmek” anlamlarına gelmektedir (Boztepe, 2015). Bu terim Harb Okulu ve Askeri Tıbbiye’ye girmek isteyen öğrencilerin eksik bilgilerini tamamladığı hazırlık sınıfına denilmiştir. Bu hazırlık sınıfları 1845 yılında ordu merkezi olan Bosna’da açılmıştır. O zaman rüşdiyelerin programından farklı olmayan bu hazırlık sınıflar 11-14 yaşları arasında öğrencileri alıyordu. İstanbul’da ilk İdadi Nisan 1845 yılında açılan, Mekteb-i Fünun-u İdadiye’sidir. Bu okul daha sonra Kuleli kışlasına taşınınca Kuleli Askeri İdadisi olarak anılmıştır. 1845 yılında Bursa’da açılan idadide Işıklar Askeri İdadisi olarak bilinmektedir (Cengiz, 2020, s.104). Bunlar askeri düzeyde açılan idadiler olup ilk sivil idadi ise 1873 yılında İstanbul’da açılmıştır.

Tanzimat Dönemi’nin sonuna kadar sadece İstanbul’la sınırlı kalan idadiler 1880’lerden itibaren sayısı artmıştır. İstanbul dışında açılan ilk idadi Mora’da 1875 yılında açılmıştır (Unat, 1964, s. 45). Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lisesi(İdadi) 1885 yılında açılmıştır.

Tanzimat Dönemi’nden itibaren Osmanlı Devleti’nde nitelikli insan kaynağını ve üretimi artırmak amacıyla çeşitli alanlarda meslek okulları da açılmıştır. Bu okulların başında Mekteb-i Sanayi gelmektedir. Sanayi mektebi kurmaya yönelik ilk teşebbüs 1848 yılında olmuştur. Bu tarihte İstanbul’da bir Mektebi Sanayi açma girişimi olmuşsa da bu okul açılmamıştır (Yıldırım, 2010, s. 168).

Mekteb-i Sanayi'nin arka planında 1860'larda Balkan vilayetlerinde valilik yapan Mithat Paşa'nın bölgedeki eğitim politikaları yatmaktadır. Mithat Paşa, yoksul ve 16 kimsesiz çocukları istihdam etmek için ilk önce Niş'te² (1863) daha sonra da 1864 yılında Rusçuk³ ve Sofya'da⁴ birer ıslahhane açmıştır. Islahhanelere kimsesiz ve fakir aile çocukları parasız girerken, varlıklı ailelerin çocuklarından ise her sene 500 kuruş ücret alınmıştır (Önsoy, 1988). Islahhanelerin eğitim süresi beş yıldır. Bu okullarda okuma yazmadan ziyade sanat öğrenmek esastır. Bu ıslahhanelerde demircilik, dökmeçilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık, ciltçilik, araba yapıcılığı, dokumacılık ve makinecilik gibi alanlarda eğitim verilmektedir. Ayrıca bu ıslahhaneler Mekteb-i Sanayinin temelini oluşturmaktadır. Mithat Paşa, ıslahhaneler için üç bölümden ve 52 maddeden oluşacak bir nizamname hazırlamıştır (Unat, 1964, s. 80c; Yıldırım, 2010, s. 183). Mithat Paşa'nın gayretleriyle faaliyete geçirilen bu ıslahhanelerde büyük bir başarı elde edilmesiyle ıslahhaneler Anadolu'da da açılmıştır (Yıldırım, 2010, s. 212; Semiz ve Kuş, 2004, s. 280). 1868 yılında Islah-ı Sanayi Komisyonu çalışmalarıyla İstanbul'da Sultanahmet mevkiinde Mekteb-i Sanayi Okulu açıldı (Akyüz, 2020, s.172). Bu mektepte derslikler, atölyeler ve yanında bir fabrika da bulunmaktaydı. Ayrıca Şurayı Devlet tarafından okulun gayesi, programı ve yönetim esaslarını belirleyen 64 maddelik bir nizamname hazırlanmıştır.

Sanayi Mektepleri II. Abdülhamid zamanında, 1868'deki nizamnameye bağlı olarak eğitime devam etmiştir. 1882'de II. Abdülhamid'e atfen "Hamidiye Mektebi Sanayi Alisi" adı verilen bu okulların programı yeniden düzenlenmiştir (Unat, 1962). II. Abdülhamid zamanında sultanın emriyle "Heyet-i Teşvikiye-i Sanayi" adıyla bir heyet teşkil edilmiştir (Kodaman, 1980). Bu heyetin görevi sanayi mektebini geliştirerek ve ıslah etmektir. Yani teknik ve sanat eğitimini tüm Osmanlı coğrafyasında yaymak amaçlanmıştır.

Sanayi mektepleri daha sonra Kastamonu, Bursa, Diyarbakır, Şam, Selanik, Bağdat ve Konya gibi büyük şehirlerde açılmıştır. Açılan bu okullar halkın ihtiyacına uzun yıllar hizmet verdiği görülmüştür (Yıldız, 2012, s. 191). Sanayi Mektebi'nde öğrenciler sabahları ilköğretim düzeyinde iki saatlik bir ders aldıktan sonra kendilerine ayrılan bölümlere dağılarak şu pratik zanaatları öğrenmişlerdir: terzilik, kunduracılık, matbaacılık, dericilik, dokumacılık (Akyüz, 2020, s. 172).

² Günümüzde Sırbistan'ın güneyinde yer almaktadır.

³ Günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde bulunmaktadır.

⁴ Günümüzde Bulgaristan'ın başkentidir.

Kastamonu Vilayeti Kastamonu, Bolu, Sinop ve Çankırı merkez vilayetler ve bu vilayetlere bağlı kazalardan oluşmaktadır. Kastamonu merkezine bağlı: İnebolu, Taşköprü, Tosya, Daday, Cide, Arac, Abana, Küre kazaları bulunmaktadır. Bolu merkezine bağlı: Gerede, Bartın, Ereğli, Göynük, Mudurnu, Devrek kazaları; Sinop merkezine bağlı: Boyabat, Ayancık ve Çankırı merkezine ise: Kalecik, Tohat, Çerkeş, Viranşehir kazaları bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde merkezî yönetimin, nezâretlerin, askerî kurumların, vilâyetlerin, bazı özel kurum ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı neşriyata salnâme adı verilmiştir. Kelime Farsça sâl (yıl) ile nâme (yazılı şey, mektup) kelimelerinden meydana gelmiş olup bu eserlere nev-sâl de denilmiştir. Kabaca resmî ve özel olarak ikiye ayrılan salnamelerin resmîleri devlet, nezâret ve vilâyetlere ait olanlar şeklinde üç başlıkta ele alınabilir (Aydın, 2009). Osmanlı Devleti'nde ilk vilayet salnamesi H.1283(1866) yılında yayınlanan Bosna Salnamesidir (Gerçek, 1963, s. 7). En fazla salname yayınlanan ilimiz Bursa'dır. 1869 ile 1927 yılları arasında kesintisiz salname yayınlamıştır (Şakir, 1964, s. 6). Osmanlı Devleti'nde son yayınlanan salname, 1921 yılında yayınlanan Bolu Livası Salnamesidir (Duman, 2000, s. 5).

Kastamonu Vilayet Salnamesi, ilk defa 1869(H 1286) yılında basılmıştır. Kastamonu Salnameleri 1869 ile 1882 yılları arasında kesintisiz yayınlanmıştır. 1882'de yılından 1889 yılına kadar yayınlanmamıştır. 1889 yılında sonra bir kopukluk olmuş ve 1892 yılına kadar salname yayınlamamıştır. 1892 ile 1894 yılları arasında her yıl salname basılmıştır. 1894 yılında basılan salname bir yıl ara vermiş 1896 yılında basılmıştır. En son basılan salname 1903 yılında basılan salnamedir. Salnamelerin tamamı Kastamonu Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. (Karcı, 2012, s. 120).

Araştırmamızın amacı Osmanlı Devleti'nin önemli vilayetlerinden Kastamonu Vilayetinde yer alan tarihi Abdurrahman Paşa Lisesi ile Sanayi Mektebine bakmaktır. Araştırmamızda birincil el kaynaklarından Kastamonu Vilayet Salnameleri kullanmıştır. Salnamedeki verilerden 1889-1903 yılları arası Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lise ile Sanayi Mektebinde hangi derslerin okutulduğunu ve bu derslerin kimler tarafından verildiğini bilmekteyiz. Ayrıca bu iki okulun idare heyet kadrosunda kimlerin yer aldığı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Türk Eğitim Tarihimizde dönem çalışması bakımından önemli bir çalışmadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada 1889-1903 yılları arasındaki Kastamonu Vilayet Salnameleri'ndeki Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi ile sanayi mektebinin tarihçesini incelediği ve bir dönemi kapsadığı için nitel araştırama yönteminde tarihsel araştırma yöntemi kullanmıştır. Tarihsel araştırma yöntemi, araştırmacının ilgili kaynaklar ve yayınlar üzerinde yaptığı incelemelerde kullandığı yöntemdir. Her araştırma konu ve probleminin bir geçmişi vardır. Araştırmacı bunları incelemek zorundadır (Kaptan, 1991, s. 56). Geçmişin yeniden ele alınıp verilerin toplanması ile geliştirilen araştırmalarda tarihsel model kullanılmaktadır (Azar, 2008, s. 39). Bu araştırma modelinde problem durumlarının belirlenmesinin ardından hipotezler kurularak veriler toplanmakta ve hipotezler bu veriler ışığında test edilmektedir (Çepni, 2009, s. 108). Bu tarz bir araştırma yapılırken öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmaktadır. Yazılı veya sözlü her türlü kaynak, literatürü oluşturmaktadır. Literatür taraması sonucu ulaşılan kaynaklar analiz edilmekte ve analiz edilen bu bilgiler sistematik yapı içerisinde sunulmaktadır. Daha sonra araştırmacının kendi özel tespitleri ile literatürdeki tespitler karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar belirlenmektedir (Çepni, 2009, s. 109).

2.2. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Çalışmadaki başlıca veri kaynaklarını 1889-1903 yılları arasında yayımlanmış bulunan Kastamonu Vilayet Salnameleri oluşturmaktadır. Söz konusu salnamelere Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi ve bazı kütüphanelerin (Milli Kütüphane, Atatürk Kitaplığı, İSAM vb.) dijital arşivleri vasıtasıyla ulaşılmıştır. Araştırma, betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz; çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasıdır (Özdemir, 2008, s. 336)

3. BULGULAR

Kastamonu’da İlk Modern Okullar: Abdurrahman Paşa Lisesi Ve Sanayi Mektebi

Tablo 1. 1889 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan İdadilere Ait İstatistikî Bilgiler

Kastamonu Mektebi İdadi Mülkiyesi

Müdür	Musa Kazım Efendi	
Arabi Muallimi	Hafız Said Efendi	
Farisi Muallimi	Şemseddin Efendi	
Fransızca Muallimi	Musa Kazım Efendi	
Hendese ve Resim Muallimi	Ahmed Efendi	Mülazım-1 Evvel Mecidi 5
Hesab Muallimi	Ahmed Faik Efendi	Mülazım-1 Evvel Mecidi
Tarih Tabi’i ve Tabakatul Arz Muallimi	Musa Kazım Efendi	
Tarihi Umumi Muallimi	Şekub Efendi	Mülazım-1 Evvel
Coğrafya Muallimi	Hafız Kadri Efendi	
Hikmet Tabiiye Muallimi(Vekalet Suretiyle)	Ser Mühendis Muavini Şekub Efendi	Salis
Kavaidi Osmaniye Muallimi	Sadık Efendi	
Hüsnü Hat Muallimi	Rüşdü Efendi	
Mubassırlar	Hacı Abdulaziz Efendi ve Numan Efendi	
Hademeler	Ali Ağa, Numan Ağa ve Mehmed Ağa	
Şakirdan Sayısı		
Birinci Sene	17	
İkinci Sene	22	
Üçüncü Sene	10	
Toplam	49	

Tablo 1’de 1889 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kastamonu İdadi’si hakkında bilgiler bulunmaktadır. Okulun müdürü Kazım Efendi’dir. Okul müdürü ayrıca Tarih Tabi’i ve Tabakatul Arz ve Fransızca dersleri de okutmaktadır. Okulda Arabi, Farisi ve Fransızca dilleri öğretilmektedir. Okuldaki diğer öğretmen şöyledir: Hendese ve Resim muallimi Ahmed Efendi, Hesab Muallimi Ahmed Faik Efendi, Tarihi Umumi Muallimi Şekub Efendi, Coğrafya Muallimi Hafız Kadri Efendi, Hikmet Tabiiye Muallimi(Vekalet Suretiyle) Ser Mühendis Muavini Şekub Efendi, Kavaidi Osmaniye Muallimi Sadık Efendi, Hüsnü Hat

Muallimi Rüşdü Efendi'dir. Okulda 3 hademe görev yapmaktadır. Okulun eğitim süresi 3 yıllık olduğu salnamedeki veriden anlamaktayız. Okulun birinci sınıfında 17, ikinci sınıfında 22, üçüncü sınıfında 10 ve toplamda 49 öğrenci eğitim almaktadır.

Tablo 2. 1892 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan İdadilere Ait İstatistikî Bilgiler

Mektebe-i İdadi Mülkiye

Memuriyet	Adı	Ünvanı
Müdür, Tarih, Tabii, Hikmet, Cebir, Fen Makine Muallimi	Hüseyin Avni Efendi	Salis
Farisi ve Hat Muallimi	Kaşif Efendi	Salis
Arabi Muallimi	Said Efendi	
Lisan-i Osmani Muallimi	Ebubekir Sadık Efendi	
Tarih-i Umumi Muallimi	Şekib Bey	Yüzbaşı
Hendese ve Müsaset Muallimi	Ahmed Efendi	
Lisan-i Fransi, Coğrafya İlmi Suret Muallimi	Saib Efendi	
Kimya, Heyet , Kavanin Hususi Muallimi	Mehmed Salih Efendi	
Hesab Muallimi	Faik Efendi	Mülazım
Resim Muallim	Nuri Efendi	
Kavanin-i Mülkiye Muallimi	Pertu Efendi	
Hıfzı Sıhha Muallimi	Anastaş Efendi	
Mubassırlar	Aziz Efendi ve Numan Efendi	
Şakirdan Sayısı(Talebe Sayısı) :32		

Tablo 2'de 1892 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kastamonu İdadisi hakkında veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre: Okulun müdürü Hüseyin Avni Efendi olup aynı zamanda Tarih, Tabii, Hikmet, Cebir, Fen Makine dersleri de vermektedir. Okulda Arabi, Farisi ve Fransızca dilleri öğretilmektedir. Okuldaki diğer öğretmenler şöyle: Farisi ve Hat muallimi Kaşif Efendi, Arabi muallimi Said Efendi, Lisan-ı Osmani Ebubekir Sadık Efendi, Tarih-i Umumi muallimi Şekib Bey, Hendese ve Müsaset muallimi Ahmed Efendi, Lisan-i Fransi, Coğrafya İlmi Suret muallimi Saib Efendi, Kimya, Heyet , Kavanin Hususi muallimi Mehmed Salih Efendi, Hesab muallimi Faik Efendi, Resim muallimi Nuri Efendi, Kavanin-i Mülkiye muallimi Petru Efendi, Hıfzı Sıhha muallimi Anastaş Efendidir. 1892 yılı salnamesinde Kastamonu İdadisinde öğretim gören öğrenci sayısı 32'dir.

Tablo 3. 1893 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan İdadilere Ait İstatistikî Bilgiler

Mektebi İdadi Mülkiye	
Müdür, Fransızca, Kavanin, Usul Defteri Muallimi	Saib Efendi
Arabi Muallimi	Osman Nuri Efendi
Ulumu Diniye Muallimi	Resmi Efendi
Müdür Muavin-i Evvel, Heyet, Müseset, Hikmet, Kimya Muallimi	Salih Efendi
Müdür Muavin-i Sanisi, Tarih Lisan-i Osmani, Malumat-ı Fenniye Muallimi	Mehmed Memduh Efendi
Müdür Muavin-i Salis, Fransızca, Coğrafya Muallimi	Faik Efendi
Edebiyat-ı Osmaniye ve Ahlak Muallimi	Ebubekir Sadık Efendi
Mevalid ve Tabiat Muallimi	Anastas Efendi
İlmi Hesab ve Fen Makine Muallimi	Hüsnü Efendi
Resim, Hendese, Cibir, Farisi, Hüsn-ü Hat Muallimi	Münhal
Mübaya Memuru, Mekteb Katibi ve İmamı	İzzet Efendi
Anbar Memuru	Numan Efendi
Aded Şakirdan.55	

Tablo 3’de 1894 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde yer alan Kastamonu İdadisi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre okul müdürü Saib Efendi’dir. Saib Efendi aynı zamanda Fransızca, Kavanin ve Usul Defteri dersi de okutmaktadır. Okuldaki diğer öğretmenler şöyle: Arabi muallimi Osman Nuri Efendi, Ulumu Diniye Muallimi Resmi Efendi, Müdür Muavin-i Evvel, Heyet, Müseset, Hikmet, Kimya Muallimi Salih Efendi, Müdür Muavin-i Sanisi, Tarih Lisan-i Osmani, Malumat-ı Fenniye Muallimi, Mehmed Memduh Efendi, Müdür Muavin-i Salis, Fransızca, Coğrafya Muallimi Faik Efendi, Edebiyat-ı Osmaniye ve Ahlak Muallimi, Ebubekir Sadık Efendi, Mevalid ve Tabiat Muallimi, Anastas Efendi, İlmi Hesab ve Fen Makine Muallimi, Hüsnü Efendi, Resim, Hendese, Cibir, Farisi, Hüsn-ü Hat Muallimi, Münhaldır. Öğretmen sayısı göz önünde bulundurduğumuzda okulda bazı öğretmenler birden fazla derse girmektedir buda bize okulda öğretmen sayısının yetersiz olduğunu göstermektedir. Okulun öğrenci mevcudu 55’dir. Ayrıca okulda 2 memur görev yapmaktadır.

Tablo 4. 1896 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan İdadilere Ait İstatistikî Bilgiler**Mektebi İdadi Mülkiye****Heyet İdare**

Müdür	Saib Efendi	Müderriş 19 B 1297
Muallimi Evvel	Osman Efendi	Müderriş 10 Ca 310(Beşinci Mecidi 15 Ra 311)
Muallimi Sani	Refet Efendi	Müderriş
Muallimi Salis	Arif Efendi	
Katib Mübayaâ Memuru ve Mekteb İmamı	Aziz Efendi	
Tabib	Neykul Efendi	Salis 29 Za 301
Hafız Kitab Anbar Memuru	Numan Efendi	

Mektebi İdadi Mülkiye**Heyet Talimiye**

Arabi ve Lisani Osmani ve Usul Defter Muallimi	Osman Nuri Efendi	Müderriş
Arabi ve Ulumu Diniye Muallimi	Resmi Efendi	
Farisi Muallimi	İhsan Efendi	
Edebiyat Osmaniye ve Ahlak ve Tarihi Umumiyye Muallimi	Ebubekir Sadık Efendi	
Hüsnü Hat Muallimi	Hafız Mustafa Efendi	
Coğrafya Muallimi	Arif Efendi	
Fransızca, Kavanin, Mevalid Muallimi	Saib Efendi	
Hendese, Cibir ve Malumatı Fenniye Muallimi	Refet Efendi	
Fransızca, Hikmet, Kimya Müsesat, Hendese Muallimi	Emin Şükrü Efendi	
Resim Muallimi	Mustafa Efendi	
Hesab ve Fen Makine Muallimi	Hüseyin Hüsnü Efendi	Sayfa 127

Mektebi İdadi Mülkiye

Şakirdan Sayısı

Birinci	45
İkinci	15
Üçüncü	34
Dördüncü	22
Beşinci	9
Altıncı	6
Yedinci	6

Nehari	99
Leyli	38
YEKUN	137

Tablo 4’de 1896 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde yer alan Kastamonu İdadisi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu yıldaki salnamede okulun heyet tablosu ve talim(öğretmen) tablosunu ayrı ayrı vermiştir. Okul müdürü Saib Efendi’dir. Saib Efendi ayrıca Fransızca, Kavanin, Mevalid derslerinede girmektedir. Okulun heyet kısmında: Muallimi Evvel, Osman Efendi(medrese mezunu), Muallimi Sani, Refet Efendi ve Muallimi Salis Arif Efendi’dir. Okulda bir doktor görev almaktadır. Ayrıca okulda 2 memur görev almaktadır. Okulda görev alan öğretmenler şöyle: Arabi ve Lisani Osmani ve Usul Defter Muallimi, Osman Nuri Efendi(medrese mezunu), Arabi ve Ulumu Diniye Muallimi, Resmi Efendi, Farisi Muallimi, İhsan Efendi, Edebiyat Osmaniyer ve Ahlak ve Tarihi Umumiyye Muallimi, Ebubekir Sadık Efendi, Hüsnü Hat Muallimi, Hafız Mustafa Efendi, Coğrafya Muallimi, Arif Efendi, Hendese, Cibir ve Malumatı Fenniye Muallimi, Refet Efendi, Fransızca, Hikmet, Kimya Müesat, Hendese Muallimi, Emin Şükrü Efendi, Resim Muallimi Mustafa Efendi ve Hesab ve Fen Makine Muallimi Hüseyin Hüsnü Efendi’dir. Okulda Fransızca dersi iki ayrı öğretmen tarafından okutulmaktadır. Okulun yedi yıl eğitim verdiğini salnamedeki öğrenci sayısında öğrenmekteyiz. Nitekim o yıllarda rüşdiye mektebi ile idadi okulun birlikte eğitim verildiğini kaynaklardan bilmekteyiz (Akyüz, 2020).

Tablo 5. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan İdadilere Ait İstatistikî Bilgiler

Kastamonu Mektebi İdadi Mülkiye

Heyet İdare		
Müdür	Ahmed Rüşdü Efendi	
Muallimi Evvel	İbrahim Edhem Efendi	
Muallimi Sani	Refet Efendi	
Muallimi Salis	Arif Efendi	
Katib Mübayaa Memuru ve Mekteb İmamı	Aziz Efendi	
Tabib	Neykul Efendi	Salis
Hafız Kitab Anbar Memuru	Numan Efendi	

Kastamonu Mektebi İdadi Mülkiye Heyet Talimesi

Malumatı Fenniye ve Tarih Muallimi	Maarif Müdürü Şerif Efendi
------------------------------------	----------------------------

Fransızca, Hikmet, Kavanin, İlmî Sret, Müseset Muallimi	Müdür Ahmed Rüşdü Efendi
Mevalid, Coğrafya, Kimya, Usul Defteri	İbrahim Edhem Efendi
Cebir, Hendese, Fransızca	İhsan Efendi
Edebiyat, Ahlak, Farisi ve Lisan-i Osmani	Reşid Efendi
Ulumu Diniye ve Arabiyye	Hafız İsmail Resmi Efendi
Lisan-i Osmani	Sadık Efendi
Hesab, Makine, Kozmoğrafya	Hüsnü Efendi
Arabi Muallimi	İhsan Efendi
Hüsnü Hat Muallimi	Hafız Mustafa Efendi
Resim Muallimi	Mustafa Efendi
Ermenice	Mağridih Efendi
Ser Hademe	Ali Ağa
Eşyacı Baş	Hüseyin Ağa
Hademe	Bilal Ağa
Eşya Yamağı	Hüseyin Ağa
Hademe	Hacı Mehmed Ağa
Çamaşırıcı	Ömer Ağa

Şakirdan Adedi

Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	Beşinci	Altıncı	Yedinci	Nehari	Leyli	YEKUN
15	10	19	39	14	15	6	92	26	118

Tablo 5’te 1896 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kastamonu İdadisi hakkında veriler bulunmaktadır. Okulun idari kısmı verisinde şu bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre: Okulun müdürü, Ahmed Rüşdü Efendi, Muallimi Evvel, İbrahim Edhem Efendi, Muallimi Sani, Refet Efendi, Muallimi Salis, Arif Efendi’dir. Okulun heyet kısmında bir doktor ve iki memurda bulunmaktadır. Okulun öğretmen kadrosu şöyle: Malumatı Fenniye ve Tarih Muallimi, Maarif Müdürü Şerif Efendi, Fransızca, Hikmet, Kavanin, İlmî Sret, Müseset Muallimi, Müdür Ahmed Rüşdü Efendi, Mevalid, Coğrafya, Kimya, Usul Defteri, İbrahim Edhem Efendi, Cebir, Hendese, Fransızca, Arabi, İhsan Efendi, Edebiyat, Ahlak, Farisi ve Lisan-i Osmani, Reşid Efendi, Ulumu Diniye ve Arabiyye, Hafız İsmail Resmi Efendi, Lisan-i Osmani, Sadık Efendi, Hesab, Makine, Kozmoğrafya, Hüsnü Efendi, Hüsnü Hat Muallimi, Hafız Mustafa Efendi, Resim Muallimi Mustafa Efendi, Ermenice Mağridih Efendi’dir. Okulda üç hademe bulunmaktadır. Ayrıca eşya yamağı, çamaşırıcı ve eşyacı başı görevi yapanlarda bulunmaktadır. Okulun eğitim süresi yedi yıl olduğunu talebe sayısında öğrenmekteyiz. Okulun gündüzlü öğrenci sayısı 92, yatılı öğrenci sayısında 26’dır. Bu sayı bize okulun hem gündüzlü hem de yatılı eğitim verdiğini göstermektedir

Tablo 6. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan
İdadilere Ait İstatistikî Bilgiler**Kastamonu Mektebi İdadi Mülkiye****Heyet İdare**

Müdür	Ahmed Rüşdü Efendi	
Muallimi Evvel	İbrahim Edhem Efendi	
Muallimi Sani	Refet Efendi	
Muallimi Salis	Arif Efendi	
Katib Mübayaa Memuru ve Mekteb İmamı	Aziz Efendi	
Tabib	Neykul Efendi	Salis
Hafız Kitab Anbar Memuru	Numan Efendi	

Kastamonu Mektebi İdadi Mülkiye Heyet Talimesi

Malumatı Fenniye ve Tarih Muallimi	Maarif Müdürü Şerif Efendi
Fransızca, Hikmet, Kavanin, İlmi Sret, Müseset Muallimi	Müdür Ahmed Rüşdü Efendi
Mevalid, Coğrafya, Kimya, Usul Defteri	İbrahim Edhem Efendi
Cebir, Hendese, Fransızca	İhsan Efendi
Edebiyat, Ahlak, Farisi ve Lisan-i Osmani	Reşid Efendi
Ulumu Diniye ve Arabiyye	Hafız İsmail Resmi Efendi
Lisan-i Osmani	Sadık Efendi
Hesab, Makine, Kozmoğrafya	Hüsnü Efendi
Arabi Muallimi	İhsan Efendi
Hüsnü Hat Muallimi	Hafız Mustafa Efendi
Resim Muallimi	Mustafa Efendi
Ermenice	Mağridih Efendi
Ser Hademe	Ali Ağa
Eşyacı Baş	Hüseyin Ağa
Hademe	Bilal Ağa
Eşya Yamağı	Hüseyin Ağa
Hademe	Hacı Mehmed Ağa
Çamaşırıcı	Ömer Ağa

Sayfa:149

Şakirdan Adedi

Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	Beşinci	Altıncı	Yedinci	Nehari	Leyli	YEKUN
15	10	19	39	14	15	6	92	26	118

Tablo 6’da 1899 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kastamonu İdadisi hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre okulun müdürü Ahmed Rüşdü Efendi’dir. Müdür Ahmed Rüşdü Efendi aynı zamanda Fransızca, Hikmet, Kavanin, İlmi Suret, Müseset derslerine de girmektedir. Okulun öğretmen kadrosu şöyledir: Maarif müdürü Şerif Efendi Malumatı Fenniye ve Tarih Muallimi, Mevalid, Coğrafya, Kimya, Usul Defteri Muallimi İbrahim Edhem Efendi, Cebir, Hendese, Fransızca İhsan Efendi, Edebiyat, Ahlak, Farisi ve Lisan-i Osmani Reşid Efendi, Ulumu Diniye ve Arabiyye Hafız İsmail Resmi Efendi, Lisan-i Osmani Sadık Efendi, Hesab, Makine, Kozmoğrafya Hüsnü Efendi’dir. Okulun öğrenci sayısı 118 kişidir.

Tablo 7. 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan İdadilere Ait İstatistikî Bilgiler

Mektebi İdadi Mülkiye

Heyet İdare

Müdür	Süleyman Efendi(Rabia)
Muavini Evvel	İhsan Efendi
Muavini Sani	Resmi Efendi
Muavini Salis	Sadık efendi
Tabib	Neykul Efendi(Sani)
Katib ve Mübaya Memuru ve İmam	Hacı Abdulazizi Efendi
Hafız Kütüb ve Anbar Memuru	Numan Efendi

Heyeti Talime

Tarih ve Fransızca Muallimi	Şerif Efendi(Sani 16 Ze 301)
Kavanin, Hikmet, Fransızca, Müseset, Malumatı Ziraî ve Sıhhiye Muallimi	Süleyman Efendi(Rabia 314)
Fransızca, Hendese, Cibir, Kimya Muallimi	İhsan Efendi
Ulumu Diniye ve Ahlakıyye Muallimi	Resmi Efendi
Usulu Tahrirat, Kitabet, Lisani Osmani Muallimi	Sadık Efendi
Arabi, Farisi, Türkçe Muallimi	Osman Efendi
İlmi Eşya, Coğrafya, Usul Defteri	Münhaldır

Hesab, Mevalid, Kozmoğrafya Muallimi	Hüsnü Efendi
Arabi Muallimi	Hacı Ziya Efendi(Müderris) 4. Mecidi
Hüsnü Hat Muallimi	Hafız Mustafa Efendi(Müderris)
Resim Muallimi	Mustafa Efendi
Ermenice Muallini	Mikdic Efendi
Hademe:6	
Şakirdan Sayısı	
Nehari:89 Leyli:29 Yekun:118	

Mektebi İdadi Dahilinde Küşad Bulunmuş Olan Ziraat Şubesi

Muallim	Münir Bey
Mubsır	Hacı Mehmed Efendi
Hademe:1	Talebe:4

Tablo 7’de 1903 yılına ait Kastamonu Vilayet Salnamesinde yer alan Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesine ait bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre okulun idaresi kısmı şöyle: Müdür Süleyman Efendi, Muavini Evvel İhsan Efendi, Muavini Sani Resmi Efendi, Muavini Salis Sadık Efendi’dir. Okulun tabibi Neykul Efendi, katib ve alım satım işini yapan Hacı Abdulaziz Efendi ve anbarcı Numan Efendi’dir. Okulun öğretmenleri şöyle: Tarih ve Fransızca Şerif Efendi, Kavanin, Hikmet, Fransızca, Müseselet, Malumatı Zirai ve Sıhhiye Muallimi Süleyman Efendi, Fransızca, Hendese, Cibir, Kimya Muallimi İhsan Efendi, Ulumu Diniye ve Ahlakıyye Muallimi Resmi Efendi, Usulu Tahrirat, Kitabet, Lisani Osmani Muallimi Sadık Efendi, Arabi, Farisi, Türkçe Muallimi Osman Efendi İlmi Eşya, Coğrafya, Usul Defteri Münhal, Hesab, Mevalid, Kozmoğrafya Muallimi Hüsnü Efendi, Arabi Muallimi Hacı Ziya Efendi(Müderris), Hüsnü Hat Muallimi Hafız Mustafa Efendi(Müderris), Resim Muallimi Mustafa Efendive Ermenice Muallimi Mikdic Efendi’dir. Okulun mevcudu 89 gündüzlü ve 29 geceli olmak üzere 118 kişidir. Bu yıldaki salnamede okulda ziraat şubesi bulunmaktadır. Bu şubenin muallimi Münir Efendi’dir. Okulda 4 talebe eğitim almaktadır.

Tablo. 8. 1892 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan Mektebi Sanayi Ait İstatistiki Bilgiler

Mektebi Sanayi

İdare Kısmı

Reis	Zühtü Efendi	Salis
	Lütfi Efendi	Salis

Aza	Hüseyin Hüsnü Efendi Mustafa Sadık Efendi Necib Efendi	Salis
-----	--	-------

Heyet İdare ve Talimesi

Müdür	Nuh Efendi
Muallim	Mahmud Zeki Efendi
Marangoz Ustası	Kiğurak
Kunduracı Ustası	Yamandı
Urgancı	Mehmed Çavuş

Aded Şakirda:30
Mektebi İbtidai Hususi
Taş Mekteb

Muallim	Refik Efendi
---------	--------------

Şakirdan Aded:95

Tablo 8’de 1892 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesindeki sanayi mektebi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre: Mektebin idare kısmının reisi Zühtü Efendi’dir. Ayrıca idare kısmının dört azası bulunmaktadır. Mektebin müdürü Nuh Efendi’dir. Mektebin öğretmenleri şöyle: Marangoz ustası Kiğurak Efendi, Kundura Ustası Yamandı, Urgancı Mehmed Çavuş ve normal öğretmen olan Mahmud Zeki Efendi’dir. Sanayi mektebin talebe sayısı 30’dur. Kastamonu vilayetinde ayrıca Taş mekteb denilen bir sanayi mektebi de bulunmaktadır. Taş mektebin muallimi Refik Efendi olup talebe sayısı 95 kişidir.

Tablo 9. 1893 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan Mektebi Sanayi Ait İstatistikî Bilgiler

Mektebi Sanayi

Reis	Maarif Müdürü Celal Bey Lütfü Efendi Hüseyin Hüsnü Efendi
AZA	Mustafa Sadık Efendi Hacı Feyzi Efendi Necib Efendi

Heyet İdare ve Talimesi

Müdür	Nuh Naci Efendi
Muallimi	Mehmed Zeki Efendi
Marangozcu Ustası	Kiğudak

Mubsır	Hacı Salih Ağa
İşçi	İbrahim Ağa
Kunduracı Ustası	Yamandı
Terzi Ustası	Osman Ağa
Şakirdan:31	

Tablo 9’da 1893 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesindeki sanayi mektebi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre mekyebin reisi Maarif Müdürü Celal Bey’dir. Mektebin öğretmen kadrosu şöyle: Müdür Nuh Naci Efendi, Marangoz Ustası Kiğudak, Kundura Ustası Yamandı Efendi, Terzi Ustası Osman Ağa’dır. Mektebin hademeleri Mubsır Hacı Salih Ağa ve işçi İbrahim Ağa’dır. Mektepte öğrenim gören talebe sayısı 31’dir.

Tablo 10. 1896 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan
Mektebi Sanayi Ait İstatistiki Bilgiler

Mektebi Sanayi Komisyonu

Reis
	Müdde-i Ummumiye Osman Nuri Bey	Mütemayyiz	4 Ra 310
	Sıhhiye Müfettişi Şerefeddin Efendi	Sani	2 Mim 311
AZA	Matba Müdür Hüsnu Efendi	Hüseyin Sani	13 Şin 311
	Ortak Müdürü Mehmed Nuri Efendi	Hafız Sani	22 Şin 311
	Meclis İdaresi Baş Katibi Ahmed Lütfi Efendi	Vilayet Sani	4 za 311
	Mektubi Mümeyyizi Sadık Vicdani Efendi	Sani	20 mim 310
	Orman Başkatibi Efendi	Necib

Mektebi Sanayi

Heyet İdare Talimatı

Müdür	Nuh Naci Efendi
Muallim	Hafız Abdurrahman Efendi
Dahiliye Zabtiyye	Süleyman Efendi

Mektebi Sanayi

Fahri Muallimleri

Ulumu Diniyye Muallimi	Mektebi Rüştiyye Asakire Muallimi Hafız Said Efendi
Sarf ve İmla-i Osmaniye Muallimi	Mektebi Kalmiye Mesudlarından Rabii Mehmed Asım Efendi
Hendese Muallimi	Mektebi Rüştiyye Asakire Riyaziyye Muallimi Kolağası İzzet Efendi
Resim Muallimi	Mektebi Mezbur Dahiliye Yüzbaşısı Bekir Efendi
Hüsnü Hat Türki Muallimi	Mektubi Kalmiye Baş Mubassırı Hafız Mustafa Nami Efendi
Hesab Muallimi	Mektebi İdai Resim Muallimi Mustafa Ğani Efendi
Kunduracı Ustası	Yukri Ağa
Marangoz	Hacı Ahmed Ağa

Mektebi Sanayi

Mubsır ve Musika Muallimleri

Musika Muallimi	İsmail Ağa Kamil AĞA Hüseyin Ağa Tahir Ağa
Eşyacı	İbrahim Efendi

Mektebi Sanayi

Şakirdanın Tahsil Ettikleri Sanayi

	<i>Şakirdan Aded</i>
Kunduracı	24
Marangozculuk	20
Müretteblik(Matbai Vilayet Tahsil Ediliyor)	3
	47

Tablo 10'da 1896 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kastamonu'daki sanayi mektebine ait veriler bulunmaktadır. Bu yılın salnamede sanayi mektebi hakkında geniş bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre: Mektebin bir baş azası ve yedi tane yardımcı azalar

bulunmaktadır. Mektebin müdürü Nuh Naci Efendi'dir. Alan öğretmenleri: Kunduracı Ustası Yukri Ağa, Marangoz Ustası Hacı Ahmed Ağa, Müzik öğretmenleri İsmail Ağa, Kamil Ağa, Hüseyin Ağa ve Tahir Ağa'dır. Mektebin diğer muallimleri: Ulumu Diniyye Muallimi Mektebi Rüştüyye Asakire Muallimi Hafız Said Efendi, Sarf ve İmla-i Osmaniye Muallimi Mektebi Kalmiye Mesudlarından Mehmed Asım Efendi, Hendese Muallimi Mektebi Rüştüyye Asakire Riyaziyye Muallimi Kolağası İzzet Efendi, Resim Muallimi Mektebi Mezbur Dahiliye Yüzbaşısı Bekir Efendi, Hüsnü Hat Türki Muallimi Mektubi Kalmiye Baş Mubsırı Hafız Mustafa Nami Efendi, Hesab Muallimi Mektebi İdai Resim Muallimi Mustafa Ğani Efendi'dir. Mektebin alanlara göre talebe sayısı şöyledir: Kundura 24, Marangoz 20 ve Mürettiblik bölümünde 3 olup toplamda 47'dir.

Tablo 11. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan Mektebi Sanayi Ait İstatistiki Bilgiler

Mektebi Sanayi Heyet-i İdare Talimesi

Müdür	Mehmed Pertu Efendi	Mecidi 4 (N 316)
Müdür Muavini ve Katib	Sadreddin Şükrü Bey	
Muallim	Hafız Abdurrahman Efendi	
Ser Mubsır	Abdullah Efendi	
Musiki Muallimi	İsmail Ağa	
Mubsır	Münhal	
Mubsır	Münhal	
Musiki Muallimi	Hüseyin Ağa	
Musiki Muallimi	Tahir Ağa	
Musiki Muallimi	Mehmed Ağa	
Marangoz Ustası	Ahmed Ağa	
Kunduracı Ustası	Yukri Efendi	
Dokumacı Ustası	Osman Efendi	
Hademe ve Dokumacı Ustası	Münhal	
Hademe ve Dokumacı Ustası	Münhal	
Eşyacı	Emin Ağa	

Mektebi Sanayi Fahri Muallimleri

Ulumu Diniye Muallimi	Hafız Said Efendi
Ulumu Riayziyye Muallimi	Münhal

Hüsnü Hat Muallimi	Mektebi Kalmi Nazif Efendi	Rabia
Resim Muallimi	Münhal	
Lisani Türki Muallimi	Sadreddin Şükrü Bey	
Malumat-ı Nafia	Sadreddin Şükrü Bey	

Aded Şakirdan

Marangozluk	Kunduracılık	Dokumacılık	Matba-i Vialyet Tahsilda	Yekun
18	18	10	4	50

Tablo 11’de 1899 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesindeki sanayi mektebi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre mektebin müdürü Mehmed Pertu Efendi ve muavini ise Sadreddin Şükrü Bey’dir. Mektebin alan öğretmenleri şöyledir: Marangoz Ustası Ahmed Ağa, Kunduracı Ustası Yukri Efendi, Dokumacı Ustası Osman Efendi ve müzik öğretmenleri İsmail Ağa, Hüseyin Ağa, Tahir ve Mehmed Ağa’dır. Mektebin diğer muallimleri ise şöyledir: Hüsnü Hat Muallimi Nazif Efendi, Resim Münhal, Türkçe ve Malumat-ı Nafia muallimi Sadreddin Şükrü Bey’dir. Mektebin alanlara göre talebe sayısı şöyle: Marangozluk 18, Kunduracılık 18, Dokumacılık 10 ve Müretiblik 4 olup toplamda 50’dir.

Tablo 12. 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayetinde Bulunan Mektebi Sanayi Ait İstatistikî Bilgiler

Mektebi Sanayi Komisyon Heyeti

Reis Evvel Muavin	Raşid Bey Efendi Evvel
	Naib Adil Beyefendi Harmin
	Derterdar Hayri Bey Evvel Sanisi
	Meclis İdare Vilayet Azasından Namık Bey(Bilad Hamse)
Aza	Meclis İdare Vilayet Başkatibi Ahmed Lütfi Efendi(Mütemayyiz)
	Evrak Müdürü Hafız Mehmed Nuri Efendi (Mütemayyiz)
	Vilayet Matbaa Müdürü Hafız Hüseyin Hasan Efendi(Mütemayyiz)
	Merkez Vilayet Belde Tabibi Makbul((Sani
Katib	Vasfi Efendi

Mektebi Sanayi Heyeti İdare Talimi

Müdür	Mustafa Burhaneddin Bey	Mütemayyiz 21 Cim 318
Muhasebe Katibi	Vasfi Efendi	
Muallim ve İmam	Hafız Abdurrahman Efendi	
Marangoz Ustası	Hacı Ahmed Ağa	
Kunduracı Ustası	Münhal	
Dokumacı Ustası	Şükrü Ağa	
Hahı Ustası	Dikran Efendi	Sanayi Medalis Gayri Lam 318
Mubsır	Şükrü Efendi	
Musiki Muallimi	Tahir Çavuş	
Hademe	Hasan Çavuş	
Aşçı	Kamil Ağa	

Fahri Muallimler

Ulumu Dinniye Muallimi	Hafız Abdurrahman Efendi
Kıraat, Hesab, Usul Defteri Muallimi	Müdür Mustafa Burhaneddin Efendi
Lisani Türki Muallimi	Vilayet Matbaa Memuru Hasan Bey
Hüsnü Hat ve Resim	Münhal

Mektebi Sanayi Aded Şakirdan

Marangozluk	10
Hahıcılık	16
Kunduracılık	2
Dokumacılık	15
Matba-i Vilayet	Mürettib:3 Mücellid:3
Yekun	49

Tablo 12’de 1903 yılında Kastamonu Vilayet Salnamesindeki sanayi mektebi hakkında bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre: Mektebin müdürü Mustafa Burhaneddin Bey’dir. Mektebin alan öğretmenleri şöyledir: Marangoz Ustası Hacı Ahmed Ağa, Kunduracı Ustası Münhal, Dokumacı Ustası Şükrü Ağa, Hahı Ustası Dikran Efendi’dir. Diğer öğretmenler şöyle: Ulumu Dinniye Muallimi Hafız Abdurrahman Efendi, Kıraat, Hesab, Usul Defteri Muallimi Müdür Mustafa Burhaneddin Efendi, Lisani Türki Muallimi Vilayet Matbaa Memuru Hasan Bey ve Hüsnü Hat ve Resim muallimi münhaldir. Mektebin talebe sayısı

şöyle: Marangozluk bölümünde 10, halıcılık 16, kunduracılık 2, dokumacılık 15 ve müretteplik 6 olup toplamda 49'dur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kastamonu vilayetinin ilk idadisi olan Abdurrahmanpaşa Lisesinde Arabi, Farisi, Fransızca, Hendese, Resim, Hesap, Tarih-i Umumi, Coğrafya, Hikmet-i Tabiiye, Kavaid-i Osmaniye, Hüsn-ü Hat, Kavanini Mülkiye, Hıfzı Sıhha, Kimya, İlmi Suret, Hat, Edebiyat, Fen-i Makine, Usul Defter, Kozmografya, Ermenice, Makine, Ulumu Diniye dersleri okutulmaktadır. Bu derslere baktığımızda Fransızca, Farsça, Arapça, Ermenice, Osmanlıca ve Türkçe gibi dil derslerin verildiğini ve okulun çok dilli bir programın olduğunu görmekteyiz. Okulun derslerini göz önünde bulundurduğumuzda hem Kimya, Hendese, Hesap, Makine gibi fen bilimleri varken hem de Coğrafya, Tarih, Edebiyat, dil dersleri gibi sözel derslerde okutulmaktadır. Bu yıllarda idadilerin fen ve sözel diye ayrı şubeleri bulunmamaktadır. Bu derslerin hepsi öğrencilere okutulduğunu bilmekteyiz. Akyüz(2020) sultani düzeyindeki idadilerde edebiyat ve ulum sınıfı diye ayrı şubeler bulunduğunu söylemektedir.

Okulda bir öğretmen birden fazla derse girdiğini görmekteyiz. Örnek vermek gerekirse: 1896 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesine baktığımızda Osman Nuri Efendi Arapça, Osmanlıca ve Usul Defter derslerine girdiğini ayrıca aynı yılda Refet Efendi Hendese, Cebir ve Malumat-ı Fenniye derslerine girmektedir. Bu birden fazla derse girme incelediğimiz tüm salnamelerde karşımıza çıkmaktadır. Hatta okul müdürleri idare görevi yanında derslerde girdiklerini bilmekteyiz. Bunun sebebini literatürü incelediğimizde öğretmen yetiştirme eksikliğine yorabiliriz. Sağlam (2022)'ın araştırmasında o yıllarda Kastamonu'da bir öğretmen okulun bulunduğunu fakat öğrenci sayısını çok sınırlı olduğunu söylemektedir. Akyüz'de Osmanlı Devlet adamların öğretmen yetiştirme politikasının yanlış olduğunu ifade etmektedir. Okulda bazı derslerde gayr-i müslim öğretmenlerin ders verdiğini görmekteyiz. Mesela, 1892 yılındaki salnamede Kavanin-i Mülkiye dersini Pertu Efendi ve Hıfzı Sıhha dersini de Anastaş Efendi vermektedir.

1889 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesi'deki Abdurrahman Paşa Lisesinin öğrenci sayısında okulun 3 yıllık bir eğitim verdiğini görmekteyiz. 1892 yılına geldiğimizde ise okul 7 yıllık bir eğitime geçmiştir. Bunun sebebi o yıllarda büyük vilayetlerde dört yıllık olan rüşdiyelerin idadilerin içerisine alınmasıdır. Söz konusu Abdurrahmanpaşa'nın yedi yıllık olduğu yıllarda Kastamonu Salnamelerinde merkez rüşdiye hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu bilgi bize Kastamonu rüştiyesinin Abdurrahmanpaşa İdadisine dahil ettiğini göstermektedir. Kodaman(1980) yedi yıllık idadileri devlet adamları önemli merkezlerde

açtıklarını ve bu okulların hem gündüzlü hem yatılı eğitim verdiğini söylemektedir. Kodaman ayrıca yedi yıllık idadilerin her vilayette açılmamasının sebebini devletin maddi sıkıntılarına yormaktadır.

Kastamonu Vilayet Salnameleri Abdurrahmpaşa Lisesinde ister öğretmen kademesinde olsun ister tabib(doktor) azınlıklara da görev verildiğini görmekteyiz. Bu durum bize Tanzimat Fermanında azınlıklara görev verilmesi hakkındaki hükmün taşrada da uygulandığını gösterir.

Kastamonu Vilayet Salnamesinde sanayi mektebi hakkında ilk bilgi 1892 yılında ulaşılmıştır. Sanayi mektebinde: Marangozluk, dokumacılık, halıcılık, mürettiblik, kunduracılık gibi alan dersleri yer almaktadır. Alan derslerin bazıları gayr-i müslim öğretmenler tarafından verilmektedir. Kastamonu sanayi mektebinde alan derslerin haricinde Ulumu Dinîye, Kıraat, Hesap, Usul Defteri, Türkçe, Hüsn-ü Hat ve Resim gibi yan derslerde okutulmaktadır. Talebe sayısı ilk yıllarda 30 iken 1903 yılına gelindiğinde 49 olmuştur.

Lisans Bilgileri

Dicle Akademi Dergisi'nde yayınlanan eserler [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.

Copyrights

The works published in Journal of Dicle Academy are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](#).

Etik Beyanamesi

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi beyan ederiz. Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmediğini beyan ederiz.

KAYNAKÇA

- Aydın, B. (2009). "Salname", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/salname> adresinden (18.10.2022)'de ulaşılmıştır.
- Azar, A. (2008). *Bilim ve araştırma*. O. Kılıç ve M. Cinoğlu (Editörler). Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde s. 11-50.
- Boztepe, M. (2013). Osmanlı devleti'nin taşra yönetimini şekillendiren "merkeziyetçilik" yaklaşımı ve günümüze etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 0(33), 1-14.
- Cengiz, A. (2020). Kudüs-i Şerif idadi mektebi (1890-1913)", *History Studies*, 12/1, 103-124.
- Çepni, S. (2021). Proje, tez ve araştırma makalelerinin kavramsal ve kuramsal çerçevesi nasıl yapılandırılmalı?. *Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi*, 4(3), 203-216.
- Duman, H. (2000). *Osmanlı Sâlnâme ve Nevsâlleri C.I. Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara*.
- Gerçek, S. N. (1963). Vilâyet ve Nezaret Sâlnâmeleri. *Kitap Belleten*, 1 (25), 7-9.
- Karcı, E. (2012). *Hicri 1299(1882) Kastamonu Vilâyet Salnaemesi'ne Göre Kastamonu Sancağı İle Bağlı Kazaların İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapılarına Dair Tespitler. Yerel Politikalar*, 0(2), 116-147.
- Kaptan, S. (1991). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Tekışık.
- Kodaman B. (1980). Tanzimat'tan 2. meşrutiyete kadar sanayi mektepleri', Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071- 1920), Ed. Osman OkyarHalil İnalçık, s. 287-294
- Kodaman, B. (1988). *Abdulhamid devri eğitim sistemi*. Türk Tarih Kurumu.
- Unat, F. R. (1962). Niş İslâhhanesinin kuruluş tarihini aydınlatan bir belge, Meslek ve Teknik Öğretim.
- Önsoy, R. (1988). Tanzimat dönemi Osmanlı sanayi ve sanayileşme politikası, İş Bankası.
- Özdemir, M. (2008). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1)
- Sağlam, T. (2022). *Maarif ve vilâyet salnamelerine göre Kastamonu'da eğitim (1869-1903)*. (Kastamonu Üniversitesi Örneği). [Yüksek Lisan Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Şakir, M. H. (1964). Bursa Sâlnâmeleri. *Kitap Belleten*, Sayı 7(31), 6.

Semiz, Y. ve Kuş, R. (2004). Osmanlı'da mesleki teknik eğitim İstanbul sanayi mektebi (1869-1930). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 0(15), 275-295.

Yıldırım, M. A. (2010) Tanzimat döneminde meslek okullar (Ankara Üniversitesi örneği). [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Yıldız, H. (2012). Osmanlı'da yenileşme dönemi'nde Diyarbakır'da sivil mesleki teknik eğitimi. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 0(VII), 189-209.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1306 (1889), Defa 15, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1310 (1892), Defa 16, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1311 (1893), Defa 17, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1312 (1894), Defa 18, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1314 (1896), Defa 19, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1317 (1899), Defa 20, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1321 (1903), Defa 21, Kastamonu Vilâyet Matbaası.